

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τα πολιτεύματα στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη
Πολιτεία - Πολιτικά

Διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία

Μέρκατας, Μ. Γεώργιος

Α.Ε.Μ: 576

Επιβλέπων : Σωκράτης Δεληβογιατζής, Καθηγητής Α.Π.Θ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2013

Τα πολιτεύματα στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη

Πολιτεία - Πολιτικά

Διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τα πολιτεύματα στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη
Πολιτεία - Πολιτικά

Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία

Μέρκατας. Μ. Γεώργιος

A.E.M:576

Επιβλέπων : Σωκράτης Δεληβογιατζής, Καθηγητής Α.Π.Θ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2013

«Ένας που σκέφτεται σωστά είναι καλύτερος από πολλούς που δεν σκέφτονται»

Πλάτωνας

«Το κύριο γνώρισμα του πολίτη είναι η συμμετοχή στην απονομή δικαιοσύνης και στην άσκηση εξουσίας»

Αριστοτέλης

«Η υπερβολική ελευθερία μοιάζει με υπερβολική δουλεία, αφού αλλάζει και τον πολίτη και την πολιτεία»

Πλάτωνας

«Όπως το σώμα, όταν χάσει την ψυχή πεθαίνει, έτσι και η πόλη, όταν δεν υπάρχουν νόμοι, καταλύεται»

Αριστοτέλης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός αυτής της διπλωματικής εργασίας ήταν να περιγραφούν με όσο το δυνατό ευσύνοπτο και κατανοητό τρόπο οι θεωρίες και οι απόψεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, όσον αφορά τα πολιτεύματα. Η εργασία επικεντρώνεται στα δύο χαρακτηριστικά έργα των φιλοσόφων, την Πολιτεία του Πλάτωνα και τα Πολιτικά του Αριστοτέλη, στα οποία γίνεται μια αρκετά ενδελεχής παρουσίαση των πολιτευμάτων αλλά και γενικότερα της πολιτικής φιλοσοφίας που υιοθετούν. Στα ευρύτερα πλαίσια της διπλωματικής γίνεται αναφορά και σε διάφορα άλλα θέματα που περιβάλλουν την θεωρία των πολιτευμάτων των δύο φιλοσόφων με στόχο την καλύτερη πραγμάτευση του κυρίου θέματος.

Όσον αφορά την Πολιτεία και τον Πλάτωνα επιχειρείται να παρουσιασθεί η ηθική φιλοσοφία του και πιο συγκεκριμένα ο τριμερής χωρισμός της ψυχής και η άμεση σχέση που έχει με τον χωρισμό της Πολιτείας σε τρεις κοινωνικές τάξεις-κατηγορίες. Γίνεται, επίσης, αναφορά στην «δίκαιη» ψυχή και την «δίκαιη» πολιτεία και στον τρόπο γενικότερα με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο Πλάτωνας την έννοια της δικαιοσύνης. Ακόμα παρουσιάζονται τα πολιτεύματα που υπάρχουν σύμφωνα με τον φιλόσοφο και οι διαδικασίες, οι οποίες διαδραματίζονται ώστε να μετατραπεί ένα πολίτευμα σε ένα άλλο. Τέλος, περιγράφεται το πολίτευμα που προτείνει ο Πλάτωνας ως το τέλειο, δηλαδή η Ιδανική Πολιτεία και ζητήματα όπως η παιδεία των φυλάκων και το κρίσιμο θέμα της κοινοκτημοσύνης.

Όσον αφορά τον Αριστοτέλη γίνεται μία απόπειρα να παρουσιαστεί και σε αυτόν η ηθική του φιλοσοφία και να φωτιστεί η άμεση σχέση που έχει με την θεωρία του φιλοσόφου σχετικά με την μεσότητα. Αναφέρονται έννοιες όπως πόλη, πολίτης, παιδεία, πολίτευμα, πολιτική φιλοσοφία και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται αυτές τις έννοιες ο φιλόσοφος. Στην συνέχεια γίνεται μία παρουσίαση των πολιτευμάτων σύμφωνα με τον τρόπο που τα χωρίζει (ορθά-ημαρτημένα), όπως και των διάφορων υποκατηγοριών που εντοπίζει. Τέλος αναφέρεται το πολίτευμα που προτείνει ο Αριστοτέλης και που το χαρακτηρίζει «αστασίαστο», δηλαδή την Πολιτεία (μεικτό πολίτευμα) και το αθροιστικό επιχείρημα.

Εν κατακλείδι, σε διάφορα σημεία αυτής της διπλωματικής εργασίας γίνεται προσπάθεια να παρουσιασθούν τόσο οι απόψεις των δύο φιλοσόφων για τα πολιτεύματα όσο και η γενικότερη πολιτική τους φιλοσοφία, ενώ παράλληλα να αναδειχθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές που τους διακρίνουν.

Λέξεις – Κλειδιά

Πολιτική, Φιλοσοφία, Πολιτεύματα, Πλάτωνας, Πολιτεία, Αριστοτέλης, Πολιτικά, Πόλη, Πολίτης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

1. Εισαγωγή στον Πλάτωνα	9-10
2. Εισαγωγή στην Πολιτεία	11-13
2.1. Θεματολογία	
2.2. Δομή	
3. Τα μέρη της ψυχής	14-16
4. Η δικαιοσύνη στον Πλάτωνα	17-19
4.1. Γενικά	
4.2. Η δίκαιη ψυχή	
4.3. Η δίκαιη πολιτεία	
5. Τα πολιτεύματα στον Πλάτωνα	20-26
5.1. Γενικά	
5.2. Αριστοκρατία	
5.3. Τιμοκρατία	
5.4. Ολιγαρχία	
5.5. Δημοκρατία	
5.6. Τυρρανίδα	
6. Η Ιδανική Πολιτεία του Πλάτωνα	27-35
6.1. Διάρθρωση	
6.2. Η παιδεία των φυλάκων	
6.3. Η έννοια της κοινοκτημοσύνης	
7. Η Αριστοτελική κριτική	36-38
8. Εισαγωγή στον Αριστοτέλη	39-40

9. Εισαγωγή στα Πολιτικά: Δομή και περιεχόμενο	41-44
9.1. Γενικά	
9.2. Η ταξινόμηση των Πολιτικών (βιβλία)	
10. Σχέση Πολιτικής και Ηθικής στον Αριστοτέλη	45-47
10.1. Γενικά	
10.2. Αρεταϊκό πρότυπο και χαρακτηριστικά	
10.3. Η Ηθική στα πλαίσια της πόλης	
11. Βασικές έννοιες των πολιτικών	48-51
11.1. Πόλις	
11.2. Πολίτης	
11.3. Πολίτευμα	
11.4. Πολιτεύματα και Παιδεία	
11.5. Πολιτική φιλοσοφία	
12. Τα είδη των πολιτευμάτων	52-56
12.1. Γενικά	
12.2. Τα είδη της Βασιλείας	
12.3. Τα είδη της Ολιγαρχίας	
12.4. Τα είδη της Δημοκρατίας	
13. Η φθορά και η διατήρηση των πολιτευμάτων	57-59
13.1. Γενικά	
13.2. Αρχές διατήρησης των πολιτευμάτων	
13.3. Οι στάσεις	
13.4. Είδη πολιτικής μεταβολής	
14. Τα αίτια των στάσεων	60-61
15. Η Πολιτεία του Αριστοτέλη	62-63
16. Το αθροιστικό επιχείρημα	64
17. Σύγκριση του Πλάτωνα με τον Αριστοτέλη	65-66
Επίλογος	67-69
Βιβλιογραφία	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχοντας ως στόχο την ευρύτερη δυνατή κατανόηση της πολιτικής φιλοσοφίας του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μία σύντομη και μεστή αναφορά της εποχής στην οποία ζούσαν και ιδιαίτερα στην πολιτική κοινωνία και στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σχηματισμό συμβίωσης, ο οποίος επικρατούσε εκείνη την εποχή, δηλαδή την πόλη-κράτος.

Ιστορική εξέλιξη

Ενώ από τον 12^ο αιώνα μέχρι τον 9^ο αιώνα π.Χ. στον ελλαδικό χώρο επικρατούσαν οι φυλετικοί συνοικισμοί και το φυλετικό κράτος, τον 8^ο αιώνα π.Χ. στον ελληνικό κόσμο διαδραματίστηκε μία πολύ σημαντική εξέλιξη για τον παγκόσμιο πολιτισμό (όπως φαίνεται μέχρι τις μέρες μας). Το παλαιότερο κράτος (ή έστω σχηματισμός), το μυκηναϊκό ανάκτορο¹ με τους ευρύτερους συνοικισμούς που το περιτριγύριζαν, μεταλλάσσεται και την θέση του καταλαμβάνει η γνωστή σε όλο τον κόσμο πολιτική δομή ανθρώπινης συμβίωσης, η πόλη-κράτος.

Βασικός πυρήνας του νέου κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού θεσμού αποτελεί ο συνοικισμός, ο οποίος λειτουργεί ως δομικό συστατικό και η ένωση του με άλλους συνοικισμούς οδηγεί στην δημιουργία του άστεως, δηλαδή της πόλης-κράτους. Γνωστή είναι και η άποψη του Αριστοτέλη, η οποία θα αναφερθεί εκτενέστερα σε επόμενο μέρος της εργασίας ότι η πόλη ακολουθεί μία εξελικτική πορεία (εντελώς φυσική), η οποία ξεκινά από την οικογένεια, δηλαδή τον οίκο εξελίσσεται σε ένωση πολλών οικογενειών, δηλαδή την κώμη και καταλήγει στον σχηματισμό της πόλης, η οποία ως δομή είναι αυτάρκης από όλες τις απόψεις.

Οι συνοικισμοί της πόλης χτίζονταν γύρω από μία ισχυρή θέση, η οποία ονομαζόταν ακρόπολη. Η ακρόπολη ήταν η τοποθεσία στην οποία χτίζονταν τα διάφορα δημόσια κτήρια και οι ναοί της πόλης. Γύρω από την ακρόπολη απλωνόταν η υπόλοιπη πόλη, στην οποία υπήρχαν οι κατοικίες των πολιτών και τα διάφορα καταστήματα, τα οποία ικανοποιούσαν τις ανάγκες των πολιτών για διάφορα προϊόντα.

Οι πόλεις σταδιακά άρχισαν να περιβάλλονται από μεγάλα τείχη για λόγους ασφάλειας σε περίπτωση εξωτερικού κινδύνου βέβαια γενικότερα τα σύνορα δεν ήταν τόσο διακριτά² εκείνη την εποχή τουλάχιστον έξω από τα τείχη. Τα τείχη ως στοιχείο πρέπει να αναφερθεί ότι πρέπει να συνέβαλλαν ιδιαίτερα και στην συνείδηση των πολιτών σε επίπεδο

¹ John Camp-Elizabeth Fisher, Θεοί, Ήρωες και Σοφοί, Εκδόσεις ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ-Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 2005, σελ.77.

²Robert Flaceliere, Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός βίος των αρχαίων ελλήνων, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 12^η, Αθήνα 2003, σελ.44.

όπως θα λέγαμε σήμερα «εθνικής» συνείδησης. Φυσικά δεν μπορεί να εννοηθεί το επίθετο «εθνική» όπως εννοείται στη νεότερη και σύγχρονη εποχή αλλά τουλάχιστον μπορεί να ειπωθεί, ότι τα τείχη συνέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό στην περιχαράκωση του πληθυσμού αλλά και στην εμφάνιση της τοπικής συνείδησης στα πλαίσια της πόλης.

Οι πόλεις πέρα από διάφορα κοινά χαρακτηριστικά που είχαν μεταξύ τους, παρουσίαζαν διαφοροποιήσεις σε διάφορες εκφάνσεις του ιδιωτικού και δημόσιου βίου όπως δηλαδή για παράδειγμα στις τέχνες, την πολιτική, την αρχιτεκτονική, τη γραφή, τα έθιμα, τον τρόπο ζωής και άλλα³.

Κλίμα και συνθήκες

Ο αρχαίος πολίτης αισθάνεται ιδιαίτερα ασφαλής στα πλαίσια της πόλης-κράτους και δύναται πλέον να δραστηριοποιηθεί σε πολλούς τομείς, ενώ έχει και την δυνατότητα να μετέχει στην αγορά⁴ της πόλης σε διάφορες συζητήσεις που διεξάγονται σε εξωτερικούς χώρους ή σε καταστήματα της εποχής (κουρεία κ.τ.λ.). Ο πολίτης με τον καιρό νιώθει ενεργό μέλος ενός ευρύτερου αρμονικού συνόλου που του προσφέρει μία όμορφη ζωή, ενώ ανάλογα και με το πολίτευμα που επικρατεί το άτομο νιώθει ακόμα πιο ενεργή την παρουσία του μετέχοντας στα κοινά της πόλης.

Η πόλη ως δομή ασκούσε έλεγχο στις πηγές του πλούτου και γενικότερα θέσπιζε κανόνες που είχαν να κάνουν με τις οικονομικές δραστηριότητες και ειδικότερα το εμπόριο⁵. Γενικότερα, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, η ζωή στην πόλη-κράτος παίρνει πιο σταθερή μορφή, στοιχείο που της προσδίδει την αίσθηση σιγουριάς και ασφάλειας.

Κοντολογίς, όπως είναι εμφανές η πόλη-κράτος αποτελούσε ένα αυτόνομο και αυτοτελές σύνολο που παρείχε στους πολίτες κοινωνική οικονομική και πολιτική αυτάρκεια, παρόμοια με αυτή που παρέχει το σημερινό εθνικό κράτος. Ιδιαίτερα εμφανές είναι ότι αυτή η πολιτική οντότητα όχι ήταν απλά επαρκής για την ευρύτερη ανάπτυξη του πολιτισμού αλλά μπορεί να ειπωθεί ότι εξασφάλιζε στο μέγιστο βαθμό τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των τεχνών, των επιστημών και φυσικά της ίδιας της φιλοσοφίας. Φυσικά η ιστορική εξέλιξη της πόλης-κράτους αποτελεί ένα πολύ μεγάλο και σοβαρό θέμα στα πλαίσια της επιστήμης της Ιστορίας και είναι εύλογο ότι δεν μπορεί να παρουσιαστεί με εκτενέστερο τρόπο στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

---

³ John Camp-Elizabeth Fisher, Θεοί, Ήρωες και Σοφοί, Εκδόσεις ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ-Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 2005, σελ.77.

⁴ Η λέξη αγορά προέρχεται από το ρήμα αγορεύω συνεπώς έχει άμεση σχέση με την έννοια του διαλόγου που διαδραματιζόταν στο χώρο αυτό από τους ελεύθερους πολίτες.

⁵ John Camp-Elizabeth Fisher, Θεοί, Ήρωες και Σοφοί, Εκδόσεις ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ-Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 2005, σελ.83.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

Ο Πλάτωνας γεννήθηκε στην Αθήνα το 428 ή το 427 π.Χ. Η καταγωγή του ήταν από αριστοκρατική οικογένεια, η οποία έπαιζε ρόλο στην πολιτική και κοινωνική ζωή της πόλης λόγω της παλαιάς παράδοσής της⁶. Γονείς του ήταν ο Αρίστωνας, του οποίου η οικογένεια υποστήριζε ότι κατάγεται από τον Κόδρο και μητέρα του η Περικτιόνη της οποίας η καταγωγή έφτανε μέχρι τον Δρόπιδα, φίλο και συγγενή του γνωστού Σόλωνα ενώ ήταν επίσης αδελφή του Χαρμίδα και ξαδέλφη του Κριτία, ενός δηλαδή από τους τριάκοντα τυράννους⁷.

Η ζωή του Πλάτωνα επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την καταγωγή του αλλά και από τις γενικότερες εμπειρίες που προσέλαβε από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό του περιβάλλον. Η θέση του στην κοινωνία όπως ήταν αναμενόμενο τον οδήγησε στην ενασχόληση με την πολιτική και την άσκηση εξουσίας⁸.

Ο Πλάτωνας γνώρισε τον Σωκράτη όταν ήταν σε ηλικία είκοσι ετών και έμεινε κοντά του μέχρι τον θάνατο του μεγάλου δασκάλου και στοχαστή το 399 π.Χ. Κατά την διάρκεια της νεότητας του ο Πλάτωνας έζησε βαρυσήμαντα γεγονότα για την πόλη της Αθήνας όπως την ήττα στον Πελοποννησιακό πόλεμο αλλά και το καθεστώς των τριάκοντα τυράννων, ενώ έζησε από πρώτο χέρι και την τελική αποκατάσταση της δημοκρατίας το 403 π.Χ.

Ζώντας με άμεσο τρόπο τα γεγονότα ο Πλάτωνας απογοητεύεται από τον τρόπο άσκησης εξουσίας των τριάκοντα τυράννων όπως επίσης απογοητεύεται από τη Δημοκρατία, η οποία με άδικο τρόπο καταδικάζει τον αγαπημένο του δάσκαλο και τον θανατώνει το 399 π.Χ. Η αδικία που βλέπει ο φιλόσοφος στα ισχύοντα πολιτεύματα του δημιουργεί αποστροφή και τον στρέφει ακόμα περισσότερο στη φιλοσοφία με στόχο την πολιτική βελτίωση του ανθρώπου και την σύλληψη της ιδανικής πολιτείας .

Μετά τη θανάτωση του Σωκράτη ο Πλάτωνας παρέμεινε στην Αθήνα για περίπου τρία χρόνια και κατόπιν κατέφυγε στα Μέγαρα κοντά στον συμμαθητή του Ευκλείδη και άλλους σωκρατικούς. Αργότερα γύρισε στην Αθήνα, όπου για 10 χρόνια ασχολήθηκε με τη συγγραφή φιλοσοφικών έργων, τα οποία φέρουν τη σφραγίδα της σωκρατικής φιλοσοφίας δηλαδή της διαλεκτικής μαιευτικής μεθόδου⁹. Στη συνέχεια εικάζεται πως ταξίδεψε στην Αίγυπτο και στην Κυρήνη, όπου σχετίστηκε με τον μαθηματικό Θεόδωρο, ωστόσο τα στοιχεία που διαθέτουμε για το ταξίδι αυτό δεν θεωρούνται ιδιαίτερα ασφαλή. Αντιθέτως,

---

⁶Mario Vegetti, Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, ΤΡΑΥΛΟΣ, 10^η Έκδοση, σελ.151.

⁷ Νίκος Αυγελής, Εισαγωγή στη Φιλοσοφία, 4^η Έκδοση ,Θεσσαλονίκη 2004, σελ.185.

⁸ Mario Vegetti, Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, ΤΡΑΥΛΟΣ, 10^η Έκδοση, σελ.152.

⁹ Η γνώση και η αλήθεια (α+λήθη) για τον Σωκράτη όπως διαπιστώνεται στους Πλατωνικούς διαλόγους προϋπάρχει «ξεχασμένη» κατά κάποιο τρόπο μέσα μας και μέσω της μαιευτικής μεθόδου δηλαδή των σωστών ερωτήσεων και απαντήσεων μπορεί το άτομο να φτάσει ξανά σε αυτή.

βεβαιότητα υπάρχει για τα ταξίδια του στη Σικελία και στην Κάτω Ιταλία. Στον Τάραντα ήρθε σε στενή επαφή με τους Πυθαγόρειους, οι οποίοι όπως είναι γνωστό τον επηρέασαν ιδιαίτερα με την φιλοσοφική τους σκέψη. Επόμενος σταθμός για τον φιλόσοφο ήταν οι Συρακούσες. Στις Συρακούσες ο Πλάτωνας γνώρισε τον τύραννο της πόλης, Διονύσιο τον Α΄ μέσω του Δίωνα και προσπάθησε να τον μνησει στις πολιτικές του ιδέες αλλά χωρίς αποτέλεσμα¹⁰.

Μετά την αποτυχία του Πλάτωνα στις Συρακούσες ο φιλόσοφος αναγκάζεται να επιστρέψει στην Αθήνα και το 387 π.Χ. ιδρύει την δικιά του φιλοσοφική σχολή, την Ακαδημία, η οποία πήρε το όνομα της από τον ήρωα Ακάδημο. Τα πρώτα είκοσι χρόνια στην Ακαδημία ο Πλάτωνας γράφει πολλούς σημαντικούς διαλόγους (Μενέξενος, Πολιτεία, Συμπόσιο, Μένων, Κρατύλος, Φαίδων, Φαίδρος, Παρμενίδης, Θεαίτητος και Ευθύδημος)¹¹.

Το 367 π.Χ. ο Διονύσιος Β΄ ο νεότερος διαδέχτηκε τον Διονύσιο Α΄ στην εξουσία. Με προτροπή του Δίωνα, ο Διονύσιος προσκάλεσε τον Πλάτωνα ως σύμβουλό του και εκείνος αποδέχτηκε την πρόσκληση με την ελπίδα πως θα εφαρμόζε τα πολιτικά του ιδεώδη. Ταξίδεψε στις Συρακούσες το 366 π.Χ. ωστόσο σύντομα επήλθε ρήξη με τους άλλους συμβούλους του βασιλιά. Ο Δίων εξορίστηκε και ο Πλάτωνας παρέμεινε στην αυλή του Διονύσιου ως φιλοξενούμενος και αιχμάλωτος μέχρι το 365.

Για τρίτη φορά ήρθε στην αυλή των Συρακουσών το 362 π.Χ, μετά τη συμφιλίωση του Δίωνα με τον Διονύσιο, ωστόσο νέες προστριβές μεταξύ τους οδήγησαν τον Πλάτωνα στην απόφαση να εγκαταλείψει τις Συρακούσες το 361. Επέστρεψε στην Αθήνα όπου μέχρι το θάνατό του ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη διδασκαλία και με τη συγγραφή φιλοσοφικών έργων¹². Ο θάνατος του φιλοσόφου ήρθε το 347 π.Χ.

---

¹⁰ Ο Πλάτωνας στις Συρακούσες όχι απλά δεν είχε το επιθυμητό πολιτικό αποτέλεσμα που είχε στο μυαλό του αλλά κινδύνεψε η ελευθερία του όπως και η ίδια του η ζωή. Η προσπάθειες του Πλάτωνα σε πολιτικό επίπεδο στις Συρακούσες ήταν δύο, οι οποίες και απέτυχαν.

¹¹ Νίκος Αυγελής, Εισαγωγή στη Φιλοσοφία, 4^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2004, σ.186.

¹² Τσέλλερ-Νεστλέ, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, μτφ. Χ. Θεοδωρίδης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 13^η, Αθήνα 1990, σελ.148.

2.ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

2.1. Θεματολογία

Η Πολιτεία αποτελεί το πιο περιεχτικό και εκτενές έργο του Πλάτωνα μετά τους Νόμους.¹³ Ο φιλόσοφος γράφει το έργο στο απόγειο της συγγραφικής και πνευματικής δημιουργίας του με αποτέλεσμα να αποτελεί ένα έργο-κλειδί για την ευρύτερη κατανόηση του πλατωνικού στοχασμού.

Το φάσμα του «στοχασμού» της Πολιτείας του Πλάτωνα χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα μεγάλο εύρος, αφού πραγματεύεται διάφορα γνωστικά πεδία και θεμελιώδη θέματα¹⁴. Μέσα σε αυτά τα γνωστικά πεδία που πραγματεύεται το έργο εμπεριέχονται τα εξής: η μεταφυσική, η οντολογία, η ηθική, η γνωσιολογία, η πολιτική επιστήμη, η αισθητική και η φιλολογία. Όπως είναι φανερό το εύρος που καλύπτει ο συγκεκριμένος διάλογος είναι απίστευτα μεγάλο και τον καθιστά μία μοναδική σύνθεση υψηλού φιλοσοφικού στοχασμού, η οποία δημιουργεί διαφορετικά συναισθήματα στον απλό αναγνώστη και μελετητή, είτε πλήρους αποδοχής είτε πλήρους απόρριψης¹⁵.

Η Πολιτεία από μορφολογική άποψη είναι ένας διάλογος-συζήτηση που υποτίθεται ότι αφηγείται ο Σωκράτης σε κάποιους ακροατές, οι οποίοι τον ακούνε σιωπηλοί. Η συζήτηση αυτή που αφηγείται ο Σωκράτης είχε γίνει την προηγούμενη μέρα στον Πειραιά, στο σπίτι του Κέφαλου ενός πλούσιου μετοίκου από τις Συρακούσες. Στην αρχή του διαλόγου οι ομιλητές διαφωνούν για το πώς ορίζεται η δικαιοσύνη, καθώς ο γηραιός Κέφαλος την ορίζει ως «τιμότητα στις συναλλαγές και συνέπεια στην απόδοση των χρεών», ενώ ο γιος του, Πολέμαρχος, θεωρεί την δικαιοσύνη ως «απόδοση του καλού στους φίλους και του κακού στους εχθρούς». Ο Θρασύμαχος κρίνει ότι υφίσταται και το δίκαιο του ισχυρότερου και ο Γλαύκων, φέρνοντας ως παράδειγμα το μύθο για το δαχτυλίδι του Γύγη, υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη αποτελεί απλά μια κοινωνική σύμβαση, καθώς και ο δίκαιος και ο άδικος άνθρωπος θα έκαναν την αδικία, αν ήξεραν πως δεν θα τιμωρηθούν, βγάζοντας συμπέρασμα πως είναι προτιμότερο να ζει κανείς «μέσα» στην αδικία.

Ο Σωκράτης όπως συνηθίζει να κάνει στα έργα του Πλάτωνα συμφωνεί με όλους¹⁶, ωστόσο δεν δέχεται καμιά από τις προτάσεις ως πλήρως ολοκληρωμένη για να λειτουργήσει

¹³ Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Πλάτων Πολιτεία, Εισαγωγικό Σημείωμα, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 16^η Έκδοση, σ.9.

¹⁴ P.E.Easterling-B.M.W.Knox, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 7^η, Αθήνα 2005, σελ.648.

¹⁵ Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006, σελ.9.

¹⁶ Συμφωνεί με όλους εννοώντας ότι συλλέγει τα σωστά και τα αποδεκτά σημεία από όλους τους συνομιλητές και καθοδηγώντας τους με την σωστή μέθοδο αποπειράται να φτάσει στην αλήθεια των πραγμάτων.

ως «ορισμός της δικαιοσύνης»¹⁷. Έτσι, προκειμένου να εξετάσουν το πώς η δικαιοσύνη μπορεί να εφαρμοστεί για τον καθένα και ταυτόχρονα για όλους, ερευνούν το πώς η έννοια της δικαιοσύνης εφαρμόζεται σε ολόκληρη την πόλη.

Η ιδεώδης πολιτεία χαρακτηρίζεται από τέσσερις αρετές: σοφία, ανδρεία, σωφροσύνη και δικαιοσύνη: κάθε μέλος της κοινωνίας ή «κοινωνική τάξη» θα πρέπει να επιτελεί τον ρόλο που του αρμόζει και του έχει κατά κάποιο τρόπο ανατεθεί μέσα σε αυτήν, χωρίς να εμποδίζει τη λειτουργία των άλλων και να ξεφεύγει από τα πλαίσια που έχουν οριστεί για τον ίδιο, χωρίς δηλαδή να είναι πολυπράγμων¹⁸.

Εφόσον στην Πολιτεία υπάρχει δικαιοσύνη, η ψυχή του κάθε ατόμου εμφανίζεται αρμονική και χωρίζεται σε τρία μέρη: το επιθυμητικόν, το οποίο εκφράζει τις βασικές ανάγκες του ατόμου, το θυμοειδές (κατά κάποιο τρόπο η ψυχή αν και δεν ταυτίζεται) που επιχειρεί να τιθασεύσει το επιθυμητικόν, και το λογιστικόν στο οποίο ως ανώτερο υπακούν τα δύο πρώτα. Τα τρία αυτά μέρη της ψυχής αντιστοιχούν στις ανάλογες 3 τάξεις της Πολιτείας: το επιθυμητικόν στους δημιουργούς, το θυμοειδές στους φύλακες-επίκουρους και το λογιστικόν στους φύλακες-άρχοντες. Συνεπώς, δικαιοσύνη είναι η αρμονία των διαφορετικών μερών της ψυχής. Ο διαχωρισμός των μερών της ψυχής θα παρουσιαστεί με εκτενέστερο τρόπο στην συνέχεια ώστε να γίνει πιο ακριβής και σαφής.

Τελικά, προς το τέλος του έργου, ο Σωκράτης επανέρχεται στο ζήτημα της σύγκρισης δίκαιου και άδικου ανθρώπου, παραθέτοντας το παράδειγμα του τύραννου Αρδιαίου: αν ο άνθρωπος δεν κάνει καμιά προσπάθεια να θέσει το επιθυμητικόν υπό το λογιστικόν μέρος, τότε θα έρθει η στιγμή που τελικά θα τιμωρηθεί για τις πράξεις του. Ο τύραννος διαφέρει από τον «φιλόσοφο-βασιλιά» που είναι δίκαιος, αναζητά την αλήθεια, απολαμβάνει τις αληθινές, φιλοσοφικές απολαύσεις κι είναι ο μόνος που μπορεί να διακρίνει ποιο πολίτευμα είναι το καλύτερο, καθώς μόνο εκείνος διαβλέπει το Αγαθό.

2.2.Δομή

Ολόκληρη η Πολιτεία χωρίζεται σε 10 βιβλία¹⁹. Ο διαχωρισμός δεν προέρχεται φυσικά από τον Πλάτωνα αλλά από τους μεταγενέστερους εκδότες και μελετητές που θέλησαν να ταξινομήσουν με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο το υλικό του έργου.

---

¹⁷ Βασικό στοιχείο της φιλοσοφίας του Σωκράτη όπως τον γνωρίζουμε από τους Πλατωνικούς διαλόγους αποτελεί για κάθε ζήτημα η εύρεση του ορισμού. Ο ορισμός ενός ζητήματος και πιο συγκεκριμένα μίας έννοιας μπορεί να βρεθεί μόνο μέσω της μαιευτικής μεθόδου και με προϋπόθεση ότι οι δύο συνομιλητές θα έχουν απαλλάξει την σκέψη τους από κάθε προκατάληψη και στερεότυπο. Ο αληθινός ορισμός μίας έννοιας δεν είναι μία απλή υπόθεση και φυσικά απαιτεί μία κοπιώδης νοητική προσπάθεια και την χρήση της διαλεκτικής.

¹⁸ Πολιτεία, 433a-433b .

¹⁹ Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Πλάτων Πολιτεία, Εισαγωγικό Σημείωμα, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 16^η Έκδοση, σ.14.

Ενδιαφέρον προκαλεί ο ιδιαίτερος τριμερής διαχωρισμός του Μ. Ράσελ²⁰, ο οποίος χωρίζει τα βιβλία της πολιτείας ως εξής :

- 1.Βιβλία 1-5: περιγραφή της Ιδανικής Πολιτείας, ξεκινώντας από την προσπάθεια ορισμού της δικαιοσύνης.
- 2.Βιβλία 6-7: οι φιλόσοφοι κρίνονται ως οι ιδανικοί άρχοντες της Πολιτείας, δίνεται ορισμός του φιλοσόφου.
- 3.Βιβλία 8-10: μορφές διακυβέρνησης, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.

Σε ένα πιο συγκεκριμένο χωρισμό των βιβλίων και χωρίς την χρήση της ομαδοποίησης των βιβλίων της Πολιτείας θα είχαμε επιγραμματικά τα εξής:

- 1.Εισαγωγή. Συγκέντρωση στον Κέφαλο. Δικαιοσύνη και αδικία.
- 2.Ανάπτυξη της Ιδεώδους Πολιτείας. Αρχές κοινωνικής οργάνωσης και ανάγκη προστασίας. Φύλακες.
- 3.Εκπαίδευση των φυλάκων.
- 4.Δημιουργοί, φύλακες-επίκουροι, φύλακες-άρχοντες.
- 5.Αρμονία πόλης και ψυχής. Τα 3 μέρη της ψυχής.
- 6.Οικογένεια και κοινοκτημοσύνη.
- 7.Φιλόσοφοι-βασιλείς. Ορισμός του φιλοσόφου. Η οντολογική και γνωσιοθεωρητική γραμμή. Η αλληγορία του σπηλαίου.
- 8.Περιγραφή της ανώτατης εκπαίδευσης.
- 9.Τα αποτυχημένα πολιτεύματα.
- 10.Διαμάχη μεταξύ φιλοσοφίας και ποίησης. Αποκλεισμός της μιμητικής τέχνης από την Πολιτεία. 11.Αθανασία της ψυχής

---

²⁰ Ο Μπέρτραντ Άρθουρ Γουίλιαμ Ράσελ (*Bertrand Arthur William Russell*), (1872–1970) ήταν Βρετανός φιλόσοφος, μαθηματικός και ειρηνιστής. Ο Ράσελ ως συγγραφέας και άνθρωπος συνέχισε την οικογενειακή παράδοση στην πολιτική σκέψη και δράση.

3.ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Με στόχο να γίνει η παρουσίαση της πολιτικής φιλοσοφίας του Πλάτωνα και ιδιαίτερα της Πολιτείας σαφής και κατανοητή, θα πρέπει να παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο είναι βασισμένες οι αντιλήψεις του Πλάτωνα. Ο φιλόσοφος πιστεύει ότι υπάρχει άμεση και ουσιαστική σχέση ανάμεσα στον τρόπο συγκρότησης της πολιτείας και της ίδιας της ψυχής του ατόμου, η οποία χωρίζεται σε τρία μέρη. Η σχέση δίκαιης πολιτείας και δίκαιης ψυχής είναι για τον ιδεαλιστή²¹ φιλόσοφο καταφανής πράγμα που καταδεικνύει ότι η ηθική και η πολιτική φιλοσοφία δεν είναι δύο ανεξάρτητα γνωστικά πεδία²² αλλά χαρακτηρίζονται από αλληλεξάρτηση²³ στα πλαίσια ενός αρεταϊκού προτύπου (το οποίο θα αναλυθεί εκτενώς στα πλαίσια της αριστοτελικής πολιτικής φιλοσοφίας).

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της ευρύτερης κατανόησης της πολιτικής φιλοσοφίας του Πλάτωνα θα αναλυθεί παρακάτω ο τριμερής διαχωρισμός της ψυχής με όσο το δυνατόν σαφή και αναλυτικό τρόπο. Τα τρία μέρη (ή και λειτουργίες της ψυχής)²⁴ κατά τον φιλόσοφο, όπως αναφέρθηκαν σύντομα και στην εισαγωγή είναι: το λογιστικόν, το θυμοειδές και το επιθυμητικόν.

Το λογιστικόν

Το λογιστικόν μέρος της ψυχής για τον Πλάτωνα αποτελεί κατά κάποιο τρόπο το κεφάλι της ψυχής (το νου). Ο ρόλος του λογιστικού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ηγεμονικό αφού «κυβερνά» την ψυχή²⁵ (441e,442c), κατέχοντας τη γνώση ενώ παράλληλα έχει επίγνωση του συμφέροντος του ανθρώπου. Η αρετή που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο

---

²¹ Ο ιδεαλισμός (idealism) είναι η φιλοσοφική θεωρία που στο κύριο φιλοσοφικό πρόβλημα και ερώτημα που για αιώνες προβληματίζει τους στοχαστές, δηλαδή τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και εξωτερικού κόσμου, ή νου και ύλης, παίρνει θέση υπέρ της πρωτοκαθεδρίας του πνεύματος και του νου. Οι ιδεαλιστές φιλόσοφοι υποστήριζαν ότι μόνο η συνείδησή μας έχει πραγματική υπόσταση και ότι ο υλικός κόσμος είναι μόνο προϊόν των πλασματικών αισθήσεων μας, των παραστάσεων και των αντιλήψεών μας. Ο ιδεαλισμός ξεκινάει στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία με κορυφαίο εκπρόσωπο τον Πλάτωνα. Για τον Πλάτωνα πραγματικός κόσμος είναι ο υπερβατικός κόσμος των ιδεών (τα όντως όντα) ενώ ο υλικός κόσμος είναι για αυτόν κόσμος σκιών (απεικάσματα των ιδεών), μία στρεβλωμένη και παραποιημένη αντανάκλαση των ιδεών.

²² Τσέλλερ-Νεστλέ, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, μ.τ.φ. Χ. Θεοδορίδης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 13^η, Αθήνα 1990, σελ.178.

²³ Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία δεν βλέπουν την πολιτική χωρίς να λάβουν υπόψη την ηθική. Ο διαχωρισμός της ηθικής φιλοσοφίας από την πολιτική φιλοσοφία έγινε πολύ αργότερα και στα πλαίσια της νεότερης φιλοσοφίας, χαρακτηριστικό παράδειγμα φιλοσόφου που απέκοψε την πολιτική από την ηθική είναι ο Μακιαβέλλι.

²⁴ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σελ.157.

²⁵ Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006, σελ.162.

μέρος της ψυχής δεν θα μπορούσε να ήταν άλλη από την «σοφία» ή την «φρόνηση»²⁶, ενώ αναφέρεται χαρακτηριστικά ως «φιλόσοφον» και «φιλομαθές»²⁷.

Το θυμοειδές

Το θυμοειδές αποτελεί το δεύτερο μέρος της ψυχής, το οποίο έχει να κάνει με τα συναισθήματα της ηδονής και της λύπης. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το συγκεκριμένο μέρος παραπέμπει σύμφωνα με τις λειτουργίες του σε αυτό που στη σύγχρονη εποχή θεωρείται ψυχή²⁸. Η κύρια αρετή για το θυμοειδές είναι για τον Πλάτωνα η «ανδρεία», πράγμα που θα αποδειχθεί πολύ λογικό στη συνέχεια.

Το επιθυμητικόν

Το επιθυμητικόν αποτελεί το τρίτο και τελευταίο μέρος της ψυχής. Το συγκεκριμένο μέρος είναι αυτό που «συνειδητοποιεί» τις ανάγκες του σώματος την επιθυμία για φαγητό και ποτό και γενικά όλες αυτές τις απολαύσεις που έχουν να κάνουν με την υλική φύση του ανθρώπου²⁹. Η αρετή του επιθυμητικού μέρους της ψυχής κατά τον Πλάτωνα αποτελεί η «σωφροσύνη». Βέβαια είναι δόκιμο να αναφερθεί ότι η έννοια της σωφροσύνης χαρακτηρίζεται από ένα πιο ευρύ περιεχόμενο αφού παίζει ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη της αρμονίας και φυσικά της δικαιοσύνης.

Συνοπτικός πίνακας μερών της ψυχής και των χαρακτηριστικών αρετών

Λογιστικόν	Σοφία – Φρόνηση
Θυμοειδές	Ανδρεία
Επιθυμητικόν	Σωφροσύνη

Στο συγκεκριμένο σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η πλατωνική διαίρεση της ψυχής σε τρία μέρη είναι απλά συμβατική³⁰ και δεν μπορεί να λογιστεί με έναν απλό

²⁶ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.157.

²⁷ Πολιτεία, 376b.

²⁸ Στην σύγχρονη εποχή τα συναισθήματα της χαράς και της λύπης συνδέονται συνήθως με την ψυχή. Όπως φαίνεται ο Πλάτωνας τοποθετεί αυτά τα συναισθήματα σε ένα μόνο μέρος της ψυχής.

²⁹ Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006, σελ.165.

³⁰ Η διαίρεση της ψυχής διευκολύνει το φιλόσοφο να περιγράψει τις διάφορες λειτουργίες που επιτελεί η ψυχή με σαφέστερο τρόπο.

τεμαχισμό ενός κτήματος για παράδειγμα.³¹ Η ψυχή αποτελεί ένα ενιαίο οργανικό σύνολο και δεν μπορεί να γίνει αναφορά στα μέρη της με εντελώς αυτονομημένο τρόπο. Ο Πλάτωνας φυσικά δεν έβλεπε την ψυχή ως κάτι το τεμαχισμένο ούτε θεωρούσε τα μέρη της ανεξάρτητα. Κάθε μέρος της ψυχής αλληλεξαρτάται από το άλλο και λειτουργούν σε ένα ευρύτερο αρμονικό σύνολο³² όπως θα γίνει αναφορά παρακάτω στα πλαίσια της δικαιοσύνης.

---

³¹ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.157.

³² Ο Πλάτωνας δεν αυτονομεί τα μέρη της ψυχής με απόλυτο τρόπο όπως δεν αυτονομεί και τις τρεις «τάξεις» της ιδανικής του πολιτείας. Η στάση αυτή καταδεικνύει τον διαλεκτικό τρόπο που αντιλαμβάνεται τα πράγματα ο φιλόσοφος. Τα μέρη της ψυχής πρέπει να συνεργάζονται αρμονικά ώστε να επιτύχουν την αρμονία και την δικαιοσύνη. Αν ένα από τα μέρη είτε της ψυχής είτε της πολιτείας δεν λειτουργεί όπως θα έπρεπε να λειτουργεί τότε η ψυχή ή η πολιτεία απομακρύνεται από την επίτευξη της δικαιοσύνης.

4.Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

4.1. Γενικά

Η δικαιοσύνη στην πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα και ιδιαίτερα στην Πολιτεία συλλαμβάνεται ως ένα είδος εσωτερικής αρμονίας³³ και φυσικά θέτοντας πάντα ως δεδομένη την διαίρεση της ψυχής σε τρία μέρη, όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω.

Για να γίνει αντιληπτή η άποψη του Πλάτωνα σε σχέση με την δικαιοσύνη αλλά και πιο συγκεκριμένα με την δίκαιη πολιτεία πρέπει να γίνει αναφορά και σύνδεση όσον αφορά την άποψη του φιλοσόφου για την δίκαιη ψυχή. Η δίκαιη ψυχή με την δίκαιη πολιτεία είναι για τον Πλάτωνα άρρηκτα συνδεδεμένες, πράγμα φυσικά που καταδεικνύει ότι το «ηθικό» και το «πολιτικό» δεν είναι για τον φιλόσοφο δύο άσχετα αντικείμενα αλλά δύο στοιχεία που εμπλέκονται με άμεσο και φυσικό τρόπο.

4.2. Η δίκαιη ψυχή

Η ψυχή κατά των Πλάτωνα είναι δίκαιη όταν το κάθε μέρος της επιτελεί το έργο, το οποίο του αντιστοιχεί, δηλαδή είναι οικείο κατά κάποιο τρόπο ως προς την φύση του. Παρακάτω θα γίνει αναφορά για το έργο που είναι οικείο στο κάθε μέρος της ψυχής και για το τι πρέπει να επιτελεί ώστε η ψυχή να χαρακτηρίζεται από την έννοια της δικαιοσύνης

α) Το λογιστικόν μέρος της ψυχής θα πρέπει να είναι «σοφόν», δηλαδή να συλλαμβάνει με σαφήνεια και ενάργεια τις ιδέες και ιδιαίτερα την ιδέα της δικαιοσύνης. Σύμφωνα με αυτές τις ιδέες το λογιστικόν θα είναι σε θέση να «εξουσιάζει» και να καθοδηγεί τα δύο άλλα μέρη-λειτουργίες της ψυχής με στόχο το συμφέρον τους και τις σωστές πράξεις.

β) Για την ύπαρξη της δίκαιης ψυχής δεν αρκεί μόνο το λογιστικόν της μέρος να είναι σοφό αλλά να χαρακτηρίζεται και το θυμοειδές από την «ανδρεία». Το θυμοειδές μέρος της ψυχής είναι κατά τον Πλάτωνα ανδρείο όταν από τις λύπες και τις ηδονές «κρατάει» όσα του «πρόσταξε»³⁴ το λογιστικόν. Φαίνεται λοιπόν εδώ ότι το θυμοειδές υποτάσσεται στο λογιστικόν και η υποταγή αυτή θεωρείται προϋπόθεση για την επίτευξη της δίκαιης ψυχής.

---

³³ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.157.

³⁴ Η έννοια της υποταγής στον Πλάτωνα θεωρείται ως κάτι φυσιολογικό και όπως φαίνεται την θεωρεί απαραίτητη, αφού μόνο μέσω αυτής επιτυγχάνεται η εσωτερική αρμονία και τελικά η δικαιοσύνη τόσο στην ψυχή (δίκαιη ψυχή) όσο και στην πολιτεία (δίκαιη πολιτεία).

γ) Όπως είναι κατανοητό εκτός από τις δύο πρώτες προϋποθέσεις ώστε η ψυχή να είναι δίκαιη, υπάρχει και μία ακόμα προϋπόθεση σε σχέση με το επιθυμητικόν μέρος της ψυχής³⁵. Το επιθυμητικόν θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από την έννοια της «σωφροσύνης», δηλαδή να είναι σώφρον. Το επιθυμητικόν είναι σώφρον όταν δεν εμποδίζει την ανάπτυξη της ανδρείας στο θυμοειδές και επομένως όπως είναι λογικό δεν εμποδίζεται η ανάπτυξη της «σοφίας» από το λογιστικό.

4.3Η δίκαιη πολιτεία

Σε παραλληλισμό με την δίκαιη ψυχή, η δίκαιη πολιτεία κατά τον Πλάτωνα είναι αυτή της οποίας η κάθε κοινωνική «τάξη»³⁶ πράττει αυτά που είναι «οικεία» ως προς την φύση της³⁷ (οικειοπραγία)³⁸.

α) Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι οι άρχοντες θα πρέπει να κυβερνούν και να καθοδηγούν τις υπόλοιπες κατηγορίες πολιτών στην επίτευξη του συμφέροντος ενώ επίσης να καθορίζουν το «δίκαιο», αφού κατέχουν την νόηση και την αρετή της σοφίας.

β) Οι φύλακες στη συνέχεια θα πρέπει να διασφαλίζουν την εσωτερική τάξη και την αίσθηση ασφάλειας στην πόλη ενώ ταυτόχρονα να την προστατεύουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από τους διάφορους εξωτερικούς κινδύνους, αφού κατέχουν την αρετή της ανδρείας.

γ) Και τέλος οι δημιουργοί θα πρέπει να παράγουν τα οικονομικά αγαθά της πόλης³⁹, τα οποία είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση του βιοπορισμού όλων των τάξεων, ακολουθώντας τις υποδείξεις των δύο υπόλοιπων τάξεων, αφού κατέχουν την αρετή της σωφροσύνης.

Γενικά πρέπει να ειπωθεί ότι ο Πλάτωνας στηρίζει την δίκαιη πολιτεία στην τριμερή διαίρεση της ψυχής και κατά συνέπεια την διαίρεση της πολιτείας σε τρεις κοινωνικές κατηγορίες-τάξεις (για τις οποίες θα γίνει εκτενής αναφορά στο κεφάλαιο για την διάρθρωση

---

³⁵ Ο Πλάτωνας θέτει τρεις προϋποθέσεις για την δίκαιη ψυχή όπως και συνακόλουθα για την δίκαιη πολιτεία. Οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να τηρούνται και από τα τρία μέρη αλλιώς δεν επιτυγχάνεται η αρμονία και η δικαιοσύνη στην ψυχή και την πολιτεία φαίνεται εδώ λοιπόν ξεκάθαρα η αντίληψη του Πλάτωνα για την σχέση των μερών ενός συνόλου με το ίδιο το σύνολο. Η σχέση αυτή είναι διαλεκτική και μπορεί να περιγραφεί μόνο συνολικά και χωρίς να απομονώνονται τα επιμέρους μέρη και οι σχέσεις που οικοδομούνται μεταξύ τους.

³⁶ Ο όρος τάξη χρησιμοποιείται συμβατικά και όχι με το ίδιο πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο που φέρει στη σύγχρονη εποχή.

³⁷ Πολιτεία, 433e 12.

³⁸ Με τον όρο «οικειοπραγία» περιγράφεται η ανάγκη για έναν καταμερισμό των καθηκόντων και των εργασιών στα πλαίσια της πόλης, ανάλογα με το τι ταιριάζει σε κάθε κοινωνική τάξη-κατηγορία να κάνει, ώστε να επιτελεί ένα καλό έργο για την πολιτεία και να συμβάλλει στην εύρυθμη και αρμονική λειτουργία της.

³⁹ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.161.

της Ιδανικής Πολιτείας). Την διαίρεση αυτή της δίκαιης πολιτείας σε τρεις τάξεις ο Πλάτωνας την στηρίζει και στον «μύθο της καταγωγής»⁴⁰, τον οποίο φυσικά ο φιλόσοφος δεν σημαίνει ότι τον πιστεύει με αντικειμενικά κριτήρια αλλά τον χρησιμοποιεί ως ένα «όμορφο ψέμα»⁴¹, το γενναίο ψεύδος⁴² όπως είναι γνωστό, για να «δικαιολογήσει» το χωρισμό των πολιτών.

---

⁴⁰ Ο «μύθος της καταγωγής» αναφέρει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδέρφια αλλά χωρίζονται σε «κοινωνικές τάξεις» ανάλογα με το υλικό από το οποίο έχουν δημιουργηθεί. Άλλοι έχουν πλαστεί από χρυσό, άλλοι από άργυρο και άλλοι από χαλκό ή σίδηρο. Όσοι έχουν πλαστεί από χρυσό έχουν φτιαχτεί για να κυβερνούν, όσοι είναι από άργυρο έχουν προορισμό να γίνουν φύλακες και όσοι είναι πλασμένοι από χαλκό ή σίδηρο έχουν δημιουργηθεί για να γίνουν δημιουργοί-χειρώνακτες.

⁴¹ Η αναφορά σε ένα «όμορφο ψέμα» δεν δείχνει σε κανένα βαθμό ότι ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί ψεύδη για να στηρίζει τις θεωρίες του. Είναι γνωστό ότι ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί στους διαλόγους του διάφορα εκφραστικά είδη έτσι ώστε να καταδείξει με παραστατικό και σαφή τρόπο τις απόψεις του για διάφορα ζητήματα.

⁴² Από πολιτική άποψη ο Πλάτωνας απορρίπτει τους μύθους και ιδιαίτερα εξαιτίας της σημασίας που έχει η σωστή διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην πολιτικοποίηση τους. Δεν μπορεί, όμως, να τους αποφύγει τελείως για λόγους σωστής πολιτικοποίησης και πάλι. Έτσι στο τρίτο βιβλίο της Πολιτείας εισάγει την έννοια του «γενναίου ψεύδους». Πρόκειται για χρήσιμο ψεύδος, δηλαδή για μύθο που επινοείται σκόπιμα από τους φιλόσοφους - άρχοντες και διοχετεύεται στα μέλη της πλατωνικής πολιτείας. Με το μύθο αυτό επιδιώκουν οι φιλόσοφοι-βασιλείς να πείσουν τους πολίτες για δύο βασικά ζητήματα :α) να αγαπούν και να φροντίζουν την πατρίδα τους και β) να ζουν και να πράττουν τα μέλη της κοινωνίας το καθένα σύμφωνα με τη φύση του (οικειοπραγία) .

5. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

5.1. Γενικά

Τα πολιτεύματα, τα οποία διακρίνει ο Πλάτωνας στην Πολιτεία, είναι η αριστοκρατία, η τιμοκρατία, η ολιγαρχία, η δημοκρατία και η τυραννία. Τα πολιτεύματα αυτά έχουν ως αφετηρία τους την δίκαιη πολιτεία αλλά όπως όλα τα πράγματα που ανήκουν στον αισθητό κόσμο υπόκεινται στον «σκληρό» νόμο της φθοράς και της παρακμής, με αποτέλεσμα να απομακρύνονται από το πολίτευμα-πρότυπο (άριστη πολιτεία)⁴³ όλο και πιο μακριά. Στην παρούσα περίπτωση θεωρείται δόκιμο να αναλυθούν σε πρώτη φάση τα πολιτεύματα που θεωρούνται κατά κάποιο τρόπο ημαρτημένα όπως επίσης και η μετάβαση από το ένα πολίτευμα στο άλλο, ενώ στη συνέχεια και σε ξεχωριστό μέρος της εργασίας να παρουσιαστεί η Ιδανική Πολιτεία του Πλάτωνα. Τα πολιτεύματα, λοιπόν κατά τον Πλάτωνα είναι τα εξής:

5.2. Αριστοκρατία

Η αριστοκρατία αποτελεί την μορφή του πολιτεύματος με την οποία πραγματώνεται στο αισθητό (γεμάτο πλάνες) κόσμο η δίκαιη πολιτεία, όχι φυσικά με απόλυτο τρόπο αλλά κατά προσέγγιση, πράγμα που συνάδει και με την θεωρία των ιδεών⁴⁴ του ιδεαλιστή φιλοσόφου. Η αριστοκρατία για τον φιλόσοφο, όπως και όλα τα υπόλοιπα πολιτεύματα, υπόκειται και αυτή στο νόμο της παρακμής. Όπως αναφέρεται η παρακμή αυτή προκαλείται από την δημιουργία διαφωνιών ανάμεσα στα μέλη της κυρίαρχης αριστοκρατικής ελίτ που ασκεί την εξουσία⁴⁵. Αν και ο λόγος αυτός της διαφωνίας δεν διευκρινίζεται ιδιαίτερα από τον φιλόσοφο, ως λόγος υποδεικνύονται οι ιδιοτελείς σκοποί.

Σημαντικό ρόλο στη παρακμή της αριστοκρατίας αποτελεί η θέσπιση της ατομικής όπως λέγεται περιουσίας και οι έριδες που αυξάνονται μεταξύ των αρχόντων και των αρχομένων σε σχέση με αυτή. Η μετάβαση από την αριστοκρατία στην τιμοκρατία γίνεται μέσα από την διαφοροποίηση αυτών που ασκούν την πολιτική εξουσία. Η διαφοροποίηση αυτή της στάσης τους ως προς τα πολιτικά πράγματα θα φέρει σε σύγκρουση αυτούς που

---

⁴³ Κωσταντίνος Ι. Δεσποτόπουλος, Μελετήματα φιλολογίας και φιλοσοφίας, Εκδόσεις ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα 1998, σελ. 134.

⁴⁴ Η θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα υποστηρίζει ότι σε ένα υπερβατικό κόσμο υπάρχουν οι ιδέες, οι οποίες είναι τα όντως όντα δηλαδή η πραγματικότητα και η αλήθεια, ενώ ο αισθητός κόσμος στον οποίο ζει ο άνθρωπος είναι ένας πλασματικός κόσμος γεμάτος πλάνες. Όλα όσα υπάρχουν γύρω μας είναι κακέκτυπα των ιδεών απεικασματα των όντως όντων που τους μοιάζουν μόνο κατά προσέγγιση.

⁴⁵ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 198.

ασκούν την εξουσία μέχρι να καταλήξουν σε ένα συμβιβασμό, ο οποίος θα έχει στόχο την «μοιρασιά» της γης και όλων των περιουσιακών στοιχείων.

5.3. Τιμοκρατία

Μετά λοιπόν την «μοιρασιά» της γης και όλων εν γένει των περιουσιακών στοιχείων μεταβαίνουμε σε ένα άλλης φύσης πολίτευμα, αυτό της τιμοκρατίας. Η τιμοκρατία, όπως είναι εμφανές, συνιστά το πολίτευμα στο οποίο καταργείται η κοινοκτημοσύνη και οι ασκούντες εξουσία κατέχουν ατομική ιδιοκτησία, γεγονός που για τον Πλάτωνα παίζει μεγάλη σημασία. Μεγάλη σημασία σε αυτό το πολίτευμα έχει η καταξίωση στον πόλεμο και η ευρύτερη επιδίωξη τιμών, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται και από το όνομα του συγκεκριμένου πολιτεύματος, το οποίο έχει ως πρώτο συνθετικό το ουσιαστικό «τιμή». Το πολίτευμα της τιμοκρατίας είναι μιλιταριστικό και για το λόγο αυτό ο Πλάτωνας το ονομάζει Κρητική και Λακωνική Πολιτεία. Κύριο χαρακτηριστικό αυτού του πολιτεύματος είναι η φιλοδοξία, αφού σε αυτό επικρατεί το θυμοειδές μέρος της ψυχής.

Αίτια της παρακμής του πολιτεύματος της τιμοκρατίας αποτελούν ο δόλος και η πανουργία, τα οποία προκαλούνται εύκολα από ένα πολίτευμα που είναι προσανατολισμένο στον πόλεμο και στον ατομικό πλουτισμό των φυλάκων. Σύμφωνα με αυτό τον τρόπο σκέψης στα πλαίσια του τιμοκρατικού πολιτεύματος υποβαθμίζεται σταδιακά η έννοια της αρετής και παίρνει την πρώτη αξιολογική θέση η έννοια του πλούτου. Έτσι λοιπόν μέσα σε αυτό το κυνήγι του πλούτου το τιμοκρατικό πολίτευμα παρακμάζει και μεταβάλλεται σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

5.4. Ολιγαρχία

Στην ολιγαρχία κυβερνούν οι πλούσιοι ενώ οι φτωχοί δεν έχουν μερίδιο στην εξουσία και έτσι το πολίτευμα βασίζεται στην εκτίμηση των περιουσιών. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πλούσιοι θα βάζουν ένα χρηματικό ποσό ως απαραίτητο όριο (minimum) για την είσοδό τους στο χώρο της εξουσίας⁴⁶. Η μετάβαση από την Τιμοκρατία στην Ολιγαρχία γίνεται με αύξηση της συσσώρευσης του πλούτου και παράβασης των, θεσμοθετημένων νόμων, κατ' αρχήν από λίγους ανθρώπους (αυτούς που έχουν περισσότερη δύναμη μέσα τους) και μετά από τους πολλούς που θα ακολουθήσουν λόγω κυρίως μίμησης. Οι κάτοχοι της άσκησης πολιτικής εξουσίας θα ψηφίζουν νόμους για την αποζημίωσή τους και θα επιβάλλουν αν χρειάζεται τον νόμο με τη βία, με τα όπλα ή απειλές, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους σε κανένα βαθμό την έννοια της δικαιοσύνης και φυσικά χάνοντας την αίσθηση του μέτρου.

---

⁴⁶ Πολιτεία, 551b.

Η πόλη είναι χωρισμένη στα δύο ξεχωριστές και ευδιάκριτες κατηγορίες: τους πλούσιους και τους φτωχούς (υπέρπλουτοι και παντάπασι πενήτες)⁴⁷, όπου οι πρώτοι χωρίς ενδοιασμούς εκμεταλλεύονται με κάθε τρόπο τους δεύτερους. Υπάρχει έτσι ο κίνδυνος η πόλη να μην μπορεί να αντεπεξέλθει ούτε στον πόλεμο εξαιτίας αυτού του ακραίου διπολισμού. Σε αυτήν την πόλη εισέρχεται για πρώτη φορά το μικρόβιο της πολυπραγμοσύνης το να καταπιάνεται δηλαδή κανείς με πολλά, υπονομεύοντας έτσι τη βασική αρχή της δικαιοσύνης, καθώς και της ραθυμίας (τεμπελιάς), όπου κάποιος δεν ασχολείται με τίποτα ξοδεύοντας απλά αυτά που έχει.

Σε αυτήν την πόλη αρχίζουν να εμφανίζονται επίσης κλέφτες, λωποδύτες, ιερόσυλοι όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πλάτωνας. Εδώ εμφανίζεται για πρώτη φορά ο τύπος του «κηφήνα»⁴⁸. Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται ένας ανθρώπινος χαρακτήρας στην προκειμένη περίπτωση είναι ο εξής: Βλέποντας ένας νέος τον πατέρα του στο προηγούμενο πολίτευμα (Τιμοκρατία) να πάσχει εξαιτίας της οικονομικής του θέσης (ταπεινωμένος από την ανέχεια), εγκαταλείπει την περηφάνια και τη γενναιότητα από την ψυχή του και στρέφεται στο κυνήγι του χρήματος με σκοπό τον άκρατο πλουτισμό και την απόκτηση διάφορων περιουσιακών στοιχείων.

Σύμφωνα με αυτό στην ψυχή του νέου κυριαρχεί περισσότερο το επιθυμητικόν μέρος της ψυχής που έχει να κάνει σε μεγαλύτερο βαθμό, όπως έχει προαναφερθεί, με τις υλιστικές επιθυμίες και το σώμα. Το λογιστικό μέρος «χάνει» τον ρόλο που θα έπρεπε να υπηρετεί και υπηρετεί πλέον το πως θα υπάρχουν περισσότερα κέρδη ενώ το θυμοειδές θα έχει ως κυρίαρχη φιλοδοξία του την απόκτηση αγαθών και πλούτου. Έτσι, αυτός που ήταν προηγουμένως φιλόδοξος (πράγμα που είναι απολύτως υγιές) γίνεται τώρα φιλοχρήματος και κατά κάποιο τρόπο μπορεί να θεωρηθεί ότι το άτομο διολισθαίνει από κάτι το ανώτερο σε κάτι το ευτελές. Θα βάζει πάνω από όλα το χρήμα μόνον για τον εαυτό του και τις επιθυμίες του πράγμα που δείχνει καταφανώς την έννοια της κατάπτωσης και της φθοράς, από την άλλη όμως θα είναι οικονόμος και εργατικός.

Στις περιπτώσεις που ο άνθρωπος αυτός θα χαρακτηρίζεται από την αρετή της αυτοσυγκράτησης δεν θα το κάνει εξαιτίας ενός «έλλογου σκέπτεσθαι» αλλά λόγω ανάγκης και φόβου, επειδή θα τρέμει μη χάσει την περιουσία του. Μέσα του θα υφίσταται μία αμφιταλάντευση, ενώ κάποιες φορές θα καθοδηγείται από καλύτερες και κάποιες άλλες φορές από χειρότερες επιθυμίες. Η αρμονία των τριών μερών της ψυχής θα είναι πλέον κάτι ασύλληπτο για το συγκεκριμένο άτομο όπως επίσης και η επίτευξη της δικαιοσύνης όπως την εννοεί ο Πλάτωνας.

---

⁴⁷ Πολιτεία, 551b-552e.

⁴⁸ Πολιτεία, 552c.

5.5. Δημοκρατία

Η μετάβαση από την Ολιγαρχία στην Δημοκρατία γίνεται εξαιτίας της αυξημένης απληστίας για χρήμα και την ανάγκη να είναι κανείς πιο πλούσιος⁴⁹. Ξεκινώντας από την επιδίωξη των πλούσιων να γίνουν πιο πλούσιοι, αυτοί θα βρουν πρόσφορο έδαφος στη τοκογλυφία δανείζοντας τους φτωχούς που έχουν και αυτοί τις δικές του ανάγκες, που δημιουργήθηκαν όμως με την συγκαλυμμένη παρότρυνση και με ύπουλο τρόπο από τους ίδιους τους πλούσιους. Δημιουργούνται λοιπόν ομάδες κερδοσκόπων από τη μια και δυστυχησμένων φτωχών από την άλλη που έχουν στο μυαλό τους την επιθυμία να επαναστατήσουν ενάντια σε αυτούς που κατέχουν το σύνολο της περιουσίας. Για να μπορέσει να υπάρξει μια στοιχειώδης τάξη και να αποφευχθεί αυτό το μίσος μεταξύ των δύο ομάδων θα έπρεπε οι πλούσιοι να απαγορεύουν στον καθένα να διαθέτει την περιουσία του όπως αυτός θέλει, ενώ οι ιδιωτικές συναλλαγές θα έπρεπε να γίνονται με τον κίνδυνο του ίδιου του δανειστή και όχι του ατόμου που δανείζεται (δανειολήπτης)⁵⁰.

Είναι σίγουρο, ότι κάποια στιγμή, οι εξαθλιωμένοι φτωχοί θα διαπιστώσουν την αδυναμία των πλούσιων μέσα στην ασθενικότητα και τρυφηλότητα που ζουν και θα συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν εύκολα να τους απομακρύνουν με βοήθεια από άλλες δημοκρατικές πόλεις. Εδώ αναπτύσσεται ο εσωτερικός διχασμός στην Πολιτεία (που είχε όμως εγερθεί στην προηγούμενη κατάσταση), κι έτσι ξεκινούν οι έριδες και οι πόλεμοι. Όταν οι φτωχοί έχουν υπερισχύσει και εφόσον έχουν υποφέρει ακριβώς λόγω της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί, «μαθαίνοντας» από το «πάθημά» τους, θα δώσουν τα ίδια δικαιώματα και συμμετοχή σε αξιώματα σε όλους τους πολίτες στη βάση της ισότητας (τα αξιώματα τα αναθέτουν με κλήρο). Οι άνθρωποι σε αυτό το πολίτευμα θα είναι όλοι «ελεύθεροι», η πολιτεία είναι ξέχειλη από ελευθερία και αδέσμευτη έκφραση γνώμης και ο καθένας, έχοντας εξουσία, φτιάχνει τη ζωή του όπως του αρέσει. Σε αυτήν την πόλη θα έχει μαζευτεί κάθε καρδιάς καρύδι, κι η πόλη θα μοιάζει σαν ένα ρούχο παρδαλό, καταστόλιστη όπως θα είναι.

Είναι χαρακτηριστικό ότι υπό αυτό το πολίτευμα, ακριβώς λόγω της ελευθερίας και της ανεκτικότητας που το χαρακτηρίζει, θα μπορεί ο καθένας να ξεκινήσει όποιο άλλο πολίτευμα θέλει, ακόμη και το ιδανικό. Όμως, στην ίδια δημοκρατική πόλη κανείς δε θα νοιάζεται για όσους έχουν καταδικασθεί, θα υπάρχει συγκαταβατικότητα και μαζί και περιφρόνηση για αληθινές αρχές. Θα αρκεί απλά κάποιος να δηλώνει ότι είναι με το λαό και η πόλη θα τον εμπιστεύεται αμέσως για να τη κυβερνήσει. Οι πάντες, ίσοι και μη ίσοι, θα αντιμετωπίζονται με ένα είδος εκφυλισμένης ισότητας. Οι κηφήνες τώρα αποτελούν ένα

---

⁴⁹ Πολιτεία, 555 b,c.

⁵⁰ Πολιτεία, 556 a,b.

σημαντικό ποσοστό της πόλης. Ο νέος που στο προηγούμενο πολίτευμα ήταν οικονόμος και κάπως ισορροπούσε, τώρα υπό την επίδραση κακών συναναστροφών μυείται σε νέου είδους επιθυμίες. Καθόσον είναι άδειος από γνώσεις και αληθινούς στοχασμούς, οι νέες επιθυμίες επιβάλλονται εκτοπίζοντας τις αγνότερες επιθυμίες που υπήρχαν. Από τις αρετές των ανθρώπων, η φρονιμάδα θα παρουσιάζεται τώρα ως ανανδρία, το αίσθημα της ντροπής ηλιθιότητα, ενώ η αυτοσυγκράτηση και το μέτρο θα εκλαμβάνονται ως εκδήλωση χωριατιάς και τσιγκουνιάς. Είναι προφανές, λοιπόν, ότι οι αληθινές αξίες πλέον θα στρεβλώνονται και θα παίρνουν την θέση τους έννοιες που στην πραγματικότητα θεωρούνται ανήθικες.

Οι νέες επιθυμίες, οι οποίες θα δημιουργούνται από χαμηλού αξιακού περιεχομένου κίνητρα, θα οδηγούν τους νέους σε αναζήτηση καινούριων ηδονών, στη γυμναστική, στην ενασχόληση με τη φιλοσοφία, την πολιτική, στις επιχειρήσεις, άλλοτε εδώ και άλλοτε εκεί. Αυτή η πανίσχυρη πια πολυπραγμοσύνη κάνει τον άνθρωπο ωραίο και παρδαλό σαν την πόλη του. Ένα τελευταίο σημείο προβληματισμού στο θέμα αυτό είναι ότι ο Σωκράτης διακωμωδεί και σατιρίζει τα αθηναϊκά ήθη της εποχής του, στοιχεία που εξυμνούνται σε άλλα έργα όπως ο «Επιτάφιος» του Θουκυδίδη. Η φιλοσοφική σκοπιά των πραγμάτων φαίνεται για ακόμη μια φορά στο συγκεκριμένο σημείο ότι καυτηριάζει και προσπαθεί να αναδείξει τα «κακώς κείμενα» της εποχής χωρίς να εθελotuφλεί λόγω του ευρύτερου θετικού κλίματος.

5.6. Τυραννίδα

Το στοιχείο που χαρακτηρίζει το πολίτευμα της Δημοκρατίας είναι η ελευθερία και η υπερβολή (ασυδοσία) της που οδηγεί αναπόφευκτα στη τυραννίδα. Αν κάποιοι άρχοντες δεν αφήνουν μεγάλη ελευθερία, η πολιτεία θα τους τιμωρεί ενώ αν ορισμένοι άρχοντες συμπεριφέρονται σαν αρχόμενοι και ορισμένοι αρχόμενοι ως άρχοντες (αντιστροφή των πολιτικών ρόλων), η πολιτεία τους επαινεί. Έτσι η τάση για ελευθερία θα ξεπερνά το μέτρο που διατηρεί την εσωτερική αρμονία της πολιτείας και θα γίνεται αναρχία. Ο πατέρας είναι ίσος με το γιο, ο δάσκαλος με το μαθητή, ο μέτοικος με τον πολίτη και τον ξένο γεγονός που οδηγεί σε μία πλήρη ισοπέδωση του μέτρου και σε μία δυσαρμονία στην ηθική και πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα. Με αυτόν τον τρόπο η παραμικρή υποψία ότι κάποιος καταπιέζεται θα οδηγεί σε αγανάκτηση και μη-ανοχή, όχι όμως με λογικά κριτήρια αφού πλέον η υπερβολή θα είναι αυτή που θα «βασιλεύει». Καταλήγει λοιπόν κάποιος να μη δίνει σημασία ούτε σε νόμους, ούτε σε κυβερνήτες στο όνομα πάντα της ελευθερίας. Και καθώς κάθε υπερβολή γυρίζει στο τελείως αντίθετό της, η υπερβολική ελευθερία θα γυρίσει σε υπερβολική δουλειά, όπου έχει τη βάση της το επόμενο και τελευταίο πολίτευμα, η

τυραννία⁵¹. Εδώ έχουν διαμορφωθεί τρεις χαρακτηριστικές ομάδες πολιτών⁵².

Η πρώτη ομάδα πολιτών είναι οι «κηφήνες», δηλαδή οι φαύλοι και σκληροί άνθρωποι, οι οποίοι χωρίζονται σε δύο είδη και πιο συγκεκριμένα σε αυτούς που είναι πιο δυνατοί (έχουν κεντρί) και στον όγλο που τους ακολουθεί. Στο ολιγαρχικό πολίτευμα η μερίδα αυτή των πολιτών συγκρατείται όσο το δυνατόν πιο μακριά από την άσκηση εξουσίας αφού θεωρείται ιδιαίτερα επικίνδυνη (γι' αυτό και υπάρχει ένα χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβάλλει κάποιος για να εισέλθει στο χώρο της εξουσίας). Στη Δημοκρατία όμως, αποτελούν την κυρίαρχη τάξη που ελέγχει τα πάντα με τη δύναμη του ανεξέλεγκτου όγλου που τους ακολουθεί πιστά.

Την δεύτερη ομάδα απαρτίζουν οι μετριοπαθείς άνθρωποι (οι οποίοι δεν χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα έντονα πάθη όπως για παράδειγμα η ζήλια και το μίσος) που αποτελούν συνήθως την τάξη των πλουσίων, απ' όπου οι «κηφήνες» επωφελούνται οικονομικά, δηλαδή αποσπών χρηματικά ποσά και αγαθά χωρίς να κοπιήσουν. Στην τρίτη ομάδα ανήκει ο πολύς κόσμος που ασχολείται με την εργασία του και δεν έχει ιδιαίτερη περιουσία. Αυτοί είναι οι πολυπληθέστεροι σε μια Δημοκρατία, παραμένοντας όμως αμέτοχοι και κυρίως χωρίς συνοχή. Βέβαια και αυτή η κατηγορία πολιτών επιθυμεί τον πλουτισμό και με την πρώτη ευκαιρία θα αποπειραθεί να τον πετύχει. Αν τώρα οι κηφήνες που έχουν τη δύναμη, μοιράζουν στον κόσμο αγαθά, αφού κρατήσουν για τον εαυτό τους τη μερίδα του λέοντος, παίρνουν το κόσμο (το λαό) με το μέρος τους. Οι άλλοι (οι πλούσιοι) από τους οποίους αφαιρούνται τα αγαθά απευθύνονται και αυτοί με τη σειρά τους στο λαό για βοήθεια. Οι κηφήνες καταφεύγουν στη συνέχεια στην «προπαγάνδα» διαβάλλοντας τους πλούσιους στο λαό, κατηγορώντας τους για ολιγαρχικούς και δυνάστες της ελευθερίας. Ο λαός παρασυρμένος από τις απόψεις των «κηφήνων» εγείρεται και στασιάζει. Συνεπώς το κλίμα οξύνεται και η εσωτερικές συγκρούσεις και διαμάχες είναι αναπόφευκτες. Ο λαός υποστηρίζει τώρα κάποιον ηγέτη (αρχηγό) ο οποίος αναλαμβάνει τα ηνία. Ο ηγέτης αυτός στη συνέχεια θα εξελιχθεί σε τύραννο. Αν τώρα αυτός ο ηγέτης του λαού (ο δυνατότερος κηφήνας) έχοντας την μάζα μαζί του και παρασυρμένος από τη δύναμή της, προβεί σε πράξεις διχόνοιας (πολλές υποσχέσεις προς τον λαό, εξορίες και δολοφονίες) τότε θα υπάρχουν οι εξής πιθανές περιπτώσεις: α) να καταλήξει να γίνει «λύκος» και τύραννος β) να εξορισθεί από τους αντιπάλους του και γ) να θανατωθεί.

Στην δεύτερη περίπτωση δηλαδή ακόμα και αν τον εξορίσουν, όταν αυτός επιστρέψει πίσω και έχοντας φυσικά αποκτήσει με οποιονδήποτε τρόπο πάρα πολύ μεγάλη ή επαρκής δύναμη ώστε να επιβληθεί, θα γίνει και πάλι τύραννος. Στην τρίτη περίπτωση για την

---

⁵¹ Πολιτεία, 562b.

⁵² Πολιτεία, 564d.

αποφυγή απόπειρας δολοφονίας εναντίον του, ζητά και παίρνει σωματοφύλακες για να προστατεύουν τον ηγέτη του λαού. Οι πλούσιοι, βλέποντας την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί απομακρύνονται από την πόλη κατά κάποιο τρόπο οικειοθελώς, αφού κινδυνεύει άμεσα η ζωή τους από την φανερή πλέον παρεκτροπή των πραγμάτων. Ο ηγέτης πλέον, από προστάτης και καθοδηγητής του λαού και χωρίς πλέον το αντίπαλον δέος να τον απειλεί, γίνεται ένας σκληρός και παντοδύναμος τύραννος, του οποίου η εξουσία είναι απολύτως ανεξέλεγκτη. Στην αρχή της εξουσίας του προσποιείται τον ήπιο και συγκαταβατικό και αφού τακτοποιήσει τις διαφορές με τους εχθρούς του, γίνεται κανονικός τύραννος και υποκινεί πολεμικές συγκρούσεις (για να ενδυναμώνει το ρόλο του ως αρχηγού), ενώ φροντίζει με κάθε τρόπο να «ξεφορτωθεί» οποιονδήποτε θεωρεί επικίνδυνο για την εξουσία του. Είναι αναγκασμένος να το κάνει αυτό και θα χρειάζεται κόλακες και σωματοφύλακες μαζί του έτσι ώστε να μπορεί να διατηρήσει και την βιολογική υπόστασή του αλλά και την εξουσιαστική του θέση. Στη συνέχεια, θα ξοδεύει όλη την περιουσία της πόλης για να συντηρείται αυτός και το οικείο περιβάλλον του (αυλή), ενώ θα είναι πολύ αργά για το λαό όταν συνειδητοποιήσει την πραγματικότητα, δηλαδή την αδικία που υφίσταται από όλες τις απόψεις.

Συνοπτικός πίνακας πολιτευμάτων στον Πλάτωνα

ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ	Δίκαιη πολιτεία στα πλαίσια της θεωρίας των Ιδεών
ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ	Προσεγγίζει την δίκαιη πολιτεία στον αισθητό κόσμο
ΤΙΜΟΚΡΑΤΙΑ	Φιλοδοξία και μιλιταριστικό πρότυπο
ΟΛΙΓΑΡΧΙΑ	Πλούτος και καταξίωση μέσω της περιουσίας
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	Ελευθερία + Υπερβολή
ΤΥΡΑΝΝΙΔΑ	Απληστία για πλούτο και εξουσία

6. Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

6.1. Διάρθρωση

Η ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα όπως είναι λογικό τοποθετείται σε έναν νοητικό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών και της απόλυτης νόησης που χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τον ιδεαλιστή φιλόσοφο από σταθερότητα και αλήθεια. Η αλλαγή και η φθορά δεν επηρεάζουν αυτό το «θεϊκό»⁵³ πρότυπο αφού ανήκει στην σφαίρα των αιώνιων και αληθινών όντων. Η ιδέα αυτής της ιδανικής πολιτείας είναι και το πρότυπο των ημαρτημένων πολιτευμάτων των οποίων η μορφή έχει άμεση σχέση με την απόσταση που τα χωρίζει (οντολογική γραμμή)⁵⁴ από το αληθές (ιδανικό) πολίτευμα.

Την ιδανική του πολιτεία ο Πλάτωνας την χωρίζει όπως αναφέρθηκε και παραπάνω σε τρεις κοινωνικές κατηγορίες-τάξεις σύμφωνα με την τριμερή διαίρεση της ψυχής και κάνοντας χρήση του «ευγενούς ψεύδους», περί της καταγωγής του ανθρώπου αλλά και αναφέροντας την ανάγκη η κάθε κατηγορία να επιτελεί το έργο για το οποίο είναι πλασμένη. Παρακάτω θα αναφερθούν διεξοδικότερα οι τρεις κατηγορίες-τάξεις που απαρτίζουν την ιδανική πολιτεία.

Φιλόσοφοι-βασιλείς

Κατά τον Πλάτωνα την πολιτεία θα πρέπει να διοικούν οι σοφοί ή οι φιλόσοφοι, οι οποίοι προέρχονται από την τάξη των φυλάκων και ύστερα από συγκεκριμένες διαδικασίες και επίπεδα εκπαίδευσης όπως θα αναφερθούν αργότερα στα πλαίσια της εργασίας. Οι φιλόσοφοι κατά τον Πλάτωνα χαρακτηρίζονται από την αρετή της σοφίας ενώ γνωρίζουν τις ιδέες και ιδιαίτερα τη ιδέα της δικαιοσύνης, η οποία κατά τον φιλόσοφο παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο για την πολιτεία του. Οι άρχοντες (όντας φιλόσοφοι) έχουν την ικανότητα να λαμβάνουν τις σωστές αποφάσεις για την διασφάλιση του κοινού γενικού συμφέροντος⁵⁵. Κατά κάποιο τρόπο ο φιλόσοφος θεωρεί ότι οι φιλόσοφοι-βασιλείς θα παίζουν τον ρόλο του καθοδηγητή των υπόλοιπων τάξεων της πολιτείας και έτσι μέσω των σωστών αποφάσεων θα επιτυγχάνεται η δικαιοσύνη και το Αγαθό για την πόλη.

---

⁵³Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.166.

⁵⁴ Σύμφωνα με την γνωστή οντολογική γραμμή ο κόσμος χωρίζεται σε νοητό και αισθητό κόσμο. Ο αισθητός κόσμος διαβαθμίζεται στις εικόνες και τα αισθητά πράγματα ενώ ο νοητός κόσμος έχει και αυτός δύο βαθμίδες αρχικά τα μαθηματικά και στο ανώτατο σημείο τις Ιδέες, δηλαδή τα νοητικά πρότυπα του αισθητού κόσμου. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι διαβαθμίσεις δεν είναι μόνο ζήτημα οντολογίας αλλά την ίδια στιγμή και γνωσιοθεωρίας αφού κάθε διαβάθμιση σε οντολογικό επίπεδο σημαίνει διαβάθμιση και σε γνωσιοθεωρητικό επίπεδο.

⁵⁵ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.174.

Από τα προαναφερθέντα γίνεται κατανοητό ότι ο Πλάτωνας έχει στο μυαλό του μία αριστοκρατική κοινωνία αφού στο ρόλο των κυβερνώντων προτιμά να τοποθετήσει μία μικρή «ελίτ» φυλάκων που μέσω της παιδείας έφτασαν σε υψηλό επίπεδο νόησης. Η στάση αυτή του Πλάτωνα βρίσκει πολλούς επικριτές, οι οποίοι κατηγορούν τον ιδεαλιστή φιλόσοφο για αριστοκρατικές αντιλήψεις. Πάντως πρέπει να αναφερθεί ότι ακόμα και αν ο Πλάτωνας προτείνει ένα αριστοκρατικού τύπου πολίτευμα, δεν πρόκειται για μία απλά και συνηθισμένη για την εποχή αριστοκρατία αλλά για μία αριστοκρατία του πνεύματος. Είναι πολύ σημαντικό για την εποχή του Πλάτωνα ότι ο φιλόσοφος δεν τοποθετεί στην κορυφή της εξουσίας τους πιο πλούσιους ή τους πιο ισχυρούς αλλά τους σοφότερους της πόλης.

Φύλακες

Η τάξη των φυλάκων κατά τον φιλόσοφο είναι αυτή που αναλαμβάνει την ασφάλεια της πόλης στο εσωτερικό της αλλά και στην περίπτωση εξωτερικού κινδύνου. Οι φύλακες χαρακτηρίζονται από την αρετή της ανδρείας μία αρετή που φυσικά ανταποκρίνεται και στα καθήκοντά τους σε σχέση με την πόλη. Σύμφωνα με την πλατωνική θεώρηση η τάξη των φυλάκων φυσικά και δεν λειτουργεί αυτόνομα αλλά σύμφωνα πάντα με αυτό, το οποίο υποδεικνύουν οι άρχοντες της πόλης. Βασικό είναι να τονιστεί ότι η αρετή της ανδρείας που χαρακτηρίζει τους φύλακες δεν μπορεί να ταυτιστεί με την έννοια της απλής γενναιότητας αλλά αποτελεί την σταθερότητα που διακρίνει τον χαρακτήρα τους βάσει της γενικότερης παιδείας που έχουν λάβει. Σε αυτό το σημείο μπορεί να ειπωθεί ότι ο χωρισμός της Ιδανικής Πολιτείας του Πλάτωνα σε τρεις κοινωνικές κατηγορίες-τάξεις θα μπορούσε να είναι και διμερής. Στην ουσία οι κοινωνικές κατηγορίες τάξεις είναι δύο, δηλαδή η τάξη των φυλάκων και αυτή των δημιουργών μόνο που από την πρώτη τάξη μία υποκατηγορία φτάνει στο ανώτατο επίπεδο γνώσης και ως αποτέλεσμα ασκεί και το ανώτατο καθήκον της διακυβέρνησης και της καθοδήγησης της πολιτείας.

Δημιουργοί

Η τρίτη και «κατώτερη» κατηγορία-τάξη κατά τον Πλάτωνα είναι αυτή των δημιουργών (παραγωγών). Η τάξη των δημιουργών, όπως έχει ήδη αναφερθεί, χαρακτηρίζεται από τη αρετή της σωφροσύνης. Η σωφροσύνη των δημιουργών μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα είδος εγκράτειας⁵⁶ και μιας έλλογης «υποδούλωσης»⁵⁷ στα ανώτερα

---

⁵⁶ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.176.

⁵⁷ Ο όρος υποδούλωση στο συγκεκριμένο σημείο δεν αναφέρεται με το νόημα που έχει ιστορικά. Εννοείται μία κατά κάποιο τρόπο ενσυνείδητη υποδούλωση, η οποία δεν θα είναι ωφέλιμη μόνο για τον εξουσιαστή αλλά και για τον εξουσιαζόμενο, σύμφωνα βέβαια με την θεωρία του Πλάτωνα για την οικεοπραγία και την

στρώματα της κοινωνίας με στόχο φυσικά της επίτευξη της αρμονίας του συνόλου⁵⁸.

Οι δημιουργοί (παραγωγοί), όπως είναι κατανοητό και από το όνομά τους, είναι αυτοί που μέσω της εργασίας τους αναλαμβάνουν την ευθύνη να διασφαλίσουν τον βιοπορισμό των υπολοίπων τάξεων⁵⁹. Στο μυαλό πολλών ύστερα από την περιγραφή της τάξης των δημιουργών, σχηματίζεται η ιδέα ότι η τάξη των δημιουργών ταυτίζεται κατά κάποιο τρόπο με την σημερινή εργατική τάξη. Η άποψη αυτή δεν ισχύει αφού στην τάξη των δημιουργών εμπεριέχονται και οι έμποροι, οι κάπηλοι και άλλες ειδικότητες (γενικά όλα τα επαγγέλματα), τα οποία ο Πλάτωνας δεν τα εντάσσει σε κάποια άλλη χωριστή κατηγορία⁶⁰. Συμπεραίνουμε, λοιπόν ότι η τάξη των δημιουργών είναι μία γενική παραγωγική τάξη και εμπεριέχει όλους αυτούς που με την επαγγελματική δραστηριότητά τους συμβάλλουν στον οικονομικό βίο και την υλική υπόσταση⁶¹ της Πολιτείας.

Συνοπτικός πίνακας

ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΝ	ΘΥΜΟΕΙΔΕΣ	ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΝ
Βασιλείς	Φύλακες	Δημιουργοί
Σοφία	Ανδρεία	Σωφροσύνη
Φιλόσοφοι	Φιλόδοξοι	Φιλοχρήματοι
Εξουσία	Προστασία	Παραγωγή
Κεφάλι ⁶²	Θώρακας	Κοιλιά

6.2. Η παιδεία των φυλάκων

Η έννοια της παιδείας παίζει μεγάλο ρόλο γενικότερα στο έργο του Πλάτωνα και ιδιαίτερα σε αυτό της Πολιτείας. Η παιδεία για τον φιλόσοφο αποτελεί ένα πολύπλευρο

δικαιοσύνη. Οι δημιουργοί υποτάσσονται στους φύλακες και τους βασιλείς αλλά οι βασιλείς, ως κάτοχοι της σοφίας, υποχρεούνται να τους οδηγούν με σωστό τρόπο.

⁵⁸ Gregory Vlastos, Πλατωνικές Μελέτες, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994, σελ.200.

⁵⁹ Ο Πλάτωνας απεμπλέκει τις ανώτερες τάξεις από το καθήκον της εργασίας. Προφανώς ο φιλόσοφος θεωρεί ότι οι φύλακες και οι φιλόσοφοι-βασιλείς θα πρέπει να μην ασχολούνται με καμία άλλη δραστηριότητα (προστασία και διακυβέρνηση της πόλης), ώστε να μην αποσπώνται και να αποδίδουν τα μέγιστα.

⁶⁰ Αν και ο διαχωρισμός του Πλάτωνα μπορεί να χαρακτηριστεί ταξικός είναι εμφανείς η διαφορές του σε σχέση με μία κλασική ταξική ανάλυση. Η πολιτεία που περιγράφει ο Πλάτωνας είναι μία αριστοκρατικά διαβαθμισμένη κοινωνία αλλά όπως συχνά αναφέρεται από μελετητές, πρόκειται για μία αριστοκρατία του πνεύματος και όχι για μία κλασική αριστοκρατία.

⁶¹ ⁶¹ N. M. Σκουτερόπουλος, Πλάτων Πολιτεία, Εισαγωγικό Σημείωμα, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 16^η Έκδοση, σ.10.

⁶² Τα μέρη της ψυχής κατά τον Πλάτωνα εδρεύουν σε διαφορετικά σημεία του ανθρώπινου σώματος. Έτσι ο φιλόσοφος τοποθετεί το λογιστικό στο κεφάλι (λογικό αφού εκεί είναι ο εγκέφαλος), το θυμοειδές στον θώρακα (εκεί βρίσκεται η καρδιά) και το επιθυμητικό στην κοιλιά, το μέρος δηλαδή που παραπέμπει στις υλικές επιθυμίες όπως η τροφή.

σύνολο επιδράσεων⁶³, το οποίο δημιουργεί ανθρώπους που μπορούν να ανταπεξέλθουν στην άσκηση εξουσίας αλλά και στην προστασία της πόλης με στόχο φυσικά την δικαιοσύνη. Το συγκεκριμένο σημείο θα γίνει αναφορά στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ακολουθεί η τάξη των φυλάκων.

Η εκπαίδευση των φυλάκων είναι κατά τον Πλάτωνα πολύ συγκεκριμένη και αποσκοπεί με μεγάλη ακρίβεια δύο συγκεκριμένους στόχους. Πρώτος στόχος του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η αποτελεσματική επιλογή των φυλάκων⁶⁴, οι οποίοι προορίζονται να γίνουν φύλακες-βασίλεις και να κυβερνήσουν την Πολιτεία σύμφωνα με την αρετή της σοφίας. Δεύτερος στόχος του προγράμματος είναι η ανάπτυξη των έμφυτων⁶⁵ δυνατοτήτων των φυλάκων μέσω της ενασχόλησης με διάφορα γνωστικά πεδία και αντικείμενα.

Γενικότερα πρέπει να ειπωθεί ότι ο Πλάτωνας ακολουθεί σε σχέση με την παιδεία, ως ένα βαθμό φυσικά, το κλασικό μοντέλο της μάθησης, όπως αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην πόλη της Αθήνας, το οποίο χωριζόταν σε δύο κατευθύνσεις την γυμναστική και την μουσική (μουσική, χορό, ποίηση, αστρονομία, γεωμετρία κτλ.). Ειδικότερα οι φύλακες εκπαιδεύονταν σε τέσσερα αντικείμενα (και επιμέρους υποκατηγορίες) τα οποία ήταν η γυμναστική, η μουσική, τα μαθηματικά και η διαλεκτική, τα οποία θα αναφερθούν με εκτενέστερο τρόπο παρακάτω.

Γυμναστική

Ο Πλάτωνας δεν κάνει πολύ μεγάλο λόγο για την γυμναστική στο έργο του αν και αυτό δεν υποδηλώνει σε κανένα βαθμό ότι την υποτιμά. Είναι πολύ λογικό να θεωρείται η γυμναστική ένα από τα κύρια στάδια εκπαίδευσης των φυλάκων αφού, όπως έχει προαναφερθεί, κύρια ενασχόληση των φυλάκων είναι η προστασία της πόλης από εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους. Γνωστή είναι άλλωστε και η αρχαία ελληνική αντίληψη ότι η υγεία πρέπει να υπάρχει και στο σώμα αλλά και στο νου, ενώ ξεκάθαρη είναι και η συνεισφορά της γυμναστικής στην γενικότερη αρμονία ενός ανθρώπου, πράγμα που γίνεται αντιληπτό και από την παρατήρηση της αρχαίας ελληνικής τέχνης και ιδιαίτερα των αρχαίων αγαλμάτων.

Σε ένα άλλο επίπεδο πρέπει να αναφερθούμε και στην έννοια της πειθαρχίας. Όντως

---

⁶³ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.180.

⁶⁴ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.181.

⁶⁵ Πρόκειται για την άποψη του Σωκράτη ότι όλη η γνώση είναι έμφυτη και ο άνθρωπος μπορεί να την ανακαλύψει μέσω της διαλεκτικής (μαιευτικής). Ο Πλάτωνας σύμφωνα με την θεωρία των Ιδεών πιστεύει ότι ο άνθρωπος είχε γνώση όλων των ιδεών αλλά λόγω της υλικής του φύσης (σώμα=τάφος) έχει απομακρυνθεί από αυτές και μόνο μέσω της διαλεκτικής δύναται να τις προσεγγίσει ξανά.

ο Πλάτωνας μπορεί να είχε στην σκέψη του την αρετή-στοιχείο της πειθαρχίας που αναμφισβήτητα προσφέρει η ενασχόληση με την γυμναστική και τον αθλητισμό. Η πειθαρχία είναι πολύ σημαντικό στοιχείο σε έναν φύλακα αφού τον υποτάσσει στις εντολές των αρχόντων και αυτό προωθεί την αρμονική λειτουργία της πόλης.

Μουσική παιδεία

Το δεύτερο στάδιο της εκπαίδευσης της τάξης των φυλάκων εμπερικλείει την μουσική. Η μουσική για τον Πλάτωνα και τον αρχαίο κόσμο γενικά δεν περιορίζεται στο στενό περιεχόμενο που έχει πάρει στη νεότερη και σύγχρονη ιστορία. Γενικά είναι δόκιμο να ειπωθεί ότι η μουσική αποτελούσε για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό αυτό που τώρα ονομάζεται γενική παιδεία. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η μουσική περιλάμβανε επιστήμες και τέχνες όπως ο χορός, η ιστορία, η ποίηση, η μουσική όπως είναι αντιληπτή σήμερα και άλλα.

Η μουσική παιδεία για τον Πλάτωνα αποτελεί κρίσιμο εκπαιδευτικό στάδιο αφού συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη της αρετής της σωφροσύνης, η οποία είναι μία από τις τρεις αρετές που χρειάζεται η πολιτεία για να «φτάσει» στην τέταρτη αρετή που είναι η δικαιοσύνη. Επίσης, είναι αξιόλογο να τονισθεί το γεγονός ότι πολλά αντικείμενα που πλέον έχουν αυτονομηθεί εντελώς, τότε εντάσσονταν στο γενικότερο πλαίσιο της μουσικής παιδείας, η οποία είχε βαρύνουσα σημασία στην αρχαία Ελλάδα και φυσικά για τον Πλάτωνα.

Μαθηματική παιδεία

Μετά την επιτυχή ολοκλήρωση των δύο πρώτων εκπαιδευτικών σταδίων, οι φύλακες πλέον είναι έτοιμοι να ασχοληθούν σε υψηλό επίπεδο με την μαθηματική επιστήμη και τα διάφορα πεδία της.

Στα πλαίσια αυτού του τρίτου σταδίου «σπουδών» περιλαμβάνονται η αριθμητική, η αστρονομία, η γεωμετρία και η στερεομετρία⁶⁶. Τα μαθηματικά για τον ιδεαλιστή φιλόσοφο κατέχουν μία υψηλή θέση στην οντολογική του βαθμίδα και βρίσκονται ακριβώς κάτω από τις ιδέες, ενώ αντιστοιχούν σε επίπεδο επιστήμης στην διάνοια, ένα δηλαδή σκαλοπάτι κάτω από την νόηση⁶⁷. Μέσω της μαθηματικής επιστήμης οι φύλακες προετοιμάζονται ώστε να αντιληφθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ότι η αισθησιακή (υλική) τους ζωή δεν αποτελεί

---

⁶⁶ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.183.

⁶⁷ Σύμφωνα με την οντολογική γραμμή όσον αφορά την επιστήμη (δηλαδή την σύλληψη της αληθινής γνώσης) έχουμε στην κατώτερη βαθμίδα την εικασία, μετά την πίστη, σε ανώτερο επίπεδο την διάνοια και στο ανώτατο επίπεδο την νόηση με την οποία συλλαμβάνει ο άνθρωπος τις Ιδέες, τα αληθινά δηλαδή όντα.

το «πραγματικό», αλλά μόνο μέσω της νόησης δύναται ο άνθρωπος να συλλάβει τις Ιδέες, δηλαδή τα όντως όντα και κατά συνέπεια την Αλήθεια. Είναι γνωστό ότι ο Πλάτωνας θεωρούσε τα Μαθηματικά αντικείμενα πολύ κοντά στις Ιδέες πιθανότατα λόγω της αφαιρετικότητάς τους και της καθαρότητας στην σκέψη, που απαιτούν. Εν κατακλείδι, για τον Πλάτωνα τα μαθηματικά αποτελούσαν τον καλύτερο δυνατό πρόδρομο για την μεταπήδηση στο ανώτατο εκπαιδευτικό στάδιο της τάξης των φυλάκων, που ήταν η διαλεκτική.

Διαλεκτική

Το ανώτατο στάδιο εκπαίδευσης των φυλάκων αποτελεί η διαλεκτική. Η διαλεκτική κατά τον Πλάτωνα συνιστά μία φιλοσοφική μέθοδο, ⁶⁸έναν καθαρό φιλοσοφικό λογισμό⁶⁹, κατά τον οποίο ο άνθρωπος «μεταβαίνει» από τον αισθητό κόσμο της πλάνης στον υπερβατικό και απολύτως αληθινό κόσμο των Ιδεών⁷⁰. Φυσικά, όπως είναι κατανοητό, ο όρος «μέθοδος» δε νοείται ως μία απλή τεχνική αλλά ως ένας ανώτερος τρόπος του φιλοσοφείν.

Όταν οι φύλακες, λοιπόν, ολοκληρώσουν αυτό το στάδιο σπουδών φιλοσοφικού περιεχομένου, μερικοί από αυτούς επιλέγονται ώστε να μεταπηδήσουν στην ανώτατη κοινωνική τάξη-κατηγορία και να γίνουν άρχοντες της πόλης. Πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι ο Πλάτωνας θέτει ένα πολύ συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα σε σχέση με αυτή την φιλοσοφική εκπαίδευση.

Σε πρώτο επίπεδο οι φύλακες μετά την ηλικία των τριάντα χρόνων πρέπει να μνηθούν και να εξασκηθούν στα πλαίσια της διαλεκτικής και αυτού του είδους φιλοσοφικού στοχασμού, για πέντε ολόκληρα χρόνια. Ύστερα από αυτά τα πέντε χρόνια και σε ηλικία τριάντα πέντε χρόνων οι φύλακες θα πρέπει να αποκτήσουν εμπειρία σε αξιώματα, τα οποία έχουν σχέση με τον δημόσιο κοινό βίο και μάλιστα για το αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα των δεκαπέντε χρόνων.

Είναι, λοιπόν, πασίδηλο ότι ο Πλάτωνας περιγράφει μία χρονοβόρα, δύσκολη και επίπονη διαδικασία που οδηγεί τελικά στην επιλογή των κατάλληλων φυλάκων, οι οποίοι είναι άξιοι για να διακυβερνήσουν την πολιτεία και να την οδηγήσουν στην αρμονία και την δικαιοσύνη. Λίγοι από τους φύλακες θα μπορέσουν να φτάσουν μέχρι το τέλος και να αναλάβουν τα ηνία της πολιτείας. Η σπουδή της διαλεκτικής ως φιλοσοφικής μεθόδου με αυτό τον επίπονο και χρονοβόρο τρόπο «μετατρέπει» στην ουσία τον φύλακα σε φιλόσοφο (αυτόν που μπορεί να γίνει), γεγονός που καταδεικνύει την δυσκολία ανέλιξης στην εξουσία.

⁶⁸ Κερασένια.Σ.Παπαλεξίου, Μικρά Πλατωνικά, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη 2009, σ.32.

⁶⁹ Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006, σελ.346.

⁷⁰ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.184.

Το πολίτευμα με αυτό το κριτήριο, της γνώσης δηλαδή της διαλεκτικής, δεν καθίσταται απλά μία αριστοκρατία αλλά μετουσιώνεται σε μία ιδιότυπη αριστοκρατία του πνεύματος⁷¹.

6.3. Η κοινοκτημοσύνη στην Πολιτεία

Σημαντικό ρόλο στην πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα αποτελεί η έννοια της κοινοκτημοσύνης. Ο φιλόσοφος επεκτείνει τη έννοια της κοινοκτημοσύνης σε σχέση με την οικογένεια διευρύνοντας το νόημα της «οικίας»⁷². Ο Πλάτωνας ορίζει ένα ρηξικέλευθο τρόπο ζωής για την τάξη των φυλάκων ενώ περιγράφει τις σχέσεις που δύνανται να έχουν οι φύλακες όσον αφορά την ατομική ιδιοκτησία αλλά και όσον αφορά τις προσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις τους.

Πιο συγκεκριμένα ο Πλάτωνας αναφέρει ότι οι φύλακες δεν πρέπει να έχουν προσωπική ατομική ιδιοκτησία και οικογένεια. Κατά τον φιλόσοφο οι φύλακες που εκπαιδεύονται για να προστατεύουν την πολιτεία, κάποιος από τους οποίους θα κληθούν αργότερα να κυβερνήσουν, δεν μπορούν να κατέχουν περιουσιακά στοιχεία ούτε να σχηματίζουν οικογένειες με τον παραδοσιακό τρόπο. Όλοι οι φύλακες είναι υποχρεωμένοι να τρώνε και να ζούνε μαζί όπως ζούνε οι στρατιώτες σε ένα στρατόπεδο, ενώ για την ανατροφή των παιδιών τους θα φροντίζουν δημόσια ιδρύματα.

Όσον αφορά την σεξουαλική ζωή των φυλάκων, δεν είναι τόσο ελεύθερη όσο θα πίστευε κάποιος που δεν έχει διαβάσει την Πολιτεία. Οι φύλακες όπως αναφέρθηκε και παραπάνω δεν μπορούν να έχουν μία «παραδοσιακή» συμβατική οικογένεια, ενώ οι σεξουαλικές τους σχέσεις χαρακτηρίζονται από αυστηρό προγραμματισμό, ώστε να υπάρξει έλεγχος της αναπαραγωγής και φυσικά του πληθυσμού της πολιτείας. Όπως είναι εμφανές οι κανόνες για την προσωπική ζωή των φυλάκων σχηματίζουν ένα πολύ στενό και κομφορμιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να προσαρμόζονται οι φύλακες με σκοπό την απαρέγκλιτη προσήλωσή τους στο καθήκον.

Η κοινή αυτή ζωή όπως και η κοινή κατοχή και χρήση των υλικών αγαθών από τους φύλακες συνιστά κατά τον Πλάτωνα ένα βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη και την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και γενικότερα της αλληλεγγύης στα πλαίσια της πολιτείας. Αντίθετα, η ατομική ιδιοκτησία δημιουργεί ανισότητες και αντιθέσεις που

---

⁷¹ Σε αυτό το σημείο δύναται να στηριχτεί ότι ο Πλάτωνας αδικείται όταν δέχεται σκληρή κριτική από τους μελετητές, οι οποίοι πιστεύουν ότι προτάσσει ένα πολύ αριστοκρατικό πολιτικό σύστημα. Αν και το πολιτικό σύστημα που προτάσσει αποτελεί μία αριστοκρατία δεν μπορεί να αποσιωπηθεί ότι διακρίνεται μία ποιοτική προαίρεση από τον φιλόσοφο, αφού αν και διακρίνει τους ανθρώπους σε τάξεις-κατηγορίες, δεν το κάνει με οικονομικά κριτήρια αλλά με πνευματικά.

⁷² Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.188.

καταστρατηγούν την αρμονία της πολιτείας⁷³. Οι σκέψεις του φιλοσόφου για διάφορα θέματα της πολιτικής φιλοσοφίας σίγουρα εγείρουν πολλούς προβληματισμούς, αν και είναι σίγουρο ότι ακόμα και αν κάποιοι προβληματισμοί δημιουργούν «συγκρούσεις», δεν παύουν να είναι καινοτόμοι και φυσικά πολύ πιο μπροστά από τη εποχή του Πλάτωνα.

Οι διάφορες απόψεις και ο πλούτος δεδομένων που παρατίθενται στην Πολιτεία του Πλάτωνα έχουν προκαλέσει διάφορες αντιτιθέμενες ερμηνείες σε σχέση με την πολιτική ιδεολογία του φιλοσόφου, ο οποίος έχει χαρακτηριστεί από φασίστα μέχρι κομμουνιστή και από επαναστάτη μέχρι ιδιαίτερα συντηρητικό⁷⁴. Στο συγκεκριμένο σημείο θα γίνει αναφορά στην άποψη ότι η Πολιτεία αποτελεί κατά κάποιο τρόπο την πρώτη μορφή κομμουνιστικού ιδεώδους⁷⁵. Αυτή η συγκεκριμένη άποψη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια της κοινοκτημοσύνης των φυλάκων, της κοινής παιδείας και της θέσης της γυναίκας κατά τον φιλόσοφο, στοιχεία που παραπέμπουν με μία πρώτη ματιά σε κομμουνιστικό καθεστώς. Ο Πλάτωνας όντως αναφέρεται στην έννοια της κοινοκτημοσύνης αφού πιστεύει στην κοινή ζωή των φυλάκων, στην έλλειψη ατομικής ιδιοκτησίας αλλά και στη κοινή ανατροφή των παιδιών σε δημόσια ιδρύματα. Αν και αυτές οι απόψεις προσιδιάζουν στο ιδεώδες της κομμουνιστικής αντίληψης δεν σημαίνει ότι από μόνες τους καθιστούν τον Πλάτωνα κομμουνιστή.

Έχει γίνει ήδη σαφές από τα προαναφερθέντα, ότι η Πολιτεία του Πλάτωνα είναι μία αυστηρά διαρθρωμένη πολιτεία, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα ταξική και αριστοκρατική, ακόμα και αν πρόκειται για μία αριστοκρατία του πνεύματος. Οι υποστηρικτές της θεωρίας περί κομμουνιστικού ιδεώδους στην Πολιτεία, είναι προφανές, ότι παραβλέπουν τον σαφή διαχωρισμό του Πλάτωνα σε τάξεις και μάλιστα με την παράθεση του «γεναίου ψεύδους», ενώ αγνοούν και το γεγονός ότι οι φύλακες αποτελούν μία εξουσιαστική «ελίτ», η οποία εξασφαλίζει τον βιοπορισμό της από την υποταγμένη τάξη των δημιουργών, έστω και αν αυτό στηρίζεται στην εξασφάλιση της αρμονίας.

Είναι ξεκάθαρο, ότι στην κοινωνία που έχει πλάσει ο Πλάτωνας δεν υπάρχει σε κανένα βαθμό η έννοια της αταξικής κοινωνίας⁷⁶, όπως συναντάται στην κομμουνιστική θεωρία. Άλλωστε οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης αντίληψης στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια της κοινοκτημοσύνης, η οποία όμως ισχύει, στην ανάλυση του Πλάτωνα,

---

⁷³ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.189.

⁷⁴ Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006, σελ.9.

⁷⁵ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.189.

⁷⁶ Η αταξική κοινωνία αποτελεί το τελευταίο στάδιο του κομμουνιστικού μετασχηματισμού, κατά το οποίο θα απαλειφθούν όλες οι κοινωνικές τάξεις και φυσικά η κοινωνική ανισότητα. Με σε αυτό το πλαίσιο όλοι οι άνθρωποι θα είναι ίσοι και οικονομικά αλλά και ως προς τον νόμο, ενώ οι αποφάσεις θα παίρνονται συλλογικά.

μόνο για την τάξη των φυλάκων και όχι για το σύνολο του λαού της πόλης, αντίληψη φυσικά που δεν μπορεί να θεωρηθεί κομμουνιστική.

Πάντως για να μην αδικηθεί ο Πλάτωνας πρέπει να αναφερθεί ότι στη φιλοσοφία του μπορούν να ανευρεθούν διάφορα στοιχεία, τα οποία παραπέμπουν και σε διαφορετικές πολιτικές θεωρήσεις, όπως για παράδειγμα η πολιτική θεώρηση του κομμουνιστικού κράτους. Είναι όμως εμφανές, ότι οι διάφοροι μελετητές του φιλοσόφου δεν θα πρέπει να «πιάνονται» από διάφορα σημεία με στόχο να αξιολογήσουν συνολικά το έργο του φιλοσόφου, ένα έργο το οποίο είναι πολυσχιδές και πολύπλοκο.

7. Η ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο Αριστοτέλης ασκεί κριτική σε διάφορα σημεία της Πολιτείας του Πλάτωνα και ιδιαίτερα όσον αφορά την ενότητα της πόλης, την έννοια της κοινοκτημοσύνης αλλά και την παιδεία. Η έννοια της ενότητας κατά τον Αριστοτέλη δεν μπορεί να αποτελέσει αυτοσκοπό για την πόλη. Η πόλη για τον Αριστοτέλη αποτελείται από ένα πλήθος πολιτών, το οποίο συγκροτείται από διάφορες μονάδες (ανθρώπους), οι οποίες έχουν διαφορετικές δυνατότητες και δεξιότητες⁷⁷. Η καθολική ενότητα της πόλης θα οδηγούσε, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, στην μετατροπή της πόλης σε «οικία» και στη συνέχεια την «οικία» σε «άτομο»⁷⁸. Στο συγκεκριμένο, λοιπόν σημείο φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι η απόλυτη ενότητα θα οδηγήσει την πόλη σε μία αντίστροφη πορεία και στην ουσία θα χάσει την «φύση» της και τον αληθινό σκοπό της που είναι η ευδαιμονία.

Η κριτική, όμως που ασκείται από τον Αριστοτέλη στον Πλάτωνα, πρέπει να αναφερθεί, ότι δεν είναι απόλυτα δίκαιη. Είναι προφανές ότι στο έργο του ο Πλάτωνας ακόμα και αν κάνει αναφορά στην ενότητα της πολιτείας (που οδηγεί στην δικαιοσύνη), δεν αγνοεί ότι η πόλη αποτελείται από άτομα που εμφανώς διαφέρουν οντολογικά⁷⁹, τα οποία ασκούν το καθένα από αυτά το έργο που τους αναλογεί, σύμφωνα με την οικειοπραγία.

Η ενότητα για την οποία μιλά ο Πλάτωνας είναι ένα είδος αρμονίας που οδηγεί στην δικαιοσύνη και δεν επηρεάζει διόλου τον πλουραλισμό της Πολιτείας και ως προς τις τάξεις αλλά και ως προς τον καταμερισμό της εργασίας. Συμπερασματικά λοιπόν δύναται να ειπωθεί ότι σε αυτό το σημείο έχουμε κατά κάποιο τρόπο μία παρερμηνεία από τον Αριστοτέλη όσον αφορά την Πλατωνική ενότητα της πόλης. Στη συνέχεια πρέπει να γίνει αναφορά στην αντίθεση του Αριστοτέλη με την έννοια της κοινοκτημοσύνης και την υπεράσπιση της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο Πλάτωνας θεωρεί ότι η κοινοκτημοσύνη στην τάξη των φυλάκων συνεισφέρει στην ενότητα της πόλης, ενώ η ατομική ιδιοκτησία δημιουργεί εντάσεις και έριδες που γεννούν δυσαρμονία. Σε αυτή την θέση ο Αριστοτέλης βρίσκεται ενάντιος και επιχειρηματολογεί με σκοπό να πείσει για τα αρνητικά στοιχεία της κοινοκτημοσύνης και τα θετικά της ατομικής ιδιοκτησίας.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η κοινοκτημοσύνη οδηγεί σε αμέλεια των πραγμάτων από τους πολίτες, αφού όπως υποστηρίζει οι άνθρωποι νοιάζονται λιγότερο για κάτι που είναι κοινό και ανήκει σε όλους, ενώ φροντίζουν με επιμέλεια τα πράγματα που είναι δικά τους με τα οποία έχουν πιο άμεση σχέση. Ο φιλόσοφος αντιλαμβάνεται ενδελεχώς το θέμα και

---

⁷⁷ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.207.

⁷⁸ Δημήτριος Ι. Παπαδής, Αριστοτέλης, Πολιτικά, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Τόμος 1, σελ.178.

⁷⁹ Δημήτριος Ι. Παπαδής, Αριστοτέλης, Πολιτικά, Εισαγωγή, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Τόμος 1, σελ.179.

πιθανότατα ο προβληματισμός του βρίσκει πολλά ερείσματα, ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή.

Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτή την αντίληψη ο Αριστοτέλης φτάνει στο σημείο να υποστηρίζει έναντι της κοινοκτημοσύνης την ατομική ιδιοκτησία. Βέβαια θα ήταν πολύ λανθασμένη κίνηση για έναν μελετητή να συνδέσει τον Αριστοτέλη άμεσα με την ιδέα της ατομικής ιδιοκτησίας όπως εμφανίζεται στη νεότερη και σύγχρονη ιστορία. Ο Αριστοτέλης δεν στηρίζει την ατομική ιδιοκτησία στα πλαίσια μίας ατομιστικής και συμφεροντολογικής αντίληψης, αλλά μπορεί να την συλλάβει μόνο στα πλαίσια ενός ηθικού σκοπού.

Ο ρεαλιστής φιλόσοφος πιστεύει ότι η ενότητα της πολιτείας δεν θα κριθεί από την αλλαγή του τρόπου χρήσης και ιδιοκτησίας των αγαθών αλλά μέσω της κατάλληλης παιδείας, της φιλοσοφίας και των νόμων. Και σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι ο Αριστοτέλης παρερμηνεύει τον Πλάτωνα αφού είναι εμφανές, κατά την ανάγνωση της Πολιτείας, ότι ο Πλάτωνας μέσω της κοινοκτημοσύνης προσπαθεί να προστατέψει τους πολίτες από διχογνωμίες, συγκρούσεις και γενικότερα καταστάσεις που προκαλεί το κυνήγι των υλικών αγαθών, ενώ για την παιδεία φυσικά και δεν διαφέρει σε σχέση με τον Αριστοτέλη αφού η έννοια της διατρέχει όλο το έργο του⁸⁰.

Όπως έχει παρατηρηθεί η κριτική του Αριστοτέλη μέχρι σε αυτό το σημείο δεν ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματική καθώς χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερες παρερμηνείες. Ο Αριστοτέλης όμως είναι πολύ πιο αποτελεσματικός όταν αναφέρεται στις παραλείψεις που έχει η πλατωνική θεωρία στην Πολιτεία. Σημαντική παράλειψη που εντοπίζει και καυτηριάζει ο Αριστοτέλης είναι ότι ο Πλάτωνας αναφέρεται στην Πολιτεία για την κοινοκτημοσύνη αλλά δεν εμπερικλείει το σύνολο των πολιτών, παρά μόνο την τάξη των φυλάκων. Το γεγονός αυτό φυσικά δημιουργεί κατά τη αριστοτελική αντίληψη διάφορα προβλήματα.

Σε μία πρώτη ανάλυση γεννάται το εύλογο ερώτημα σε σχέση με το καθεστώς που θα ισχύει για τους υπόλοιπους πολίτες, οι οποίοι δεν ανήκουν στην τάξη των φυλάκων και φυσικά αποτελούν την πλειοψηφία της πολιτείας. Ο Πλάτωνας αν και δίνει λεπτομέρειες για την τάξη των φυλάκων και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα πρέπει να πορεύονται δεν είναι καθόλου κατατοπιστικός σε σχέση με αυτούς που ασκούν τα υπόλοιπα επαγγέλματα της πόλης. Δεν γίνεται λοιπόν σαφές, αν η έννοια της κοινοκτημοσύνης ακόμα και σε επίπεδο γυναικών και παιδιών⁸¹, ισχύει για όλους ή αν δεν ισχύει τι προτείνεται για τους υπόλοιπους. Σημαντικό είναι επίσης να αναφερθεί ότι οι γεωργοί πιθανότατα δεν εντάσσονται σε αυτό το σύστημα της κοινοκτημοσύνης πράγμα που κατά τον Αριστοτέλη είναι φυσικό να σημαίνει την διάσπαση της ενότητας που υποστηρίζει ο Πλάτωνας. Είναι προφανές ότι ο ρεαλιστής

---

⁸⁰ Γιάννης Πλάγγεσης, Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ.210.

⁸¹ Πολιτικά, Β, 1264a, 13-17.

Αριστοτέλης δεν μπορεί να δεχτεί μία υποτιθέμενη ενότητα της πολιτείας, η οποία κατακερματίζεται κατά το δοκούν.

Μία ακόμα σημαντική παράλειψη που εντοπίζει ο Αριστοτέλης στη Πολιτεία είναι η μη αναφορά του Πλάτωνα στην παιδεία των γεωργών και στο πλαίσιο το οποίο πρέπει να ζουν, δηλαδή τους νόμους που πρέπει να ισχύουν για αυτούς. Ενώ ο Πλάτωνας κάνει μία εκτενή αναφορά στην παιδεία των φυλάκων δεν ασχολείται καθόλου με την παιδεία της κατώτερης τάξης αφήνοντας μεγάλο πεδίο για κριτική. Η κριτική μπορεί να «κατηγορήσει» για απλή αμέλεια τον φιλόσοφο ή ακόμα και για εσκεμμένη στάση, δηλαδή ότι ο Πλάτωνας αδιαφορεί για το κατώτερο στρώμα της κοινωνίας. Εν κατακλείδι πρέπει να σημειωθεί ότι ο Αριστοτέλης αντιπαραβάλλει ακόμα μία παράλειψη. Ο Πλάτωνας αφαιρεί κάθε έννοια ευδαιμονίας από την τάξη των φυλάκων, γεγονός που για τον Αριστοτέλη αντιτίθεται με την έννοια της ενότητας, της δικαιοσύνης και γενικότερα της ευδαιμονίας, όπως παρουσιάζεται από την πλατωνική θεωρία. Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι η πόλη δεν μπορεί να φτάσει στην ευδαιμονία αν ακόμα και ένα μέρος της απέχει από αυτή. Βλέπει τα μέρη της κοινωνίας αλληλένδετα και όχι απομονωμένα το ένα από το άλλο (όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια).

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης ασχολείται με πολύ σοβαρό τρόπο με την Πολιτεία του Πλάτωνα, γεγονός που καταδεικνύει ότι το συγκεκριμένο έργο δεν τον αφήνει αδιάφορο και φυσικά δεν τον αφήνει αδιάφορο ο ίδιος ο δάσκαλος του ο Πλάτωνας. Αν και διακρίνονται διάφορες παρερμηνείες του Αριστοτέλη (όπως φάνηκε στην αρχή του κεφαλαίου), ο φιλόσοφος είναι πολύ αποτελεσματικός στην ανεύρεση των παραλείψεων του Πλάτωνα. Η αριστοτελική κριτική δείχνει κάποιες από τις διαφορές των απόψεων των δύο φιλοσόφων αλλά και τη εμφανή συνέχιση της ροής της αρχαίας πολιτικής φιλοσοφίας.

Η κριτική αυτή δεν αποτελεί μία στείρα φιλοσοφική αντιπαράθεση αλλά μία διαλεκτική σύγκρουση δημιουργίας. Μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας, οι αντιπαράθεσεις τέτοιου είδους αποτέλεσαν το έναυσμα για την δημιουργία καινούριων θεωριών και ριζοσπαστικών ρευμάτων, τα οποία ξεκίνησαν από την φιλοσοφία αλλά επηρέασαν μέχρι τις επιστήμες και τις τέχνες. Έτσι, λοιπόν δεν πρέπει η αριστοτελική κριτική να παρουσιάζεται ως μία απλή αντιπαράθεση φιλοσόφων αλλά ως συνέχεια, εποικοδομητική σύγκρουση και τέλος δημιουργία.

8. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Ο Αριστοτέλης γεννήθηκε το 384 π.Χ. σε μια μικρή πόλη της Χαλκιδικής, τα Στάγειρα. Ο πατέρας του, ο Νικόμαχος ήταν γιατρός της αυλής του βασιλιά Αμύντα Γ', πατέρα του Φιλίππου. Σαφές είναι το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης επηρεάστηκε από το επάγγελμα του πατέρα του αφού ασχολήθηκε έντονα με τις φυσικές επιστήμες⁸². Ο Αριστοτέλης σε αντίθεση με τον Πλάτωνα δεν είχε την δυνατότητα να συμμετάσχει με άμεσο τρόπο στην πολιτική. Στην Αθήνα ως ξένος δεν είχε πολιτικά δικαιώματα ενώ στην πατρίδα του δεν μπορούσε να συμμετέχει λόγω του μοναρχικού μακεδονικού πολιτεύματος. Το 367 π.Χ. σε ηλικία δεκαεπτά χρονών ο Αριστοτέλης γίνεται μέλος της Ακαδημίας του Πλάτωνα⁸³. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για τις λογικές και επιστημονικές έρευνες, οι οποίες διεξάγονταν στα πλαίσια της Ακαδημίας.

Στην Ακαδημία ο Αριστοτέλης παραμένει για είκοσι ολόκληρα χρόνια μέχρι τον θάνατο του Πλάτωνα. Στα πλαίσια της δεύτερης δεκαετίας παραμονής του στην Ακαδημία ο Αριστοτέλης γράφει εκτός από κάποιους διαλόγους πλατωνικού μοτίβου, κάποια από τα πιο σημαντικά έργα του σε επίπεδο λογικής, θεωρία της γλώσσας και φυσικά την ρητορική. Σε αυτή την δημιουργική περίοδο πιθανότατα ανήκουν και τα Φυσικά, ένα από τα πρώτα επιστημονικά του έργα⁸⁴. Τα είκοσι αυτά χρόνια στην ακαδημία του Πλάτωνα είναι δεδομένο ότι επηρέασαν τον φιλοσοφικό στοχασμό του Αριστοτέλη εμπλουτίζοντάς τον με ένα περιρρέοντα πλατωνισμό στην σκέψη του χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει φθορά του προσωπικού ύφους και της ιδιοσυστασίας του μεγάλου φιλοσόφου.

Το 347 π.Χ., μετά το θάνατο του Πλάτωνα, ο Αριστοτέλης τριάντα επτά χρονών πλέον και έχοντας δημιουργήσει μια μεστή σκέψη, φεύγει από την Ακαδημία και πηγαίνει στην αυλή του Ερμεία ηγεμόνα της Άσσου και του Ατάρνεου στη Μικρά Ασία. Η φιλολογία ότι ο Αριστοτέλης φεύγει από την Αθήνα λόγω της απογοητευσής του για την εκλογή του Σπεύσιππου⁸⁵ (ανιψιός του Πλάτωνα) ως διευθυντή της Ακαδημίας πιθανότατα ισχύει λιγότερο από την άποψη ότι ο Αριστοτέλης φεύγει από την Αθήνα λόγω της γενικότερης πολιτικής κατάστασης και του γενικότερου αντιμακεδονικού κλίματος που είχε δημιουργηθεί την εποχή εκείνη. Στην Άσσο, ο Σταγειρίτης γνωρίζει τον πρώτο μαθητή του, τον νεαρό τότε Θεόφραστο μαζί με τον οποίο θα ασχοληθούν με βιολογικές έρευνες.

Ο Φίλιππος, βασιλιάς της Μακεδονίας και πατέρας του Μεγάλου Αλέξανδρου, προσκαλεί τον Αριστοτέλη να αναλάβει το ρόλο του δασκάλου του νεαρού διαδόχου. Η φήμη

⁸² W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.13.

⁸³ P.E.Easterling-B.M.W.Knox, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 7^η, Αθήνα 2005, σελ 695.

⁸⁴ Mario Vegetti, Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, ΤΡΑΥΛΟΣ, 10^η Έκδοση, σελ.209-210.

⁸⁵ W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.15.

του μεγάλου φιλοσόφου αλλά και η γενικότερη γνωριμία του Αριστοτέλη με την βασιλική οικογένεια της Μακεδονίας οδήγησε τον Φίλιππο σε αυτή την απόφαση.

Ο Αριστοτέλης μένει κάποια χρόνια στην Μακεδονία διδάσκοντας τον Αλέξανδρο⁸⁶. Η γενικότερη αντίληψη ότι ο μεγάλος φιλόσοφος επηρέασε σε βάθος το νεαρό διάδοχο του θρόνου ίσως να είναι σε μεγάλο βαθμό υπερτονισμένη. Παρόλα αυτά πρέπει να ειπωθεί ότι η συνεχής επικοινωνία με μία φυσιογνωμία του βεληνεκούς του Σταγειρίτη, είναι σίγουρο ότι θα επηρέασε σε κάποιο σημαντικό βαθμό τον νεαρό μαθητή του έστω σε παιδαγωγικό επίπεδο και σε επίπεδο τρόπου σκέψης.

Ολόκληρος ο ελλαδικός χώρος επικρατείται οριστικά από την Μακεδονία μετά την νίκη του βασιλιά Φιλίππου το 338 π.Χ. στη Χαιρώνεια. Δύο χρόνια αργότερα ο Αλέξανδρος αναλαμβάνει την βασιλεία από τον πατέρα του και ο Αριστοτέλης είναι πια ελεύθερος να γυρίσει στην Αθήνα. Στην Αθήνα ο Αριστοτέλης ιδρύει το Λύκειο.

Το Λύκειο αποτελεί μία οργανωμένη σχολή της οποίας τα χαρακτηριστικά διαφέρουν από την Ακαδημία του Πλάτωνα. Στην σχολή αυτή συμμετείχαν και μαθητές εκτός Αθήνας (μέτοικοι)⁸⁷, τους οποίους δεν συνέδεε κάποιος θρησκευτικός δεσμός ούτε κάποιος απαράβατος κώδικας τρόπου ζωής. Στο Αριστοτελικό Λύκειο έπαιρναν μέρος διάφορες επιστημονικές έρευνες, οι οποίες διεξάγονταν υπό την εποπτεία του Σταγειρίτη. Κατά την διάρκεια της παρουσίας του Αριστοτέλη στο Λύκειο ο φιλόσοφος γράφει τα πιο σημαντικά φιλοσοφικά, βιολογικά, ηθικά και ψυχολογικά συγγράμματά του.

Δυστυχώς, το 323 π.Χ. ο Μέγας Αλέξανδρος πεθαίνει, το αντιμακεδονικό κλίμα θερμαίνεται ξανά και όπως ήταν φυσικό η αντιπάθεια προς το πρόσωπο του φιλοσόφου ήταν εμφανής⁸⁸. Ο Αριστοτέλης αναγκάζεται να καταφύγει στην Χαλκίδα της Εύβοιας⁸⁹, όπου και πέθανε τον Οκτώβριο του 322 π.Χ. Την διαθήκη του διεκπεραιώνει ο φίλος του ο Αντίπατρος, ενώ την σχολή αναλαμβάνει ο μαθητής του ο Θεόφραστος⁹⁰.

---

⁸⁶ Τσέλλερ-Νεστλέ, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, μτφ. Χ. Θεοδωρίδης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 13^η, Αθήνα 1990, σελ.199.

⁸⁷ Μέτοικοι ονομάζονταν οι πολίτες των ελληνικών πόλεων που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα, προσελκόμενοι από την ιδιαίτερη οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Οι μέτοικοι συνήθως είχαν ως κύρια ασχολία το εμπόριο ενώ πλήρωναν έναν ειδικό φόρο, το «μετοίκιον» ώστε να διαμένουν νόμιμα στην Αθήνα.

⁸⁸ W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.20.

⁸⁹ P.E.Easterling-B.M.W.Knox, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 7^η, Αθήνα 2005, σελ 696.

⁹⁰ Mario Vegetti, Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, ΤΡΑΥΛΟΣ, 10^η Έκδοση, σ.209.

9. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ: Δομή και Περιεχόμενο

9.1. Γενικά

Τα Πολιτικά του Αριστοτέλη αποτελούν ένα έργο πολιτικής φιλοσοφίας υψηλού στοχασμού και λεπτής ανάλυσης, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δομών και δεδομένων. Ο ρεαλιστής⁹¹ φιλόσοφος αναλύει με παραστατικό τρόπο έννοιες όπως η πόλις, ο πολίτης, η πολιτική φιλοσοφία, το πολίτευμα, η παιδεία. Δείχνει την εξέλιξη της πόλης μέσα από την ιστορία και την τοποθετεί μέσα στα πλαίσια της ιστορικότητας της και του κοινωνικού της πλέγματος .

Οι καίριες αναλύσεις του Αριστοτέλη για τα διάφορα πολιτεύματα αναδεικνύουν την νηφαλιότητα που χαρακτηρίζει το μεγάλο φιλόσοφο ενώ η παρουσίαση της σκέψης του όσον αφορά τις επαναστάσεις και τα αίτια τους δείχνουν ξεκάθαρα της διεισδυτικότητας και το βάθος του πολιτικού του στοχασμού.

Ο Σταγειρίτης μέσα στα Πολιτικά δεν κάνει απλές θεωρητικές αναλύσεις και κριτικές αλλά αναφέρεται σε συγκεκριμένα πολιτεύματα που έχουν δοκιμαστεί και γνωρίζει τα χαρακτηριστικά τους. Η στάση του αυτή καταδεικνύει ότι ο φιλόσοφος αποφεύγει να αιθεροβατεί αλλά έχει την τάση να κάνει την πολιτική του ανάλυση πάνω σε ρεαλιστικές πλατφόρμες και δεδομένα που αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα.

Ο Αριστοτέλης αναφέρει στο σύγγραμμά του την ιστορική εξέλιξη της πόλης (οικία - κώμη - πόλη) και δείχνει με τελεολογικό τρόπο την αυτάρκεια της πόλης ως πολιτική δομή. Αναφέρεται στη διάκριση των πολιτευμάτων (ορθά και ημαρτημένα), στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Μέσα στο έργο του κάνει ενδελεχή αναφορά για τα αίτια φθοράς των πολιτευμάτων και καταδεικνύει τρόπους για την σωτηρία και την διατήρησή τους.

Ο Σταγειρίτης, επίσης, αναφέρεται στα Πολιτικά και σε άλλα εξίσου σημαντικά θέματα πολιτικής φύσεως και πρακτικής υφής όπως για παράδειγμα το βαρυσήμαντο θέμα της δουλείας, το οποίο για χρόνια «ταλανίζει» τους μελετητές. Αναφέρει, επίσης, πολιτεύματα που είτε εφαρμόστηκαν στην ιστορία ή θεωρήθηκαν άριστα σε θεωρητικό επίπεδο όπως η Πολιτεία του Πλάτωνα. Ρηξικέλυθη είναι επίσης η αναφορά του Αριστοτέλη στις υπηρεσίες που είναι απαραίτητες σε μία πόλη ώστε να μην χαρακτηρίζεται από δυσλειτουργία.

---

⁹¹ Ο όρος ρεαλιστής δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει απόλυτα την οπτική του Αριστοτέλη, απλά χρησιμοποιείται ως μία απόπειρα να εντάξουμε τον φιλόσοφο μεταξύ υλισμού και ιδεαλισμού καταδεικνύοντας τις διαφορές του με αυτές τις φιλοσοφικές θεωρίες. Φυσικά ο όρος αυτός είναι μεταγενέστερος της εποχής του Αριστοτέλη και εντάσσεται σε μία προσπάθεια κατηγοριοποίησης των διάφορων θεωριών.

9.2. Η Ταξινόμηση των Πολιτικών(βιβλία)

Τα Πολιτικά, ως προς την δομή τους ,αποτελούν ένα θέμα μακρών ερευνητικών συζητήσεων .Η σειρά με την οποία γράφτηκαν τα οχτώ βιβλία δεν είναι βέβαιη, αν και υπάρχει μία σχετική συναίνεση από τους μελετητές για κάποια θέματα όπως για παράδειγμα ότι τα βιβλία Η και Θ είναι παλαιότερα από τα βιβλία Δ και Ζ⁹². Δίκιο φαίνεται να έχουν πιθανότατα και οι ερευνητές που υποστηρίζουν ότι τα Πολιτικά σχηματίστηκαν από τις σημειώσεις που κρατούσε ο Αριστοτέλης σε διάφορες χρονικές στιγμές. Το ακριβές χρονοδιάγραμμα της συγγραφής του έργου δεν μπορεί να υπολογιστεί με απόλυτη βεβαιότητα όπως επίσης δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς με σιγουριά αν η συνένωση των «corpora» έγινε από τον ίδιο τον Αριστοτέλη ή από τον ευρύτερο Περίπατο.

1) Στο **Πρώτο Βιβλίο** ο Αριστοτέλης αναφέρει δύο οργανωμένες μορφές συμβίωσης μεταξύ ανθρώπων, τον οίκο δηλαδή την συμβίωση στα πλαίσια της οικογένειας και την πόλη – κράτος. Αναλύει τις σχέσεις εξουσίας που εμφανίζονται σε αυτές τις κοινωνικές δομές και τις σχέσεις μεταξύ δεσπότη και δούλου .Κύρια ,όμως, αναφορά του Αριστοτέλη είναι η πολιτική φύση του ανθρώπου και η τελειότητα που χαρακτηρίζει την πόλη ως μορφή κοινωνίας. Ο άνθρωπος ως κοινωνικό και πολιτικό όν μπορεί να αναπτυχθεί μόνο στα πλαίσια της πόλης και να φτάσει στον τελικό σκοπό του . Ο τελικός σκοπός (τέλος) για τον άνθρωπο και εν γένει για την πόλη σύμφωνα με τον Αριστοτέλη είναι η ευδαιμονία, η οποία δεν είναι απλά μια κατάσταση αλλά ενέργεια ψυχής.

2) Στο **Δεύτερο Βιβλίο** γίνεται αναφορά σε πολιτεύματα τα οποία είτε έμειναν σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και σε πραγματικά πολιτεύματα που εφαρμόστηκαν⁹³.Τα πολιτεύματα που αναφέρει ο Αριστοτέλης στο δεύτερο βιβλίο είναι :η Πολιτεία του Πλάτωνα, οι Πλατωνικοί Νόμοι και πολιτεύματα όπως αυτό του Φαλέα ,του Ιππόδαμου, της Σπάρτης και της Καρχηδόνας. Αναφορά γίνεται, επίσης, στους μεγάλους νομοθέτες όπως ο Σόλωνας, ο Λυκούργος, ο Ζάλευκος, ο Φιλόλαος, ο Δράκοντας και ο Πιττακός. Σημαντικό σημείο, που πρέπει αναμφίβολα να αναφερθεί είναι το σημείο στο οποίο γίνεται συζήτηση για το αν πρέπει οι νόμοι να μεταβάλλονται ή όχι.

3) Στο **Τρίτο Βιβλίο** ο Σταγειρίτης φιλόσοφος αναφέρεται σε βαρυσήμαντα θέματα του πολιτικού «στοχάζεσθαι». Αναλύονται, δηλαδή, έννοιες όπως η πόλη, η πολιτική αρετή, τα

---

⁹² W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.333.

⁹³ W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.346.

πολιτεύματα και ευρύτερη ταξινόμησή τους, η δικαιοσύνη σύμφωνα με την ισότητα και θέματα ουσιαστικής πολιτικής θεωρίας και ιδιαίτερα πολιτικής πράξης, τα οποία είναι εκτός από πολύ σημαντικά για το ευρύ φάσμα της αρχαίας ελληνικής σκέψης αλλά και συνάμα σύγχρονα. Ερωτήματα όπως για το ποιος πρέπει να διοικεί την πόλη (οι πολλοί ή οι ολίγοι, οι άριστοι ή οι ειδήμονες, ποιο είναι το δίκαιο κριτήριο, τι ρόλο παίζει η συγκυρία) αποτελούν ερωτήματα υψηλού πολιτικού στοχασμού που δεν δείχνουν μόνο πόσο προχωρημένη είναι η σκέψη του ρεαλιστή φιλοσόφου αλλά καταδεικνύουν σε μεγάλο βαθμό πόσο μπορεί η σκέψη αυτή να γονιμοποιήσει τον σύγχρονο πολιτικό στοχασμό αλλά και γενικότερα την κοινωνία του σήμερα. Τέλος στο τρίτο βιβλίο ο Αριστοτέλης αναφέρει δύο από τα πιο κοινά πολιτεύματα, την δημοκρατία και την ολιγαρχία.

4) Το **Τέταρτο Βιβλίο** χαρακτηρίζεται από ένα κλίμα πρακτικότητας και ιδιαίτερου ρεαλισμού. Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην αναζήτηση του άριστου πολιτεύματος σε θεωρητικό επίπεδο αλλά δεν παραμένει σε αυτό. Ο Σταγειρίτης πιστεύει ότι ο ρόλος του πολιτικού είναι η αναζήτηση του άριστου πολιτεύματος σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία ενός λαού, τις ιδιαίτερες συνθήκες και συγκυρίες που επικρατούν όπως επίσης και ο εντοπισμός του πολιτεύματος, το οποίο είναι κατάλληλο στην πλειοψηφία των κρατών αλλά και συνάμα εύκολο στην εφαρμογή του, δηλαδή εφαρμόσιμο και όχι ιδεατό.

Το τέταρτο βιβλίο των πολιτικών θα μπορούσε να θεωρηθεί μια μικρή κοινωνιολογική μελέτη, η οποία χαρακτηρίζεται από αυθεντικό ρεαλισμό και πολιτικής φύσεως διεισδυτικότητα. Στο βιβλίο αυτό ο φιλόσοφος κάνει, επίσης, αναφορά στα πολιτεύματα της δημοκρατίας, της αριστοκρατίας και της ολιγαρχίας, ενώ συγχρόνως προτάσσεται ως άριστο πολίτευμα το πολίτευμα των μέσων πολιτών. Η στάση αυτή του Αριστοτέλη ως προς την μεσότητα και την αρετή φυσικά και παραπέμπει στα Ηθικά Νικομάχεια και στην γενικότερη αντίληψη του περί ηθικής, ενώ γίνεται σαφής η σχέση μεταξύ Ηθικής και Πολιτικής φιλοσοφίας στο στοχασμό του φιλοσόφου.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στο συγκεκριμένο βιβλίο γίνεται αναφορά και στη διάκριση των εξουσιών σε νομοθετική, δικαστική και εκτελεστική πράγμα που αν και ακούγεται φυσιολογικό για την σύγχρονη εποχή δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο για την εποχή του Αριστοτέλη.

5) Το **Πέμπτο Βιβλίο** αναφέρεται στις αιτίες φθοράς των πολιτευμάτων. Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι αν βρει τα αίτια φθοράς τότε μπορεί να βρει και τους τρόπους διατήρησης (σωτηρίας) ενός πολιτεύματος. Ο φιλόσοφος αναφέρει σε πρώτο επίπεδο τα γενικά αίτια των στάσεων και προχωρά σε ειδικότερα αίτια ανάλογα με το πολίτευμα που αναλύει. Ο τρόπος

γενικά της ανάλυσης του χαρακτηρίζεται τελεολογικός⁹⁴ ενώ η μέθοδος του στηρίζεται στον συγκερασμό στοιχείων, στην εξισορρόπηση και στον μετριασμό⁹⁵ (άλλωστε στο νου του έχει την θεωρία του για την μεσότητα).

6) Στο **Έκτο Βιβλίο** γίνονται αναφορές σε θέματα που απασχόλησαν τον φιλόσοφο και σε προηγούμενα βιβλία προσθέτοντας φυσικά και κάποια επιπλέον στοιχεία .Παρουσιάζονται κάποιες ρυθμίσεις νομοθετικού χαρακτήρα, οι οποίες θα ενίσχυαν την μέγιστη καλή οργάνωση κάποιων ολιγαρχιών και δημοκρατιών (διάφορα είδη) .Εν κατακλείδι, είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Αριστοτέλης κάνει λόγο στο τέλος αυτού του βιβλίου των Πολιτικών για το ποιές υπηρεσίες είναι απαραίτητες για την λειτουργία μιας πολιτείας.

7) Στο **Έβδομο Βιβλίο** ο Αριστοτέλης μιλά για τον πολιτικό βίο (*vita activa*), τον θεωρητικό βίο του φιλοσόφου (*vita contemplativa*), το άριστο πολίτευμα και την ιδανική πολιτεία. Ο φιλόσοφος προσπαθεί να απαντήσει σε βαρυσήμαντα θέματα της πολιτικής φιλοσοφίας πού πιθανότατα δεν έχουν ακόμα απαντηθεί η δεν θα απαντηθούν ποτέ με σιγουριά και ακρίβεια. Θέματα όπως η ευδαιμονία του συνόλου και του μεμονωμένου πολίτη ,ο άριστος βίος και οι σχέσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ αυτών στα πλαίσια της πόλης αναλύονται σε αυτό το βιβλίο.

Ο Αριστοτέλης δεν περιγράφει παρόλα αυτά μία ουτοπική κατάσταση αλλά με ρεαλισμό και σοβαρότητα επιδιώκει να ανταποκριθεί με επάρκεια στα σοβαρά ζητήματα που τίθενται. Ο ρεαλισμός του Σταγειρίτη φαίνεται από την περιγραφή που κάνει για την ιδανική πολιτεία παίρνοντας σοβαρά υπόψη του στοιχεία όπως ο πληθυσμός, η έκταση και η απόσταση της πόλης από την θάλασσα.

8) Το **Όγδοο Βιβλίο** των Πολιτικών αναφέρεται στην αντίληψη του Αριστοτέλη σχετικά με την παιδεία. Ένα μεγάλο ερώτημα, το οποίο τίθεται σε αυτό το βιβλίο είναι το αν θα πρέπει η επίσημη πολιτεία να είναι υπεύθυνη για την παιδεία των πολιτών, με άλλα λόγια το αν πρέπει δηλαδή η παιδεία να είναι ιδιωτική ή δημόσια. Επίσης σε αυτό το βιβλίο τίθενται το ερώτημα για το ποια πρέπει να είναι τα βασικά αντικείμενα της παιδείας. Τα σωστά αντικείμενα είναι αυτά που θα οδηγήσουν στην δημιουργία σωστών πολιτών, οι οποίοι θα χαρακτηρίζονται από αρετή. Η αρετή είναι αυτή που κατά τον Αριστοτέλη θα ανοίξει τον δρόμο προς τον μέγιστο σκοπό της πόλης (τέλος), ο οποίος είναι η ευδαιμονία.

---

⁹⁴ Τελεολογία ονομάζεται η αντίληψη κατά την οποία όλα τα πράγματα στη φύση έχουν ένα τελικό σκοπό και τείνουν προς αυτόν. Για παράδειγμα ο σπόρος ενός φυτού έχει ως τελικό σκοπό την ανάπτυξή του και την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου φυτού.

⁹⁵ Δεν εννοείται ο ένας μετριασμός που έχει σχέση με την μετριότητα αλλά με την έννοια της μεσότητας, η οποία όπως φαίνεται έχει να κάνει περισσότερο με την υπέρβαση του μετρίου παρά με το μέτρο.

10. ΣΧΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

10.1. Γενικά

Στα πλαίσια της απόπειρας να αναλυθεί με σύντομο και περιεχτικό τρόπο η σχέση της πολιτικής και της ηθικής στον Αριστοτέλη, θεωρείται ιδιαίτερα δόκιμη η αναφορά στο **αρεταϊκό πρότυπο**⁹⁶ (ένα από τα πρότυπα ηθικών θεωριών), του οποίου χαρακτηριστικός εκπρόσωπος είναι η Αριστοτελική Ηθική. Η Ηθική και η Πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη δεν είναι δύο ανεξάρτητα πεδία σκέψης αλλά αποτελούν δύο αλληλένδετα κομμάτια στοχασμού που δεν μπορούν να σταθούν από μόνα τους χωρίς την παρουσία του άλλου. Φυσικά αυτό δεν ισχύει μόνο για τον Σταγειρίτη φιλόσοφο αλλά το διακρίνουμε σε όλη σχεδόν την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, η οποία δεν μπορεί να δει τη πολιτική χωρίς την ηθική. Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της αντίληψης θα δοθούν παρακάτω με συντομία κάποια από τα χαρακτηριστικά του αρεταϊκού προτύπου ώστε να γίνει πιο κατανοητή η σύνδεση ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας στην αρχαία ελληνική σκέψη και ιδιαίτερα στον Αριστοτέλη.

10.2. Αρεταϊκό πρότυπο και χαρακτηριστικά (αριστοτελικό πρότυπο)

α) Οι πράξεις στον δημόσιο αλλά και ίσως στον ιδιωτικό βίο αξιολογούνται σύμφωνα με το πρότυπο του ενάρετου ανθρώπου.

β) Οι αρετές εν γένει θεωρούνται τάσεις τους ανθρώπου «φύσει», κατά κάποιον τρόπο δηλαδή υπάρχουν σε αυτόν «α priori» και με την κατάλληλη και συνειδητή καλλιέργεια αποκτώνται. Θα λέγαμε δηλαδή με αυστηρά αριστοτελικούς όρους ότι οι αρετές ενυπάρχουν στον άνθρωπο «δυνάμει» και με την συνειδητή καλλιέργειά τους καθίστανται «ενεργεία»⁹⁷.

γ) Η έννοια της αρετής χαρακτηρίζει τον ενάρετο άνθρωπο αλλά και ο ενάρετος άνθρωπος κατά κάποιο τρόπο ορίζει την αρετή. Τα δύο μεγέθη δεν βρίσκονται ξέχωρα στο αρεταϊκό πρότυπο αφού ο ίδιος ο άνθρωπος κατά την διαδικασία την οποία εθίζεται στις αρετές πράττει και ενάρετες πράξεις. Μέσα σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο της Ηθικής ο Αριστοτέλης τοποθετεί και την μεσότητα.

δ) Η μεσότητα για τον ρεαλιστή φιλόσοφο αποτελεί συστατικό της ίδιας της αρετής αλλά και οδηγεί στην αρετή. Η αρετή όμως δεν είναι ο τελικός σκοπός (τέλος), τελικός σκοπός του

---

⁹⁶ Το αρεταϊκό πρότυπο είναι ένα από τα πρότυπα των ηθικών θεωριών. Άλλα πρότυπα ηθικών θεωριών είναι το συνεπειοκρατικό (βασικός εκπρόσωπος είναι ο ωφελμισμός) και το δεοντοκρατικό πρότυπο του οποίου βασικός εκφραστής αποτελεί η καντιανή ηθική.

⁹⁷ Η έννοια του «δυνάμει» σχετίζεται με το πεδίο του δυνατού ενώ η έννοια του «ενεργεία» έχει να κάνει με το πεδίο του πραγματικού, δηλαδή αυτού που υφίσταται.

ανθρώπου για τον Αριστοτέλη είναι η ευδαιμονία όχι όμως ως ατομικό απλά απόκτημα αλλά ως συνολικό, η ευδαιμονία της πόλης. Το τρίπτυχο του φιλοσόφου μεσότητα – αρετή – ευδαιμονία είναι άκρως διαλεκτικό αφού δείχνει ότι η μία έννοια εξαρτάται από την άλλη και δεν μπορεί να αυτονομηθεί.

ε) Η αριστοτελική ευδαιμονία δεν μπορεί να ταυτιστεί με την έννοια της ευτυχίας όπως έχει καθιερωθεί στον σύγχρονο κόσμο και ιδιαίτερα στο σημερινό πολιτικό στερέωμα. Η ευδαιμονία για τον Αριστοτέλη είναι ενέργεια ψυχής. Δεν αποτελεί κάτι στάσιμο όπως η σύγχρονη ευτυχία (π.χ υγεία, πλούτος, κτλ). Η ενέργεια ψυχής θα λέγαμε ότι δείχνει την διαδραστικότητα που υφίσταται μεταξύ αρετής-μεσότητας-ευδαιμονίας, όχι όμως μόνο σε ένα θεωρητικό επίπεδο αλλά στην ίδια την συμμετοχή στα κοινά και την συνολική ευδαιμονία της πόλης.

10.3. Η Ηθική στα πλαίσια της πόλης

Σε αντίθεση με στοχαστές όπως ο Niccolo Machiavelli⁹⁸ και ο Thomas Hobbes⁹⁹ ο Αριστοτέλης δεν θα μπορούσε να φανταστεί ή καλύτερα να στοχαστεί μία Πολιτική εντελώς αυτονομημένη από την Ηθική.

Στα πλαίσια της αριστοτελικής ηθικής το άτομο δεν τίθεται απλά ως μία μοναδικότητα αλλά τίθεται με ξεκάθαρο και σαφή τρόπο ως άτομο-πολίτης. Σαφής είναι άλλωστε αυτή η αντίληψη περί ατόμου και από τον ορισμό που δίνει ο Αριστοτέλης για τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος για τον Σταγειρίτη είναι κοινωνική και πολιτική οντότητα. Όπως φαίνεται ο Αριστοτέλης δεν μένει απλά στο κοινωνικό αλλά μιλά και για πολιτικό, πράγμα που σημαίνει ύπαρξη πολιτείας, θεσμών και συνύπαρξη ανθρώπων-πολιτών που δεν έχουν στόχο απλά το να επιβιώσουν αλλά να ευτυχίσουν.

Σύμφωνα με αυτά που προαναφέρθηκαν η Ηθική του Αριστοτέλη χαρακτηρίζεται από μία υπέρβαση του στενού όρου της σύγχρονης ηθικής. Από τη άλλη μεριά αυτή την υπέρβαση μπορούμε να την διαπιστώσουμε και στην έννοια της Πολιτικής αφού στην ανάλυση του φιλοσόφου παρατηρείται μία ευρύτερη «εξηθικευμένη» Πολιτική και όχι η αντίληψη της Πολιτικής όπως εκφράζεται στο σύγχρονο πολιτικό γίγνεσθαι.

Όπως έχει γίνει ήδη κατανοητό ο άνθρωπος ως άτομο δεν μπορεί να αποποιηθεί την ιδιότητα του πολίτη στα πλαίσια της πόλης - κράτους. Ο άνθρωπος για τον Αριστοτέλη αποτελεί ένα μόριο, ένα μέλος ενός ευρύτερου οργανισμού που ονομάζεται «πόλις», ενώ

---

⁹⁸ Ιταλός πολιτικός, διανοητής, συγγραφέας, ιστορικός και θεωρητικός της ιστορικής τέχνης. Έχει γράψει το γνωστό έργο «ο Ηγεμόνας».

⁹⁹ Άγγλος φιλόσοφος και διανοητής, γνωστός για την πολιτική του φιλοσοφία και για το έργο του «Λεβιάθαν».

ακόμα και η ίδια η ευδαιμονία του ταυτίζεται με την ευρύτερη ευδαιμονία της πόλης¹⁰⁰.

Μέσα από αυτή την οπτική δεν μπορεί να μιλά κάποιος αόριστα για την ολοκλήρωση, την ηθική και την πνευματική ενός ανθρώπου (ενός δηλαδή κοινωνικού και πολιτικού όντος), χωρίς να αναφερθεί στην πολιτεία και γενικότερα σε κοινωνικές, πολιτικές (πρωτίστως) και οικονομικές έννοιες. Θα ήταν δόκιμο να αναφερθεί ότι ο Αριστοτέλης τοποθετεί τον άνθρωπο στην ιστορικότητά του, σε ένα δηλαδή πλέγμα κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων μέσα από το οποίο διαμορφώνεται, με τελικό σκοπό όχι μία ωφελιμιστικού τύπου ευδαιμονία αλλά μία ευδαιμονία του συνόλου. Η εμφιλοχώρηση όμως και ο γενικότερος διαποτισμός της πολιτικής θεωρίας του Αριστοτέλη από την ηθική του φιλοσοφία καταδεικνύεται πασιφανώς και στο πολίτευμα που προτείνει ως ιδανικότερο και αστασίαστο, δηλαδή την «Πολιτεία» του. Η σημαντικότερη ή τουλάχιστον από πολλούς μία από τις σημαντικότερες ηθική θεωρία του Αριστοτέλη αποτελεί η θεωρία της μεσότητας.

Όπως φυσικά είναι φανερό η σημαντικότερη αυτή ηθική θεωρία του έχει διαποτίσει την πολιτική του οπτική αφού η «πολιτεία» που προτείνει ως αστασίαστο πολίτευμα είναι το πολίτευμα που εκφράζει την μεσότητα, μέσω των μέσων πολιτών. Ο φιλόσοφος θεωρεί ότι ένα πολίτευμα είναι πιο σταθερό και ίσως και δίκαιο όταν στηρίζεται στους μέσους από όλες τις απόψεις πολίτες (π.χ. οικονομικά) διότι κατά την γνώμη του αυτοί οι πολίτες είναι απαλλαγμένοι και από την αλαζονεία των πλουσίων αλλά και από τα πάθη (π.χ. φθόνος) των φτωχών. Στο πλαίσιο αυτό του ιδανικού πολιτεύματος ο Αριστοτέλης, δεν θα ήταν ιδιαίτερα τολμηρό να ειπωθεί ότι, ενοποιεί κατά κάποιο τρόπο την ηθική και πολιτική του θεώρηση των πραγμάτων.

Κοντολογίς, το ηθικό τρίπτυχο μεσότητα - αρετή - ευδαιμονία για τον Αριστοτέλη βρίσκει ως φυσικό του περιβάλλον κατά κάποιο τρόπο τα πλαίσια της πόλης-κράτους. Άλλωστε ο ίδιος ο φιλόσοφος θεωρεί ότι ο άνθρωπος αποτελεί ένα κοινωνικό και πολιτικό ζώο το οποίο ολοκληρώνεται βρίσκοντας την ευδαιμονία του μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό σύνολο και στην τελειότερη μορφή κοινωνίας, η οποία είναι η πόλη-κράτος¹⁰¹.

---

¹⁰⁰ Το «όλον» και το «μέρος» για τον Αριστοτέλη είναι αναπόσπαστα και μόνο μαζί ως ολότητα μπορούν να λειτουργήσουν αρμονικά.

¹⁰¹ Η πόλη-κράτος για τον Αριστοτέλη αποτελεί την τελειότερη μορφή κοινωνίας. Η άποψη του συνάδει απόλυτα με την τελεολογία που διατρέχει όλη την φιλοσοφία του. Η πόλη για τον Σταγειρίτη συνιστά το τέλος (τον τελικό δηλαδή σκοπό) μίας εξελικτικής διαδικασίας, η οποία οδήγησε από την οικογένεια στην συγκρότηση της κώμης και έφτασε στον τελικό σκοπό που είναι η πόλη. Η πόλη για τον φιλόσοφο αποτελεί ένα αυτόνομο σύνολο στο οποίο ο άνθρωπος ως πολίτης μπορεί να φτάσει στην αρετή και την ευδαιμονία.

11. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ: Πόλις, Πολίτης, Πολιτική φιλοσοφία, Πολίτευμα, Παιδεία.

11.1. Πόλις

Η Πόλις για τον ρεαλιστή φιλόσοφο αποτελεί ένα αδιαχώριστο σύνολο μερών .Ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται την πόλη ως «όλον», ως μία δηλαδή ολότητα, η οποία συνίσταται από επιμέρους κομμάτια(μέρη), τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το ευρύτερο σύνολο .Ο ολισμός του Αριστοτέλη είναι ευρύτατα προφανής αφού δεν μπορεί να θεωρήσει τα μέρη ενός συνόλου «απομακρυσμένα» από το ίδιο το σύνολο που τους δίνει στην ουσία την ύπαρξή τους (π.χ. άγαλμα). Μέσα από αυτόν τον τρόπο σκέψης είναι δυνατό να ειπωθεί ότι η σχέση όλου και μερών χαρακτηρίζεται από μία διαλεκτικότητα, η οποία αποτελεί και την ίδια την ουσία τους .Στα πλαίσια της πολιτικής φιλοσοφίας του Αριστοτέλη είναι αδύνατον να νοήσει κάποιος την πόλη-όλον χωρίς να αναφέρει και να συμπεριλάβει σε αυτή τους πολίτες (μέρη του συνόλου), όπως είναι συνάμα αδιανόητο να αναλύσει κάποιος την έννοια του πολίτη χωρίς να αναφερθεί σε όρους όπως η πόλις, το πολίτευμα, το πολιτικόν εν γένει .

Ο Αριστοτέλης καταδεικνύοντας αυτές τις διαλεκτικές σχέσεις μεταξύ όλου και μερών αποφεύγει με ένα περίτεχο αλλά και ουσιαστικό τρόπο να περιπέσει σε έναν «partes extra partes» οργανικισμό¹⁰² και αναδεικνύει την ολιστική του αντίληψη για το πραγματικό¹⁰³. Ο Αριστοτέλης αν και δε θεωρείται ιδιαίτερα διαλεκτικός φιλόσοφος, ενώ χαρακτηρίζεται από την πλειοψηφία ως σχολαστικός και αναλυτικός πρέπει να ειπωθεί ότι με μια βαθιά κατανόηση του η διαλεκτικότητα του είναι διάχυτη .Χωρίς φυσικά να αποκλείουμε τους άλλους ευρύτατα αποδεκτούς χαρακτηρισμούς για την φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι δόκιμο να αναφερθεί ότι η φιλοσοφία του χαρακτηρίζεται και από μία βαθιά διαλεκτική εσωτερικών σχέσεων, η οποία εντοπίζεται έντονα στις σχέσεις που προαναφέρθηκαν (όλου-μερών). Επίσης αν και δε μπορεί να μιλήσει κανείς για καθαρό διαλεκτικό υλισμό στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη ,ο ίδιος αναγνωρίζει ότι κάποιες συγκρούσεις στα πλαίσια της πόλης διαδραματίζονται από οικονομικά αίτια δηλαδή υλικά όπως θα αναφερθούμε εκτενέστερα στη συνέχεια της μελέτης.

Ο Σταγειρίτης, επίσης, ορίζει τον σκοπό της πόλης (τέλος). Το τέλος της πόλης δεν αποτελεί απλά το ζην αλλά το ευ ζην .Το ζην για τον Αριστοτέλη, δηλαδή η απλή επιβίωση ,αποτελεί μόνο μέσο και όχι αυτοσκοπό για την πόλη. Ύψιστος σκοπός στα πλαίσια της

¹⁰² Όλα δηλαδή τα μέρη ενός συνόλου δεν αυτονομούνται αλλά χαρακτηρίζονται από διαλεκτικές σχέσεις όλου-μερών.

¹⁰³ Σωκράτης Δεληβογιατζής, Ζητήματα Διαλεκτικής, Το πολιτικό διακύβευμα στον Αριστοτέλη, Ερωδιός, 4^η Έκδοση, σ.143-159.

πόλης αποτελεί η Ευδαιμονία μία έννοια βαρυσήμαντη στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη, η οποία απαντάται και στα Ηθικά Νικομάχεια. Φυσικά η κοινή χρήση αυτού του όρου και στα δύο μεγάλα έργα του φιλοσόφου συνδέει με άμεσο και σαφή τρόπο την Ηθική και την Πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη ενώ καταδεικνύει πασιδήλα το φιλοσοφικό πέρασμα της τελεολογίας και στη θεωρία του περί «πολιτικού».

11.2 Πολίτης

Στην πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη με τον όρο πολίτες δεν θεωρούνται όλοι οι κάτοικοι μίας πόλης (π.χ. δούλοι), όπως σημαίνει ο όρος σήμερα. Φυσικά αυτό πρόκειται για ένα πολύ μεγάλο ζήτημα και θέμα σοβαρού στοχασμού, το οποίο δεν θα αναλυθεί περαιτέρω στην παρούσα εργασία αλλά θα επικεντρωθούμε σε αυτούς που ο ίδιος ο φιλόσοφος θεωρεί ως πολίτες.

Κάθε πολίτης κατά τον Αριστοτέλη πρέπει να συμμετέχει ενεργά στα κοινά της πόλης αφού αυτό επιτάσσει με ξεκάθαρο τρόπο η φύση του ως πολιτικό ον. Σε αντίθετη περίπτωση ο άνθρωπος-πολίτης ενεργεί αντίθετα σε σχέση με την ίδια του την φύση και στην εγγενή του τάση για πολιτικό βίο (vita activa). Το ευρύτερο πλαίσιο της σχέσης πολίτη - πόλης αποτελεί ένα διαλεκτικό δίπολο αμφίδρομης επιρροής. Για τον φιλόσοφο είναι απολύτως βέβαιο και φυσιολογικό να μην μπορεί να υπάρξει πόλη χωρίς πολίτες ενώ παράλληλα δεν μπορούμε να μιλάμε για την ίδια την έννοια του πολίτη εκτός του ευρύτερου πλαισίου μιας πόλης. Στόχος του κάθε πολίτη-ατόμου είναι η επίτευξη της ευδαιμονίας, η οποία όμως προϋποθέτει την αρετή και κατά την θεώρηση του Αριστοτέλη την μεσότητα.

Σημαντικό είναι να ειπωθεί όπως και σε άλλα σημεία της εργασίας αναφέρεται ότι η ευδαιμονία του πολίτη δεν είναι κάτι αυτόνομο και ιδιωτικό αλλά ταυτίζεται με την ευδαιμονία της πόλης, μία αντίληψη εκ διαμέτρου αντίθετη με τη σύγχρονη ιδιοτελή και επικρατούσα άποψη σχετικά με την ευτυχία του πολίτη.

11.3 Πολίτευμα

Το πολίτευμα αποτελεί ακρογωνιαίος λίθος του χαρακτηρισμού της πόλης αφού καθορίζει με απολύτως άμεσο τρόπο την μορφή και το περιεχόμενο της. Μιλώντας για την μορφή της πόλης εννοείται η δομή της (για παράδειγμα η ιεράρχηση της εξουσίας) ενώ το περιεχόμενο είναι κατά κάποιο τρόπο η ευρύτερη νοοτροπία, δηλαδή το πνεύμα άσκησης και διανομής τόσο της εξουσίας όσο και του υλικού πλούτου.

Τα βασικά πολιτεύματα για τον Αριστοτέλη είναι έξι, τρία ορθά και τρία ημαρτημένα. Ορθά πολιτεύματα θεωρούνται η Βασιλεία, η Αριστοκρατία και η Πολιτεία ενώ παρεκβατικά

η ημαρτημένα θεωρούνται η Τυραννία, η Ολιγαρχία και η Δημοκρατία. Κύρια αιτία της δημιουργίας των παρεκβατικών πολιτευμάτων είναι η έννοια της φθοράς ενώ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους είναι η παραμέληση των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου προς όφελος των εκάστοτε αρχόντων.

Η έννοια του πολιτεύματος συνιστά για τον ρεαλιστή φιλόσοφο πρωτεύον στοιχείο της ταυτότητας της πόλης. Η αλλαγή του πολιτεύματος σε μία πόλη (π.χ. από ολιγαρχία σε δημοκρατία) δημιουργεί κατά κάποιο τρόπο μία άλλη πόλη διαφορετική από την προηγούμενη. Φυσικά ο Σταγειρίτης δεν κάνει το λάθος να παραμελήσει ως σημαντικότατους παράγοντες τον τόπο (τοποθεσία της πόλης) αλλά και τους ίδιους τους κατοίκους, που την αποτελούν.

Στο συγκεκριμένο σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι διακρίνεται μία βαθύτατα διαλεκτική σχέση μεταξύ μορφής και περιεχομένου, δομικής διάταξης και ουσίας. Όντως η δομή μίας πόλης δείχνει τον τρόπο λειτουργίας της αλλά φυσικά αυτό έχει άμεση σχέση με το περιεχόμενο του πολιτεύματος της¹⁰⁴. Είναι πασιφανές ότι ο Αριστοτέλης γνωρίζει τι περιγράφει και δεν μένει απλά στην επιφάνεια και το «φαίνεσθαι» του ζητήματος. Οι σκέψεις του όχι απλά μπορεί να χαρακτηριστούν ευφυείς αλλά και ιδιαίτερα σύγχρονες.

11.4. Πολιτεύματα και Παιδεία

Ο φιλόσοφος εντοπίζει με ιδιαίτερη οξύνοια την ευρύτερη σχέση που υπάρχει μεταξύ της έννοιας του πολιτεύματος και της παιδείας των ελεύθερων πολιτών. Η αμφίδρομη αυτή σχέση παιδείας – πολιτεύματος είναι δυνατό να παίξει σημαντικό ρόλο στη σταθερότητα του ίδιου του πολιτεύματος. Κάθε διαφορετικό είδος πολιτεύματος χρειάζεται την πιστή εφαρμογή και μίας «κατάλληλης» παιδείας ώστε να διατηρεί την ασφάλεια του χωρίς αντιδράσεις και να μην υπάρχει πιθανότητα να υπονομευθεί από μέσα, δηλαδή από τους ίδιους τους πολίτες που το ίδιο «μεγάλωσε»¹⁰⁵.

Είναι απολύτως φανερό, ότι ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται τον ιδιαίτερα πολιτικό ρόλο της παιδείας και την επιρροή που μπορεί να ασκήσει στο κοινωνικό - πολιτικό «status quo»¹⁰⁶ μίας πόλης (κράτος). Η παιδεία κατά τον φιλόσοφο μπορεί όχι μόνο να υπονομεύσει το κατεστημένο αλλά και να καθοδηγήσει τους ελεύθερους πολίτες προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Η αντίληψη αυτή δείχνει με άμεσο τρόπο ότι η σκέψη του Αριστοτέλη είναι ιδιαίτερα εποικοδομητική ακόμα και για το σύγχρονο πολιτικό προβληματισμό και σίγουρα

¹⁰⁴ Η δομή της πόλης έχει άμεση σχέση με τον τρόπο που λειτουργεί και ιδιαίτερα με το πολίτευμα της ενώ ισχύει και το αντίστροφο. Η μορφή και το περιεχόμενο φαίνονται να λειτουργούν παράλληλα, συμπληρωματικά και φυσικά στα πλαίσια μίας διαλεκτικής δομής-περιεχομένου, ουσίας και εικόνας.

¹⁰⁵ Αύγουστος-Κωσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.162.

¹⁰⁶ Το κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό στερέωμα ή συνοπτικά η καθεστηκυία τάξη.

συμβαδίζει με πολλές σύγχρονες και μοντέρνες θεωρήσεις τόσο της ίδιας της πολιτικής φιλοσοφίας αλλά και της κοινωνιολογίας σε σχέση με τον ρόλο της παιδείας στην πολιτική πραγματικότητα και πως αυτή μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό ένα πολιτικό καθεστώς.

11.5 Πολιτική φιλοσοφία

Η πολιτική φιλοσοφία εν γένει αναστοχάζεται έννοιες όπως «πόλις – κράτος», «πολιτεία» (δηλαδή πολίτευμα), «πολίτης». Παρόλα αυτά φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι δεν είναι αρκετό το να γνωρίζει κανείς το ιδανικό κράτος αλλά και το να γνωρίζει τις ιδιαίτερες συνθήκες και δυνατότητες για τη δημιουργία ενός υποφερτού¹⁰⁷ κράτους, στα πλαίσια μίας ρεαλιστικής αντίληψης ότι η πολιτική τέχνη είναι η «τέχνη του εφικτού».

Ο Αριστοτέλης δεν τοποθετεί την έννοια του κράτους στο επέκεινα αλλά σε ένα «προσγειωμένο» ιστορικό (κοινωνικό – πολιτικό – οικονομικό) πλαίσιο, περισσότερο πραγματικό παρά ιδεώδες. Οι αναλύσεις του φιλοσόφου χαρακτηρίζονται από ρεαλισμό αφού παίρνει σοβαρά υπόψη του, χωρίς να αιθεροβατεί στο παραμικρό, τις ιστορικές συνθήκες και τα δεδομένα ιστορικά πλέγματα σε αντίθεση με τα ιδεαλιστικά πολιτικά πρότυπα του δασκάλου του, Πλάτωνα. Είναι ευρέως γνωστό ότι ο Αριστοτέλης δίνει μεγάλη σημασία στα ήδη υπάρχοντα πολιτεύματα εκείνης της εποχής (άλλωστε τα αναφέρει στα πολιτικά και μάλιστα με μεγάλη σαφήνεια και ιστορική σοβαρότητα), ενώ γράφει και το έργο «Αθηναίων Πολιτεία» .

Η πολιτική φιλοσοφία για τον Αριστοτέλη εξετάζει την έννοια της πόλης στο σύνολο της¹⁰⁸. Στην περιοχή αυτή συμπεριλαμβάνεται καθετί το οποίο έχει σχέση με την κοινωνία, τους θεσμούς και γενικά την ευρύτερη έννοια της εξουσίας. Ο ρεαλιστής φιλόσοφος δεν βλέπει καθόλου το «κράτος» ως κάτι το αφηρημένο¹⁰⁹ αλλά ως ένα πολιτικό – κοινωνικό – οικονομικό σύστημα¹¹⁰, το οποίο χαρακτηρίζεται από πολλές σχέσεις και πρόσωπα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους έχοντας κάθε φορά διάφορα αποτελέσματα και συνέπειες.

---

¹⁰⁷ Το «υποφερτό κράτος» δεν αναφέρεται στο συγκεκριμένο σημείο με κάποια αρνητική απόχρωση αλλά ως κάτι το δυνατό, που μπορεί δηλαδή να πραγματοποιηθεί και όχι απλά να συλληφθεί από το νου ως κάτι το ιδανικό και υπερβατικό.

¹⁰⁸ Πολιτικά, Γ, 1, 1274b 30-39.

¹⁰⁹ Ο Αριστοτέλης δεν βλέπει σε κανένα βαθμό την έννοια του κράτους με αφηρημένο τρόπο. Ο φιλόσοφος προσπαθεί με κάθε ρεαλιστικό τρόπο να περιγράψει τα φαινόμενα γύρω από τις έννοιες του κράτους και της εξουσίας ενώ προτάσσει θέσεις σε διάφορα ζητήματα και προβλήματα στα πλαίσια του εφικτού και μίας ανάλυσης που δεν εντάσσεται στο «υπερβατικό».

¹¹⁰ Αύγουστος-Κωσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.152.

12. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

12.1 Γενικά

Τα είδη των πολιτευμάτων κατά τον Αριστοτέλη, όπως αναφέραμε και προηγουμένως είναι κατά βάση έξι. Ο φιλόσοφος χωρίζει τα πολιτεύματα σε δύο κατηγορίες, τα ορθά πολιτεύματα και τα παρεκβατικά πολιτεύματα (ημαρτημένα). Τα ορθά πολιτεύματα είναι α) η Βασιλεία β) η Αριστοκρατία γ) η Πολιτεία, ενώ τα ημαρτημένα δηλαδή τα πολιτεύματα που έχουν κατά κάποιο τρόπο εκτροχιαστεί σε σχέση με τα τρία πρώτα ορθά πολιτεύματα είναι α) η Τυραννία β) η Ολιγαρχία γ) η Δημοκρατία¹¹¹. Ο ρεαλιστής φιλόσοφος όχι απλά διακρίνει αυτά τα έξι πολιτεύματα και τα χωρίζει σε ορθά και παρεκβατικά αλλά συνεχίζει περαιτέρω την ανάλυση των υπαρχόντων πολιτευμάτων και βρίσκει επιπλέον ισχύοντα πολιτεύματα. Στα πλαίσια της βασιλείας της ολιγαρχίας αλλά και της δημοκρατίας ο Σταγειρίτης εντοπίζει με ευρηματικό και εύστοχο τρόπο διάφορες υποκατηγορίες πολιτευμάτων. Τις υποκατηγορίες αυτές ο Αριστοτέλης διακρίνει έχοντας στο νου του διάφορα κριτήρια «αξιολόγησης», όπως για παράδειγμα τον τρόπο με τον οποίο μεταφέρεται η εξουσία από τον ένα κυβερνήτη στον άλλο ή με ποια κριτήρια μετέχει ο λαός στην άσκηση εξουσίας (π.χ πλούτος, καταγωγή) και σε ποιο βαθμό δύναται ο λαός να μετέχει. Παρακάτω θα γίνει αναφορά στις διάφορες υποκατηγορίες (εκδοχές) των πολιτευμάτων της Βασιλείας, της Ολιγαρχίας και της Δημοκρατίας όπως εύκολα εντοπίζονται στο αρχαίο κείμενο.

12.2. Τα είδη της Βασιλείας

Πρώτο είδος : το πρώτο είδος βασιλείας αναφέρεται στους ηρωικούς χρόνους (π.χ. Όμηρος). Ο βασιλιάς εκείνη την περίοδο είχε την πλήρη συγκατάθεση του λαού και διατελούσε ταυτόχρονα στρατηγός, δικαστής και αρχιερέας¹¹², δηλαδή κατά κάποιο τρόπο και οι τρεις εξουσίες ενώνονταν πάνω, του ενώ κατείχε και την ιερότητα του αρχιερέα.

Δεύτερο είδος : το δεύτερο είδος βασιλείας είναι η κατά τα λεγόμενα βαρβαρική¹¹³. Η βαρβαρική βασιλεία χαρακτηρίζεται από δεσποτικότητα, δηλαδή θα λέγαμε από μία εξουσιαστική ασυδοσία. Οι βάρβαροι είναι «φύσει»¹¹⁴ δουλοπρεπείς και το συγκεκριμένο

---

¹¹¹ W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.356.

¹¹² Πολιτικά, Γ, 1285b, 21-23.

¹¹³ Πολιτικά, Γ, 1285b, 23-25.

¹¹⁴ Ο όρος «φύσει» δηλώνει μία εγγενής φυσική τάση. Μία ιδιότητα που ελλοχεύει σε ένα ον από τη φύση του. Ο όρος «φύσει» προέρχεται από το ουσιαστικό φύσις<φύω-φύομαι (φυτρώνω, βλασταίνω) και σημαίνει

πολίτευμα τείνει να γίνεται ολοένα και πιο σκληρό καταλήγοντας εν τέλει να γίνεται καθαρά τυραννικό. Το πολίτευμα της βαρβαρικής βασιλείας είναι κληρονομικό, δηλαδή ο υιός ή ο πιο κοντινός συγγενής (αρσενικός) του βασιλιά παραλαμβάνει την εξουσία από τον προκάτοχό της.

Τρίτο είδος : Τρίτο είδος βασιλείας είναι αυτό που αναφέρεται ως Αισυμνητεία¹¹⁵, η οποία όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης ισοδυναμεί με αιρετή τυραννίδα. Οι συνθήκες κατά τις οποίες εμφανίζεται αυτό το είδος βασιλείας δεν αναφέρονται αλλά πιθανότατα είναι πολύ συγκεκριμένες.

Τέταρτο είδος : Το τέταρτο είδος βασιλείας είναι αυτό της Λακωνικής βασιλείας¹¹⁶. Το λακωνικό πρότυπο διαχείρισης της εξουσίας στα πλαίσια της βασιλείας μπορεί να χαρακτηριστεί ως κληρονομική ισόβια στρατηγία.

Πέμπτο είδος : Το πέμπτο είδος δεν περιγράφεται ιδιαίτερα από τον φιλόσοφο αφού σε αυτό το είδος βασιλείας όλα τα δημόσια πράγματα και ίσως και τα ιδιωτικά, τα εξουσιάζει μόνο ένας άνθρωπος¹¹⁷.

12.3. Τα είδη της ολιγαρχίας

Πρώτο είδος : στο πρώτο είδος του πολιτεύματος της ολιγαρχίας τα αξιώματα αναλαμβάνονται με βασικό κριτήριο τα μεγάλα εισοδήματα. Το κριτήριο αυτό (δηλαδή τα μεγάλα εισοδήματα) έχει ως αποτέλεσμα οι άποροι της πόλης να μην μετέχουν στην άσκηση εξουσίας αν και είναι πολύ περισσότεροι σε σχέση με αυτούς που έχουν την δυνατότητα να μετέχουν. Παρόλα αυτά το συγκεκριμένο πολίτευμα δεν περιορίζει κάποιον να συμμετέχει στα κοινά και στην άσκηση εξουσίας στο μέλλον εφόσον αποκτήσει περιουσία.

Δεύτερο είδος : στο δεύτερο είδος ολιγαρχίας τα δημόσια αξιώματα τα κατέχουν όσοι έχουν μεγάλα εισοδήματα και αυτοί στην συνέχεια εκλέγουν όσους θεωρούν ότι χρειάζονται. Όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης όταν αυτοί εκλέγουν με βασικό κριτήριό τους το ίδιο εισόδημα τότε το πολίτευμα αυτό τείνει να γίνει αριστοκρατικό, όταν όμως αυτοί που κατέχουν τα μεγάλα εισοδήματα εκλέγουν με βασικό κριτήριό τους μία συγκεκριμένη ειδική κατηγορία τότε το πολίτευμα τείνει να γίνει «ολιγαρχικό».

,τουλάχιστον ως προς την φιλοσοφική σκοπιά του πράγματος, το ποιόν, τον βαθύτερο και ιδιαίτερο χαρακτήρα ενός ανθρώπου ή ενός πράγματος, τις εσωτερικές δηλαδή τάσεις του.

¹¹⁵ Πολιτικά, Γ, 1285a, 30,31.

¹¹⁶ Πολιτικά, Γ, 1285b, 26-28.

¹¹⁷ Πολιτικά, Γ, 1285b, 29-31.

Τρίτο είδος : το τρίτο είδος του ολιγαρχικού πολιτεύματος είναι αυτό στο οποίο τα πολιτικά προνόμια και η άσκηση της εξουσίας είναι κληρονομικά και μεταβιβάζονται διαχρονικά από πατέρα σε γιο¹¹⁸.

Τέταρτο είδος : στο τέταρτο και τελευταίο είδος ολιγαρχίας που διακρίνει ο φιλόσοφος υφίσταται η κληρονομική διαδοχή της πολιτικής εξουσίας αλλά ο άρχοντας τίθεται υπέρ του νόμου. Το είδος αυτό της ολιγαρχίας αποκαλείται δυναστεία¹¹⁹.

12.4. Τα είδη της δημοκρατίας

Πρώτο είδος : Το πρώτο είδος δημοκρατίας που διακρίνει ο φιλόσοφος χαρακτηρίζεται από την έννοια της ισότητας¹²⁰. Σε αυτό το είδος δημοκρατίας δεν γίνεται καμία διάκριση ανάμεσα στους άπορους και εύπορους πολίτες. Βασικό στοιχείο του συγκεκριμένου είδους, όπως αναφέρεται, θα πρέπει να είναι και η ελευθερία των πολιτών ώστε να πραγματώνεται στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Στην συγκεκριμένη αναφορά πρέπει να αναφερθεί ότι καταδεικνύεται πασιδήλα η σχέση (σε ένα ευρύτερο διαλεκτικό πρότυπο αλληλοσυμπλήρωσης), ανάμεσα σε έννοιες όπως αυτές της ισότητας και της ελευθερίας των πολιτών στα πλαίσια της πολιτείας και της πόλης-κράτους.

Δεύτερο είδος : Το δεύτερο είδος δημοκρατίας είναι αυτό στο οποίο ορίζεται ως «minimum» στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, ένα χαμηλό εισόδημα. Βέβαια όποιος αποκτά αυτό το χαμηλό εισόδημα πρέπει να έχει την δυνατότητα της συμμετοχής στη νομή της εξουσίας, ενώ αντιθέτως όταν για κάποιους λόγους το χάσει θα πρέπει να απέχει.

Τρίτο είδος : Στο τρίτο κατά τον Αριστοτέλη είδος δημοκρατίας, δικαίωμα πολιτικής δραστηριότητας και μερίδιο στην άσκηση εξουσίας στα πλαίσια της πόλης έχουν όλοι όσοι δεν είναι υπόδικοι για ζητήματα καταγωγής. Σε αυτό το είδος δημοκρατίας ο νόμος είναι πάνω από όλα και από όλους ανεξαιρέτως.

Τέταρτο είδος : Στο τέταρτο είδος δημοκρατίας επιτρέπεται να έχουν συμμετοχή στα κοινά της πόλης όλοι όσοι είναι πολίτες¹²¹.

Πέμπτο είδος: Στο πέμπτο και τελευταίο είδος δημοκρατίας ισχύουν όλα τα παραπάνω αλλά με μία πολύ σημαντική διαφορά, η οποία χρειάζεται περαιτέρω ανάλυση. Η διαφορά σε αυτό

---

¹¹⁸ Πολιτικά, Δ, 1292b, 5,6.

¹¹⁹ Πολιτικά, Δ, 1292b, 6-10.

¹²⁰ Πολιτικά, Δ, 1291b, 30-35.

¹²¹ Πολιτικά, Δ, 1292a, 2-4.

το είδος δημοκρατίας σε σχέση με όλα τα παραπάνω είδη είναι ότι σε αυτό το είδος κυριαρχεί με απόλυτο τρόπο το πλήθος και όχι ο νόμος¹²². Κυρίαρχα σε αυτού του τύπου την δημοκρατία είναι τα ψηφίσματα και όχι ο ίδιος ο νόμος συνεπώς υπάρχει και η ύπαρξη δημαγωγών, οι οποίοι κατά το δοκούν επηρεάζουν την κοινή γνώμη και ίσως να παίρνονται αποφάσεις που δεν είναι ούτε υπέρ του συνόλου των πολιτών αλλά ούτε εκφράζουν την αληθινή συνολική βούληση της πόλης¹²³.

Συνοπτικός πίνακας των ειδών των πολιτευμάτων

Ποιον σκοπό υπηρετούν	Ένας εξουσιάζει	Εξουσιάζουν οι λίγοι	Εξουσιάζουν οι πολλοί
Το κοινό συμφέρον	Βασιλεία	Αριστοκρατία	Πολιτεία
Ιδιοτελές συμφέρον	Τυραννία	Ολιγαρχία	Δημοκρατία

Επίσης πρέπει να διευκρινιστούν περαιτέρω οι αξίες από τις οποίες χαρακτηρίζονται οι διάφορες εκδοχές των πολιτευμάτων ώστε να φανούν με ξεκάθαρο και σαφή τρόπο οι διαφορές στα είδη τους.

Το πολίτευμα της Βασιλείας χαρακτηρίζεται από την τιμή ενός άξιου βασιλέα ο οποίος θα διοικήσει με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο την πολιτεία του χωρίς να παρεκτρέπεται από την γλυκιά γεύση της απόλυτης εξουσίας που μπορεί να ασκήσει στους πολίτες του. Από την άλλη μεριά το πολίτευμα της Τυραννίας χαρακτηρίζεται από την «ηδονή»¹²⁴, με μία έννοια αρνητική και όχι επικούρεια, δηλαδή δεν εμπεριέχει σε κανένα βαθμό τις έννοιες του μέτρου, της αυτοσυγκράτησης και τελικά της δικαιοσύνης. Θα λέγαμε δηλαδή ότι η τυραννία παίρνει από αυτή την έννοια της αρνητικής φυσικά ηδονής, μία βίαιη δυναμική που χαρακτηρίζει την αυθαιρεσία της εξουσίας και του τυράννου ενώ

¹²² Πολιτικά, Δ, 1292a, 5-7.

¹²³ Παρακάτω θα γίνει αναφορά στο αθροιστικό επιχείρημα των δημοκρατικών και κάτω από ποιες προϋποθέσεις ο Αριστοτέλης φαίνεται πρόθυμος να το υιοθετήσει. Ο εντοπισμός της πιθανής στρέβλωσης αποφάσεων από δημαγωγούς για διάφορους λόγους συμφεροντολογικής υφής, αποτελεί ιδιαίτερα εύστοχη παρατήρηση από τον φιλόσοφο. Ο Αριστοτέλης δεν στρέφεται καθόλου κατά των ψηφισμάτων αρκεί να υφίστανται οι κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε να μην παραγκωνίζεται από διάφορους επιτήδειους η αληθινή συνολική βούληση.

¹²⁴ Ο όρος χρησιμοποιείται συμβατικά και όχι με απόλυτο φιλοσοφικό περιεχόμενο.

καταστρατηγεί σε όλα τα επίπεδα το κοινό συνολικό συμφέρον της πολιτείας.

Η Αριστοκρατία έχει ως κεντρική αξία την αρετή κατά τον Αριστοτέλη και όχι φυσικά τον πλούτο όπως θα πιστεύαμε στη σύγχρονη εποχή. Στον αντίποδα κεντρική αξία της Ολιγαρχίας είναι ο πλούτος που με ένα τυφλό τρόπο οδηγεί στην άσκηση εξουσίας από άτομα, τα οποία προφανώς δεν είναι πάντα άξια να διοικούν μία πολιτεία και οδηγούν ένα ορθό πολίτευμα στην παρεκτροπή του. Εν κατακλείδι πρέπει να αναφερθούμε στις αξίες που χαρακτηρίζουν τα πολιτεύματα της Πολιτείας και της Δημοκρατίας.

Η Πολιτεία κατά τον Σταγειρίτη είναι το πολίτευμα των μεσαίων πολιτών. Το πολίτευμα αυτό χαρακτηρίζεται από μία ευρύτερη μετριοπάθεια, η οποία καταπραΰνει κατά κάποιο τρόπο τις πολιτικές αντιπαράθεσεις και πολιτικά πάθη εξασφαλίζοντας την σταθερότητα του, πράγμα που πασιφανώς καταδεικνύεται αφού αξιολογείται ως αστασίαστο πολίτευμα. Αξίες της Πολιτείας φαίνονται να είναι η έννοια του πλούτου και της ελευθερίας αλλά σε επίπεδα που εξασφαλίζουν την έννοια της μεσότητας όπως την γνωρίζουμε από τα Ηθικά Νικομάχεια και την θεωρία περί μεσότητος¹²⁵ που διατρέχει σε μεγάλο βαθμό όλο το έργο του φιλοσόφου.

Η παρεκτροπή (παρέκβαση, ημαρτημένο) πολίτευμα της Πολιτείας είναι η Δημοκρατία. Η Δημοκρατία κατά τον Αριστοτέλη έχει ως κεντρική της χαρακτηριστική αξία την έννοια της ελευθερίας. Εδώ φυσικά πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ο Αριστοτέλης δεν εκφράζει ανελεύθερα ολοκληρωτικού τύπου συναισθήματα, αλλά αναφέρεται στην ελευθερία σε επίπεδο ασυδοσίας και παρεκτροπής. Ο φιλόσοφος έχει στο μυαλό του το συνολικό συμφέρον της κοινωνίας και όχι το ατομικό ή μίας συγκεκριμένης ομάδας. Το συγκεκριμένο σημείο χρήζει μεγάλου στοχασμού αλλά και γενικότερα συζήτησης σε επίπεδο πολιτικής φιλοσοφίας, πολιτικής ανθρωπολογίας αλλά και κοινωνιολογίας.

---

¹²⁵ Η θεωρία της μεσότητας του Αριστοτέλη, όπως παρουσιάζεται στα Ηθικά Νικομάχεια, καταδεικνύει την μετριοπάθεια του στοχαστή αφού προτείνει την αποφυγή της έλλειψης και της υπερβολής (τα δύο άκρα), ώστε να επιτευχθεί η αρετή και η ευδαιμονία. Δεν πρόκειται όμως για μία μετριοπάθεια με την σημερινή πεζή και συμβιβασμένη έκφραση της. Αυτό που εννοεί ο Αριστοτέλης μέσο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί με αυτό που ονομάζεται μέτριο. Πρόκειται στην πραγματικότητα για μία υπέρβαση του μέτριου με στόχο την αρετή και την ευδαιμονία. Ο φιλόσοφος δεν επικροτεί τις συμβιβασμένες πράξεις και στάσεις αλλά πράξεις που χαρακτηρίζονται από το «έλλογο» και την ηθική.

13. Η ΦΘΟΡΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

13.1. Γενικά

Σημαντικό υλικό πολιτικού στοχασμού αποτελεί η αναφορά του Αριστοτέλη στα αίτια της φθοράς αλλά και τους τρόπους διατήρησης των πολιτευμάτων, όπως επίσης και η αντίληψη του φιλοσόφου ότι η κύρια προϋπόθεση για τη διατήρηση ενός πολιτεύματος είναι η αληθινή γνώση των αιτιών της φθοράς του.

Τα πολιτεύματα κατά τον Αριστοτέλη φθείρονται όταν αποκλίνουν από τον τελικό τους σκοπό, ο οποίος είναι η ευδαιμονία της πόλης. Η ευδαιμονία του συνόλου της πόλης δύναται να επιτευχθεί μόνο όταν το πολίτευμα στοχεύει σταθερά προς το όφελος του κοινού συμφέροντος, όχι μόνο για το «κύριον» της πόλης αλλά και για τους υπόλοιπους πολίτες.

Όταν το πολίτευμα δεν επιτελεί επαρκώς τον τελικό του σκοπό(τέλος) τότε μπορεί να οδηγήσει σε «στάση» (επανάσταση), η οποία αναφέρεται σε κάποια σημεία από τον Αριστοτέλη και ως «μεταβολή».

13.2. Αρχές διατήρησης των πολιτευμάτων

α) Σύμφωνα με την πρώτη αρχή διατήρησης των πολιτευμάτων, η εξουσία πρέπει να ασκείται με τέτοιο τρόπο ώστε να προωθεί το γενικό κοινό συμφέρον. Κατά την άποψη αυτή γίνεται σαφές ότι τα ορθά πολιτεύματα μπορούν πιο εύκολα να διατηρηθούν σε σχέση με τα παρεκβατικά-ημαρτημένα πολιτεύματα. Παρόλα αυτά ακόμα και τα παρεκβατικά πολιτεύματα μπορούν να διατηρηθούν με αυτόν τον τρόπο αφού μπορούν σκόπιμα να δημιουργήσουν ένα ψεύτικο κλίμα ασφάλειας και την αίσθηση ότι τάχα διασφαλίζουν με κάθε τρόπο το κοινό συμφέρον.

β) Η δεύτερη αρχή διατήρησης των πολιτευμάτων είναι η συλλογική άσκηση εξουσίας. Όταν η εξουσία ασκείται συλλογικά τότε εξαλείφεται σε μεγάλο βαθμό η διαφθορά ενώ απαλείφεται η υπερβολή. Αυτός ο τρόπος εξουσίας συναντάται κυρίως στα δημοκρατικά πολιτεύματα και εμποδίζει με αρκετά αποτελεσματικό τρόπο την υπερβολική συγκέντρωση εξουσίας από ένα μόνο άτομο ή από μία μικρή ομάδα ατόμων.

γ) Η τρίτη αρχή που αναφέρει ο Αριστοτέλης με σκοπό την διατήρηση του πολιτεύματος είναι να είναι πιο ισχυροί όσοι είναι υποστηρικτές του ισχύοντος πολιτεύματος από αυτούς που είναι αντίθετοι σε σχέση με το ισχύον πολίτευμα. Για να επιτευχθεί όμως αυτό ο φιλόσοφος αναφέρει ότι πρέπει να μην υπάρχουν κάποιες παρεκτροπές που να προκαλούν μερίδα των πολιτών σε μεγάλο βαθμό. Για παράδειγμα σε μία ολιγαρχία δεν θα έπρεπε να φέρονται με άσχημο τρόπο στους φτωχούς αλλά όσο πιο δίκαια γίνεται ενώ αντίθετα σε ένα

δημοκρατικό πολίτευμα δεν θα έπρεπε οι πλούσιοι να δέχονται άσχημη μεταχείριση, διώξεις σε δικαστήρια και δημεύσεις περιουσιών. Φαίνεται εδώ πως ο φιλόσοφος προτείνει ως μέσο διατήρησης των πολιτευμάτων την μετριοπάθεια, αλλά μία μετριοπάθεια και από τις δύο πλευρές. Ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται με άμεσο τρόπο τις συνέπειες που έχουν οι ακρότητες στην συμπεριφορά από όποια πλευρά και αν έρχονται (πλούσιοι-φτωχοί).

δ) Η τέταρτη αρχή διατήρησης των πολιτευμάτων είναι η παροχή της κατάλληλης παιδείας για το κατάλληλο πολίτευμα. Ο ρεαλιστής φιλόσοφος αντιλαμβάνεται ότι η διατήρηση ενός πολιτεύματος έχει άμεση σχέση με την παιδεία που προσλαμβάνει ο πολίτης της κάθε κοινωνίας. Αν χρειάζεται να διατηρηθεί ένα δημοκρατικό πολίτευμα θα πρέπει η παιδεία που παρέχει στους πολίτες του να είναι δημοκρατική, όπως και συνολικότερος τρόπος ζωής. Το ίδιο ισχύει φυσικά για τον Αριστοτέλη και για ένα ολιγαρχικό πολίτευμα αλλά και για κάθε άλλο πολίτευμα.

13.3. Οι στάσεις

Ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για τις στάσεις στο πέμπτο βιβλίο των Πολιτικών. Η στάση για τον φιλόσοφο αποτελεί μία ασταθής κατάσταση, η οποία προκαλείται από συγκεκριμένα αίτια και ως τελικό σκοπό έχει την μεταβολή του πολιτικού κατεστημένου της δεδομένης στιγμής που διαδραματίζεται. Η έννοια της στάσης δεν ταυτίζεται με την πολιτική μεταβολή αφού πολιτική μεταβολή μπορεί να υπάρξει και χωρίς στάση ενώ αντίστροφα η στάση μπορεί να μην οδηγήσει σε ουσιαστική πολιτική μεταβολή. Σε κάθε πάντως περίπτωση οι έννοιες της στάσης και της πολιτικής μεταβολής σχετίζονται με την πολιτική αστάθεια και την γενικότερη αναταραχή του πολιτικού σκηνικού μίας δεδομένης ιστορικής στιγμής.

13.4. Είδη πολιτικής μεταβολής

Με ιδιαίτερη νοητική οξύνοια αλλά και σαφήνεια ο Αριστοτέλης διαχωρίζει τα είδη της πολιτικής μεταβολής ως εξής:

α) ως πρώτο είδος πολιτικής μεταβολής ο Αριστοτέλης ορίζει την ολοκληρωτική ανατροπή του πολιτεύματος. Ο Αριστοτέλης εννοεί δηλαδή την πλήρη ρήξη με το προηγούμενο πολίτευμα και την μετάβαση σε ένα εντελώς διαφορετικό όπως για παράδειγμα η μετάβαση από μία βασιλεία στην αριστοκρατία ή την μετάβαση από ένα ολιγαρχικό πολίτευμα στην δημοκρατία.

β) στην δεύτερη περίπτωση πολιτικής μεταβολής οι πολίτες αποδέχονται το καθεστώς ως τέτοιο αλλά επιθυμούν να έχουν την εξουσία στα χέρια τους. Αυτή η πολιτική μεταβολή θα χαρακτηριζόταν ως μεταβολή του κυρίου της πόλης.

γ) η τρίτη πολιτική μεταβολή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η μεταβολή του χαρακτήρα ενός συγκεκριμένου πολιτεύματος. Σε αυτή την περίπτωση οι πολίτες μίας πόλης με ένα συγκεκριμένο πολίτευμα επαναστατούν ώστε να αλλάξει ο χαρακτήρας των θεσμών του πολιτεύματος ως προς την χαλαρότητα ή την σκληρότητα, την αυστηρότητα ή την επιείκεια.

δ) τέταρτο είδος μεταβολής είναι η μεταβολή των νόμων ή των θεσμών. Λέγοντας μεταβολή νόμων και θεσμών εννοούμε πολύ συγκεκριμένα και επιμέρους χαρακτηριστικά ενός πολιτεύματος, τα οποία για οποιοδήποτε λόγο ενοχλούν σημαντικά μία ομάδα του πληθυσμού της πόλης και έτσι κάποιοι εγείρονται και επαναστατούν θέλοντας την άμεση αλλαγή τους.

14. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ

Ο Αριστοτέλης διακρίνει διάφορα είδη αιτίων-σκοπών¹²⁶ των στάσεων όπως οικονομικά, πολιτικά αλλά και ψυχολογικά. Τα κύρια αίτια-σκοποί των στάσεων σύμφωνα με τον φιλόσοφο είναι τα εξής :

Το κέρδος

Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος κάνει εδώ μία πολύ ρεαλιστική και μοντέρνα ανάλυση του υλικού παράγοντα, ο οποίος οδηγεί σε «στάσεις». Το οικονομικό κριτήριο του κέρδους τίθεται ως κύριο και πρωταγωνιστικό στοιχείο σε αυτή την μεγάλη διαμάχη ανάμεσα στους εύπορους και τους άπορους πολίτες¹²⁷, ενώ κάτω από άλλες προϋποθέσεις ή σε μία μεταγενέστερη εποχή και με ένα σύγχρονο γλωσσικό οπλοστάσιο (που δεν κατείχε στην διάθεση του ο Αριστοτέλης) θα μπορούσαμε να μιλήσουμε (έστω και διστακτικά) για «πάλη των τάξεων»¹²⁸. Παρόλα αυτά ο φιλόσοφος διαφωνεί με τον Φαλέα τον Χαλκηδόνιο (όπως αναφέρει ο Α.Μπαγιόνας), ότι δηλαδή τα αίτια-σκοποί των στάσεων είναι μόνο οικονομικά.

Η τιμή

Η τιμή κατά τον Αριστοτέλη αποτελεί ένα σημαντικό αίτιο-σκοπό των στάσεων και ίσως είναι και το πιο σημαντικό. Η τιμή θα μπορούσε να περιγραφεί ως απαίτηση για μία αυξημένη συμμετοχή στην νομή και την άσκηση της πολιτικής εξουσίας από μία συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Η συγκεκριμένη αυτή κοινωνική ομάδα κάποια στιγμή δυσανασχετεί όταν κάποιος, εκτός αυτής, αποκτούν μεγάλη δύναμη εις βάρος του ίδιου του πολιτεύματος¹²⁹.

Επιθυμία για ισότητα

Η επιθυμία για ισότητα ως αίτιο-σκοπός των στάσεων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κατά κάποιο τρόπο ψυχολογικής φύσεως. Στα πλαίσια αυτού του αιτίου η μία ή η άλλη πλευρά (εύποροι και άποροι πολίτες) αισθάνονται ότι αδικούνται σε σχέση με αυτό που προσφέρουν στην πόλη και έτσι για το λόγο αυτό «επαναστατούν» για να διεκδικήσουν αυτό

---

¹²⁶ Η έννοια του αιτίου και του σκοπού είναι σχεδόν ταυτόσημες αφού η θέληση για αυτό που προκαλεί την στάση είναι και ο σκοπός της στάσης.

¹²⁷ Είναι σαφής ο διαχωρισμός των πολιτών στον Αριστοτέλη σύμφωνα με το οικονομικό κριτήριο της περιουσίας.

¹²⁸ Ο Αριστοτέλης δεν κατείχε την εποχή εκείνη το κατάλληλο γλωσσικό οπλοστάσιο ώστε να περιγράψει τις διάφορες κοινωνικές συγκρούσεις και μεταβολές με ταξικούς όπως θα λέγαμε, τη σημερινή εποχή, όρους. Το πιο κρίσιμο πάντως είναι ότι ο φιλόσοφος αντιλαμβάνεται τα αίτια με νηφαλιότητα και προσπαθεί να τα παρουσιάσει με την μέγιστη δυνατή σαφήνεια και ακρίβεια.

¹²⁹ Πολιτικά, Ε, 1302b 15-20.

που πιστεύουν ότι δικαιούνται. Είναι φυσικά βέβαιο ότι η επιθυμία για ισότητα συνδέεται άρρηκτα με τα προαναφερθέντα αίτια-σκοπούς (κέρδος, τιμή) και αρκετοί μελετητές προτιμούν να μην κάνουν τόσο σαφείς διαχωρισμούς αλλά να διαχωρίζουν τα αίτια-σκοπούς σε πολιτικά και οικονομικά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι και αυτός ο διαχωρισμός είναι δεν είναι δόκιμος και αποδεκτός. Σε γενικές γραμμές πάντως, όσον αφορά την επιθυμία για ισότητα, αν και κάποιοι διαφωνούν εμείς θα διατηρήσουμε την ερμηνεία του Α.Μπαγιόνα ότι το «ίσον» σχετίζεται και με τα οικονομικά αγαθά και δικαιώματα αλλά και με την πολιτική αναγνώριση από την συντεταγμένη πολιτεία¹³⁰.

Επιμέρους αίτια-σκοποί

Ο Αριστοτέλης εκτός από τα δύο αίτια το οικονομικό και το πολιτικό ή και το ψυχολογικό για όσους το αποδέχονται αναφέρεται στα Πολιτικά σε ακόμα έντεκα αίτια. Τα υπόλοιπα αυτά αίτια είναι τα παρακάτω: η αλαζονεία, ο φόβος, η υπεροχή, η καταφρόνηση, η δυσανάλογη αύξηση εξουσίας, η αναρρίχηση σε αξιώματα, η αδιαφορία, η μικροπρέπεια, η ανομοιογένεια ενώ ως τελευταίο αναφέρει ακόμα και τον γεωγραφικό παράγοντα¹³¹.

---

¹³⁰ Αύγουστος-Κωσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.167-168.

¹³¹ Είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι η διάκριση του γεωγραφικού παράγοντα ως ξεχωριστό αίτιο αποτελεί ένα πολύ οξυδερκή διαχωρισμό από τον Αριστοτέλη. Ο φιλόσοφος φαίνεται εδώ ότι αντιλαμβάνεται την αξία που έχει η γεωγραφική θέση για μία πόλη-κράτος σε κοινωνικό αλλά και οικονομικό επίπεδο, πράγμα που οδηγεί και σε πολιτικές διαφοροποιήσεις.

15. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Η πολιτεία που προτείνει ο Αριστοτέλης ως το ιδανικό¹³² πολίτευμα αποτελεί ένα «μικτό» πολίτευμα ολιγαρχικών και δημοκρατικών θεσμών και στοιχείων, όπως ξεκάθαρα αναφέρει ο φιλόσοφος στο IV βιβλίο των πολιτικών, «Γιατί, με απλά λόγια η πολιτεία είναι μείξη ολιγαρχίας και δημοκρατίας»¹³³.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί την πολιτεία του ως αστασίαστο πολίτευμα αφού όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Α.Κ. Μπαγιόνας στο σύγγραμμά του «Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη», η πολιτεία χαρακτηρίζεται από ευελιξία πράγμα που την βοηθά στην ουσία να «σώζεται» ευκολότερα από ενδεχόμενες στάσεις σε σχέση με τα υπόλοιπα πολιτεύματα¹³⁴.

Η ευελιξία αυτή της πολιτείας διακρίνεται εύκολα με τον τρόπο που επιτυγχάνει την αποφυγή της φθοράς της όταν έχει τάση προς το πολίτευμα της Δημοκρατίας ή όταν έχει τάση προς το πολίτευμα της Ολιγαρχίας. Όταν, λοιπόν, η Πολιτεία τείνει να γίνει δημοκρατία ή έστω να υιοθετήσει πολλούς δημοκρατικούς¹³⁵ θεσμούς, τότε οι «μέσοι» πολίτες δύνανται να δεχτούν ολιγαρχικούς θεσμούς. Αν από την άλλη πλευρά η Πολιτεία τείνει να γίνει Ολιγαρχία ή να υιοθετεί περισσότερους ολιγαρχικούς θεσμούς τότε οι μέσοι πολίτες μπορούν να αποδεχτούν κάποιους δημοκρατικούς θεσμούς ώστε να εξισορροπήσουν την πολιτική κατάσταση.

Όπως γίνεται ευρύτερα αντιληπτό, ο Αριστοτέλης δείχνει την ευελιξία του πολιτεύματος της Πολιτείας μέσω μίας θεωρίας που βασίζεται στην αντιστάθμιση των ολιγαρχικών και των δημοκρατικών θεσμών. Αν και η θεωρία του Σταγειρίτη φιλοσόφου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί από πολλούς μελετητές κατά κάποιο τρόπο συντηρητική¹³⁶, πρέπει να σίγουρα να αποδοθεί στη πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη, η μεγάλη νηφαλιότητα και η ενδελεχής πολιτική ανάλυση που επιδεικνύει.

Προεκτείνοντας την πολιτική οπτική γωνία του Αριστοτέλη θα ήταν δόκιμο να λεχθεί ότι η ανάλυση του είναι εμφανώς επηρεασμένη από την θεωρία της μεσότητας όπως την

---

¹³² Η έννοια εδώ του ιδανικού πολιτεύματος δεν έχει την ίδια σημασία με αυτή που έχει στην Πολιτεία του Πλάτωνα. Χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος επιθετικός προσδιορισμός για να υποδείξει το πολίτευμα που θεωρεί ο Αριστοτέλης ως το καλύτερο σε σχέση με άλλα. Δεν πρόκειται για ένα πολίτευμα αποκομμένο από την ιστορική πραγματικότητα, αλλά για μία προσπάθεια εφαρμογής και συγκεκριμένου στοιχείων από ήδη υπάρχοντα πολιτεύματα με στόχο το καλύτερο εφικτό πολίτευμα.

¹³³ Πολιτικά, Δ, 1293b, 33,34.

¹³⁴ Αύγουστος-Κωνσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.164.

¹³⁵ Υπενθυμίζεται ότι ο επιθετικός προσδιορισμός «δημοκρατικός» χρησιμοποιείται στα πλαίσια της πολιτικής φιλοσοφίας του Αριστοτέλη και σύμφωνα με τον δική του ταξινόμηση των ειδών πολιτευμάτων.

¹³⁶ Συντηρητική κατά τα σύγχρονα πολιτικά δεδομένα, κατά την γνώμη μας όμως μία τέτοια κριτική δεν μπορεί να είναι αντιπροσωπευτική αφού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το ιστορικό πλαίσιο των θεωριών και φυσικά είναι αδιανόητο η ένταξη οποιασδήποτε θεωρίας σε σύγχρονα πλαίσια σκέψης χωρίς τον πλήρη εντοπισμό των ιδιαιτεροτήτων των εποχών.

γνωρίζουμε από τα Ηθικά Νικομάχεια¹³⁷. Στην ιδανικό πολίτευμα του Αριστοτέλη κύριο πόλο σταθερότητας και «δικαιοσύνης» διαδραματίζουν οι «μέσοι» πολίτες, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από έναν έμμετρο πλούτο και μια λογική ελευθερία¹³⁸. Οι μέσοι πολίτες μπορούν να θεωρηθούν κατά κάποιο τρόπο ενάρετοι αφού δεν είναι «πονηροί» όπως οι φτωχότεροι αλλά δεν είναι και αλαζόνες όπως οι πλουσιότεροι. Σε αυτό το σημείο διακρίνεται στην πράξη η σύνδεση πολιτικής και ηθικής φιλοσοφίας.

Ο «μέσος» πολίτης για τον Αριστοτέλη έχει επιτύχει την κατάκτηση της μεσότητας συνεπώς όπως προτάσσει η ηθική του φιλοσοφία, αυτός ο πολίτης μπορεί να οδηγηθεί στην αρετή και στην συνέχεια στην ευδαιμονία ή οποία ταυτίζεται με την ίδια την ευδαιμονία της πόλης και έτσι επιτυγχάνεται ο τελικός σκοπός που δεν είναι απλά η επιβίωση αλλά μία καλή ζωή¹³⁹.

Στα πλαίσια μίας ανάλυσης φυσικομαθηματικής φύσεως, ο Αριστοτέλης φαίνεται να πιστεύει ότι τα αίτια της φθοράς τόσο του δημοκρατικού πολιτεύματος αλλά όσο και του ολιγαρχικού «αλληλοεξουδετερώνονται» με την μίξη τους με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός αστασίαστου πολιτεύματος, αυτού της Πολιτείας.

---

¹³⁷ Έχουμε ήδη αναφερθεί στη σχέση πολιτικής και ηθικής στον Αριστοτέλη και στο συγκεκριμένο σημείο είναι ιδιαίτερα εμφανής η εισχώρηση του σκεπτικού της μεσότητας στην Πολιτεία που προτείνει ο φιλόσοφος.

¹³⁸ W.D. ROSS, Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σ.369.

¹³⁹ Ως καλή ζωή δεν ορίζεται μία υλιστική πολυτελής ζωή αλλά μία ζωή που θα διασφαλίζει την ευδαιμονία, το μέτρο και την ομορφιά κατά το αρχαίο ελληνικό πρότυπο του καλού και αγαθού.

16. ΤΟ ΑΘΡΟΙΣΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ

Στο ευρύτερο πλαίσιο της σφαιρικής κατανόησης της πολιτικής φιλοσοφίας και ειδικότερα της θεωρίας των πολιτευμάτων του Αριστοτέλη πρέπει να γίνει αναφορά στο «αθροιστικό» επιχείρημα.

Αν και ο Αριστοτέλης θεωρείται «συντηρητικός» από πολλούς μελετητές, όπως ήδη έχει προαναφερθεί, πρέπει να παραδεχτούμε ότι ο φιλόσοφος αναλύει το δημοκρατικό πολίτευμα με νηφαλιότητα και με όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικό τρόπο¹⁴⁰. Σημαντικό στοιχείο αυτής της άποψης (δηλαδή περί της αντικειμενικότητας) αλλά και εν γένει για την πολιτική φιλοσοφία και ειδικότερα την θεωρία περί πολιτευμάτων, αποτελεί το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης δέχεται το «αθροιστικό επιχείρημα» των δημοκρατικών¹⁴¹.

Κατά το «αθροιστικό» επιχείρημα θεωρείται ότι η γνώμη των πολλών υπερτερεί σε σχέση με την γνώμη του ατόμου ως μονάδα. Η προϋπόθεση για να ισχύει αυτό το επιχείρημα των δημοκρατικών είναι ότι πρέπει να λειτουργεί το «πολιτικό σώμα» ως ολότητα (σύμπαντας) και όχι ως ένα απλό άθροισμα ατομικών απόψεων.

Η άποψη αυτή προσιδιάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό με την θεωρία της γενικής βούλησης όπως την διατύπωσε ο μεγάλος διαφωτιστής Ζαν Ζακ Ρουσσώ¹⁴², η οποία μπορεί να εκφραστεί μόνο με «ολιστικό» τρόπο και όχι ατομικά και με ιδιοτέλεια¹⁴³. Όπως είναι φανερό πρέπει να πραγματοποιηθεί μία υπέρβαση της ατομικής βούλησης, η οποία μπαίνει εμπόδιο στο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και ο Αριστοτέλης δεν αποκλείει σε κανένα βαθμό την άποψη αυτή¹⁴⁴. Όπως αναφέρει και ο Α.Κ. Μπαγιόνας στο «Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη», αν συνδέσουμε τις πολιτικές απόψεις του φιλοσόφου με τα σύγχρονα πολιτικά δεδομένα θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι ο Αριστοτέλης πιθανότατα θα ήταν θετικός ως προς την συλλογική ψήφο (π.χ σωματεία εργαζομένων, σύλλογοι φοιτητών), όπως επίσης θα τασσόταν υπέρ της καθολικής ψηφοφορίας (δημοψήφισμα) με την προϋπόθεση φυσικά την κατοχύρωση της ενιαίας βούλησης και όχι το επιφανειακό άθροισμα των ετερόκλητων ιδιωτικών και ιδιοτελών βουλήσεων και συμφερόντων¹⁴⁵.

---

¹⁴⁰ Αύγουστος-Κωσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.197.

¹⁴¹ Πολιτικά, Γ, 1281 b 1-14.

¹⁴² Ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ (1712 - 1778) ήταν φιλόσοφος, συγγραφέας, πολιτικός θεωρητικός, και αυτοδίδακτος συνθέτης στην περίοδο του Διαφωτισμού. Οι πολιτικές ιδέες του Ρουσσώ επηρέασαν τη Γαλλική Επανάσταση, ενώ είναι ευρέως γνωστή η θεωρία του για την γενική βούληση.

¹⁴³ Η γενική βούληση δηλαδή μπορεί να εκφραστεί σωστά μόνο όταν στόχος του πολιτικού σώματος είναι το συνολικό κοινωνικό συμφέρον και όχι επιμέρους συμφέροντα και σκοπιμότητες.

¹⁴⁴ Πολιτικά, Γ, 1281a 40-42, 1281b 17-18.

¹⁴⁵ Αύγουστος-Κωσταντίνος Μπαγιόνας, Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ.198.

17. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Οι δύο μεγάλοι φιλόσοφοι έζησαν περίπου την ίδια χρονική περίοδο και φυσικά χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από την σχέση που είχαν ως δάσκαλος και μαθητής.

Στα πλαίσια του φιλοσοφικού έργου τους μπορούν να γίνουν ευδιάκριτες διάφορες σημαντικές ομοιότητες, αποτέλεσμα φυσικά της κατά κάποιο τρόπο κοινής τους παιδείας, αλλά φυσικά μπορούν να διαπιστωθούν και πολλές διαφορές, πράγμα πολύ φυσικό αφού ακόμα και αν ο Αριστοτέλης ήταν μαθητής του Πλάτωνα, είχε αρκετές διαφωνίες με τον δάσκαλό του και σε πολλά θέματα διάλεξε να πορευτεί με έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης που βασίζεται περισσότερο στην διαδικασία της παρατήρησης και τον ρεαλισμό.

Η έννοια της ευδαιμονίας αποτελεί ζητούμενο και στις δύο θεωρίες. Ο Πλάτων αποβλέπει στην ευδαιμονία της πόλης ως σύνολο και στην ευδαιμονία κάθε τάξης ανάλογα με τη φύση της. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι σκοπός της ύπαρξης της πόλης είναι όχι μόνο το ζην αλλά το ευ ζην. Τόσο ο Αριστοτέλης όσο και ο Πλάτων εξετάζουν την πόλη σαν σύνολο, σαν κοινότητα. Όμως η λογική διαδρομή που ακολουθούν είναι διαφορετική.

Ο Πλάτων περιγράφει την Ιδανική Πολιτεία σύμφωνα με την αντίληψή του και την θεωρία των Ιδεών, ενώ αναλύει τα υπόλοιπα πολιτεύματα που υπάρχουν σε σχέση με την Ιδανική Πολιτεία και το πόσο απέχουν οντολογικά και γνωσιοθεωρητικά από αυτή. Θα ήταν δόκιμο να ειπωθεί ότι ο Πλάτωνας περιγράφοντας την πολιτεία του τοποθετεί ένα πρότυπο για τα πολιτεύματα και σύμφωνα με αυτό το πρότυπο τα ταξινομεί (θα μπορούσε η Ιδανική Πολιτεία να θεωρηθεί, λαμβάνοντας φυσικά υπόψη τις διαφορές ως ένα μαθηματικό αξίωμα).

Από την άλλη μεριά ο ρεαλιστής Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την μέθοδο της επαγωγής, δηλαδή ξεκινά την ανάλυσή του από υπαρκτά κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δεδομένα (π.χ. οικία-κώμη-πόλη), ενώ αναλύει με ιδιαίτερα νηφάλιο τρόπο τα ήδη υπαρκτά πολιτεύματα και τα ταξινομεί όπως επίσης αναφέρει τις διάφορες υποκατηγορίες των ήδη υπάρχοντων πολιτευμάτων και τελικά αναφέρεται με πολιτική οξύνοια στους λόγους που οδηγούν ένα πολίτευμα στην ανατροπή και τους τρόπους διατήρησης των πολιτευμάτων. Έτσι ο Αριστοτέλης ξεκινάει από την πραγματικότητα για να βρει το ιδανικό, ενώ ο Πλάτων ξεκινάει από το ιδανικό και τουλάχιστον στο τέταρτο βιβλίο της «Πολιτείας» δεν τον απασχολεί ιδιαίτερα κατά πόσο αυτό το δύναται να εφαρμοσθεί στα πλαίσια του πραγματικού.

Αν στη θεωρία του Αριστοτέλη κυριαρχεί η ιδέα του σκοπού που καθορίζει την ύπαρξη της πόλης, στον Πλάτωνα μια άλλη έννοια βρίσκεται διάχυτη στη θεωρία του: η παιδεία. Στον Αριστοτέλη η παιδεία αποτελεί ένα μέσο με στόχο την προετοιμασία πολιτών ηθικά αγαθών. Στον Πλάτωνα όμως η παιδεία αποτελεί στοιχείο κυρίαρχο της λειτουργίας

της ιδανικής πολιτείας. Χωρίς την παιδεία, η οποία θα επιτρέψει στον κάθε πολίτη (και στην πολιτεία ως σύνολο) να προσδιορίσει την τάξη για την οποία προορίζεται, όλο το οικοδόμημα της πολιτείας του Πλάτωνα καταρρέει. Η παιδεία και η αποδοχή του ευγενούς ψεύδους της καταγωγής των πολιτών στηρίζει την νοητική κατασκευή του Πλάτωνα. Ακόμα και η απόλυτη ιδεατή δικαιοσύνη (όπως και οι άλλες τρεις αρετές), προϋποθέτει σύμφωνα με τον Πλάτωνα την ύπαρξη της παιδείας όχι μόνο σε απόλυτα θεωρητικό πλαίσιο αλλά και σε πρακτικό όπως φαίνεται από την ιδιαίτερη παιδεία που θα πρέπει να λαμβάνουν οι φύλακες και οι φιλόσοφοι-βασιλείς, οι οποίοι μέσω της διαλεκτικής δύνανται να φτάσουν στην σοφία και την γνώση της δικαιοσύνης, του Αγαθού. Η εφαρμογή της κατάλληλης παιδείας θα συμβάλλει στη δημιουργία και των κατάλληλων κοινωνικών κατηγοριών-τάξεων που θα οδηγήσουν σε μία αρμονική και δίκαιη πολιτεία.

Σημαντικό στοιχείο σύγκλισης των θεωριών των δύο φιλοσόφων αποτελεί η έννοια της αρετής στα πλαίσια της ηθικής¹⁴⁶. Και οι δύο φιλοσοφικές θεωρίες σύμφωνα με την κανονιστική ηθική ανήκουν στο ευρύτερο πλαίσιο του αρεταϊκού προτύπου. Η έννοια της αρετής αποτελεί τόσο για τον Πλάτωνα όσο και για τον Αριστοτέλη βασικό στοιχείο για την επίτευξη της ευδαιμονίας της πολιτείας. Οι δύο φιλόσοφοι δεν θα μπορούσαν για κανένα λόγο να στοχασθούν πάνω στο «πολιτικό» χωρίς να το εντάξουν σε ένα ηθικό πλαίσιο.

Σημαντικό, επίσης, είναι ότι οι δύο φιλόσοφοι έχουν κοινά στοιχεία σε επίπεδο φιλοσοφικής ψυχολογίας και όσον αφορά την διαίρεση της ψυχής γεγονός που καταφανώς επηρεάζει την πολιτική τους θεώρηση. Ο Πλάτωνας χωρίζει την ψυχή σε τρία μέρη και την αντιστοιχεί με την Πολιτεία και τις τρεις τάξεις της, ενώ ο Αριστοτέλης αναφέρεται στο ἄρχον και το ἄρχόμενον, όπου φαίνονται ξεκάθαρα στις κοινωνικές ομάδες που περιγράφει στα Πολιτικά και στις διαφορές που αναδύονται μεταξύ τους.

Συμπερασματικά πρέπει να αναφερθεί ότι αν και οι δύο φιλόσοφοι χαρακτηρίζονται από αρκετές διαφορές όσον αφορά την πολιτική τους φιλοσοφία (άλλωστε γενικά ο Πλάτωνας χαρακτηρίζεται ως ιδεαλιστής και ο Αριστοτέλης ως ρεαλιστής, για όσους φυσικά αποδέχονται αυτή την μεταγενέστερη ορολογία), δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις πολυσήμαντες ομοιότητές τους, οι οποίες είναι ένα λογικό επακόλουθο της στενής σχέσης που είχαν οι δύο φιλόσοφοι (δάσκαλος-μαθητής).

---

¹⁴⁶ Τσέλλερ-Νεστλέ, Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, μτφ. Χ. Θεοδωρίδης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 13^η, Αθήνα 1990, σελ.250.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, λοιπόν, είναι αναγκαίο σε αυτό το τελευταίο μέρος της εργασίας να καταδείξουμε, για ακόμη μία φορά, την άρρηκτη σχέση ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας στην αρχαία ελληνική σκέψη και ιδιαίτερα στα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Επίσης, θα ήταν δόκιμο να συνοψίσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές που χαρακτηρίζουν τους δύο φιλοσόφους, οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν ως ένα πολύ αντιπροσωπευτικό δείγμα για την φιλοσοφία εκείνης της εποχής. Τέλος, θα γίνει μία προσπάθεια για την σύνδεση αυτής της σκέψης με την σύγχρονη εποχή και συγκεκριμένα την πολιτική, που τόσο έχει απομακρυνθεί από την Ηθική.

Ο Πλάτωνας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, συνδέει άμεσα την ηθική με την πολιτική του φιλοσοφία. Ο φιλόσοφος περιγράφει τον χωρισμό της ψυχής σε τρία μέρη-λειτουργίες, ενώ στη συνέχεια συνδέει αυτό τον τριμερή διαχωρισμό της ψυχής με τις τρεις κοινωνικές τάξεις-κατηγορίες, σύμφωνα με τις οποίες χωρίζει την Πολιτεία. Ο Πλάτωνας δεν μπορεί να φανταστεί μία πολιτική θεωρία ξεκομμένη από την ηθική φιλοσοφία και αυτό γίνεται από την πρώτη στιγμή αντιληπτό. Όλα λειτουργούν στη φιλοσοφία του Πλάτωνα σύμφωνα με τις επιταγές της αρμονίας και πιο συγκεκριμένα της δικαιοσύνης, η οποία λειτουργεί με τους κανόνες της οικειοπραγίας, κατά την οποία η κάθε κοινωνική τάξη (και μέρος της ψυχής) ασχολείται με το έργο για το οποίο έχει δημιουργηθεί και είναι στη φύση της να το επιτελεί. Αν και το σύστημα που προτάσσει ο ιδεαλιστής φιλόσοφος μπορεί να χαρακτηριστεί ιδιαίτερος ταξικό, θα ήταν δόκιμο να ειπωθεί ότι βασίζεται σε έννοιες όπως η οικειοπραγία, η αρμονία και η δικαιοσύνη γεγονός που κατά κάποιο τρόπο «αθώνει» το φιλόσοφο από μία ενδεχόμενη «κακή πρόθεση». Το γενικότερα αριστοκρατικό πολίτευμα που υποστηρίζει ο Πλάτωνας δεν είναι ένα συμφεροντολογικό πολίτευμα που βασίζεται στην καταγωγή ή τον πλούτο αλλά αποτελεί μία αριστοκρατία του πνεύματος.

Όσον αφορά την ανάλυση του Πλάτωνα για τα υπάρχοντα πολιτεύματα και τους τρόπους και τις αιτίες κατά τις οποίες μετατρέπονται από ένα είδος σε άλλο, είναι σίγουρο ότι τουλάχιστον όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των πολιτευμάτων η ανάλυσή του αποτελεί πολιτικά οξυδερκής. Οι κριτικές που τοποθετούν τον Πλάτωνα εκτός τόπου και χρόνου θα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους ότι ο φιλόσοφος είχε στο μυαλό του, όταν περιέγραφε τα πολιτεύματα, την θεωρία των Ιδεών. Έχοντας, λοιπόν, κάποιος στο νου του την θεωρία των Ιδεών δεν θα μπορούσε να μην τοποθετήσει στην «κορυφή» των πολιτευμάτων μία ιδεατή πολιτεία. Αυτό, φυσικά, πράττει και ο Πλάτωνας, ο οποίος παίρνει ως πρότυπο την Ιδανική Πολιτεία (ιδέα) και στην συνέχεια προσπαθεί να περιγράψει τα υπόλοιπα πολιτεύματα, τα οποία κατά την γνώμη του είναι ατελή (κακά αντίγραφα των ιδεών-

απεικάσματα) και γίνονται ακόμα πιο ατελή όσο απομακρύνονται από το πρότυπο. Αν και αυτή η πρώτη αντιμετώπιση χαρακτηρίζεται απόλυτα ιδεαλιστική (για άλλους είναι επιθυμητή για άλλους μισητή), η υπόλοιπη ανάλυση του φιλοσόφου για την μετατροπή των πολιτευμάτων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους παραμένει μία ιδιαίτερα αποτελεσματική ανάλυση ακόμα και για κάποιον ρεαλιστή μελετητή.

Συνεχίζουμε, λοιπόν, με τον Αριστοτέλη, ο οποίος αν και χαρακτηρίζεται ρεαλιστής δεν διαφέρει ιδιαίτερα με τον Πλάτωνα όσον αφορά την σχέση ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας. Η πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την Ηθική αφού η ευδαιμονία του πολίτη δεν αποτελεί ένα ατομικό απόκτημα αλλά ταυτίζεται με την συνολική ευδαιμονία που διαδραματίζεται στα ευρύτερα πλαίσια της πόλης. Η θεωρία της μεσότητας (Ηθικά Νικομάχεια), η οποία στηρίζεται στο τρίπτυχο μεσότητα-αρετή-ευδαιμονία τώρα περνά στα Πολιτικά και φαίνεται διάχυτη στο τρόπο που αντιλαμβάνεται ο φιλόσοφος έννοιες όπως η πόλη και ο πολίτης αλλά και στο προτεινόμενο από αυτόν πολίτευμα (Πολιτεία).

Ο Αριστοτέλης ξεκινά αντίστροφα σε σχέση με τον Πλάτωνα την ανάλυσή του για τα πολιτεύματα. Ενώ ο Πλάτωνας ξεκινά από το ιδεατό-προτεινόμενο πολίτευμα και στη συνέχεια αναφέρει τα υπόλοιπα πολιτεύματα, ο Αριστοτέλης ξεκινά μία εκτενής αναφορά στα ήδη υπάρχοντα πολιτεύματα αναλύοντας τα χαρακτηριστικά τους και στο τέλος καταλήγει να προτείνει το πολίτευμα που πιστεύει ότι είναι το πιο καλό στην εφαρμογή για την πλειοψηφία των περιπτώσεων. Η διαφορά αυτή στο δρόμο που ακολουθούν φυσικά βασίζεται στο τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα πράγματα και την έννοια του αληθούς. Ο ιδεαλιστής Πλάτωνας είναι «αναγκασμένος» να ξεκινήσει την ανάλυσή του από τον υπερβατικό κόσμο των Ιδεών, ενώ ο ρεαλιστής Αριστοτέλης, ο οποίος πιστεύει ότι η «ουσία» των πραγμάτων ενυπάρχει στα ίδια τα πράγματα και δεν παρίσταται απλώς, ξεκινά την ανάλυσή του από την πραγματικότητα και αυτό που παρατηρεί γύρω του.

Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, αναφέρεται στα πολιτεύματα που ήδη γνωρίζει από την ιστορία και τα ταξινομεί ως ορθά και ημαρτημένα με διαφορετικό τρόπο φυσικά από τον Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης δεν ταξινομεί τα πολιτεύματα σε σύγκριση με ένα ιδεατό πολίτευμα αλλά με το αν υπηρετούν το κοινό συμφέρον και αν την εξουσία την ασκούν πολλοί, λίγοι ή ένας. Βλέπουμε και εδώ φυσικά ότι ο Αριστοτέλης δίνει έμφαση στο αν ένα πολίτευμα υπηρετεί το κοινό συμφέρον πράγμα του καταδεικνύει την ευρύτερη εμφιλοχώρηση του ηθικού μέσα στο πολιτικό. Η περιγραφή των πολιτευμάτων από τον φιλόσοφο συνιστά μία επιστημονική και νηφάλια περιγραφή, η οποία αποπειράται να πετύχει την μέγιστη δυνατή κατανόηση από τον ακροατή ή τον αναγνώστη. Ενώ έχει διεκπεραιωθεί η περιγραφή των πολιτευμάτων ο Αριστοτέλης προτάσσει το πολίτευμα που θεωρεί ως

«ιδανικό». Το πολίτευμα αυτό το ονομάζει «πολιτεία» και αποτελεί ένα μεικτό πολίτευμα που χαρακτηρίζεται από ολιγαρχικά και δημοκρατικά στοιχεία. Η άποψη αυτή του Αριστοτέλη παραπέμπει προφανώς στην θεωρία της Μεσότητας και φυσικά στην Ηθική.

Είναι πασιφανές ότι η θεωρία των πολιτευμάτων των δύο φιλοσόφων, όπως και η γενικότερη πολιτική τους φιλοσοφία, σχετίζεται άμεσα με την ηθική φιλοσοφία και με έννοιες όπως η αρετή, η ευδαιμονία και η δικαιοσύνη σε αντίθεση με τα πολιτικά πρότυπα που υπερισχύουν στη σύγχρονη εποχή σε διάφορους τομείς και ιδιαίτερα σε αυτόν της πολιτικής. Στην εποχή μας οι θεωρίες σε σχέση με το «πολιτικόν» και ιδιαίτερα η ίδια η εφαρμογή πολιτικών πρακτικών απέχουν κατά πολύ από την αντίληψη που παρουσιάστηκε τόσο από τον Πλάτωνα όσο και από τον Αριστοτέλη. Το αρεταϊκό πρότυπο εξαφανίστηκε παντελώς και καθημερινά διαπιστώνεται η πλήρης αποστασιοποίηση και αποξένωση από το κράτος του οποίου υποτίθεται ότι είναι μέλος. Η ηθική όχι απλά αποκόπηκε από την πολιτική αλλά πλέον αποτελεί στοιχείο «ρομαντισμού». Το κράτος αδυνατεί να δείξει στον πολίτη της έννοια της συλλογικότητας, ενώ παράλληλα ο πολίτης βυθίζεται σε μία ατομικιστική αντίληψη των πραγμάτων που αλλοτριώνει την αληθινή έννοια του πολίτη και της πολιτείας. Πρέπει να αναφερθεί ότι το αρεταϊκό πρότυπο, με όποια μορφή και αν εμφανίστηκε στην αρχαία ελληνική σκέψη αλλά και σε μεταγενέστερες θεωρήσεις αποτελούσε πάντα (κατά τη γνώμη μας) μία σωστή θεωρητική βάση, πάνω στην οποία θα μπορούσε να οικοδομηθούν η έννοιες της πολιτικής συμμετοχής, της πολιτείας, του πολίτη και γενικότερα του «πολιτικού» σε όλες τις εκφάνσεις του.

Εν κατακλείδι, θεωρείται δόκιμη μία εκ νέου ανασυγκρότηση του πολιτικού αντικειμένου πάνω στη βάση του αρεταϊκού προτύπου, όχι με την μορφή ενός απλά θεωρητικού πολιτικού αναστοχασμού αλλά με την μορφή της πρακτικής εφαρμογής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Annas J., Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ, Αθήνα 2006.
2. Αυγελής Ν., Εισαγωγή στη Φιλοσοφία, 4^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2004.
3. Camp J.- Fisher E., Θεοί, Ήρωες και Σοφοί, Εκδόσεις ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ-Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 2005.
4. Δεληβογιατζής Σ., Ζητήματα Διαλεκτικής, Εκδόσεις ΕΡΩΔΙΟΣ, 4^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2007.
5. Δεσποτόπουλος Ι.Κ., Μελετήματα φιλολογίας και φιλοσοφίας, Εκδόσεις ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα 1998.
6. Easterling P.E.-Knox B.M.W., Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 7^η, Αθήνα 2005.
7. Flaceliere R., Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός βίος των αρχαίων ελλήνων, Εκδόσεις ΔΗΜ.Ν.ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 12^η, Αθήνα 2003.
8. Μπαγιόνας Α., Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003.
9. Παπαδής Ι.Δ. , Αριστοτέλης, Πολιτικά, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη 2006, (Τόμος 1).
10. Παπαλεξίου Σ., Μικρά Πλατωνικά, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη 2009.
11. Πλάγγεσης Γ., Αρχαία Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Φιλοσοφία, Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη 2010.
12. Ross W.D., Αριστοτέλης, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993.
13. Σκουτερόπουλος Μ.Ν., Πλάτων Πολιτεία, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 16^η Έκδοση, Αθήνα 2002.
14. Τζιώκα-Ευαγγέλου Π., Αριστοτέλης, Πολιτικά, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη 2007, (Τόμος 2).
15. Τζιώκα-Ευαγγέλου Π., Αριστοτέλης, Πολιτικά, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη 2005, (Τόμος 3).
16. Τσέλλερ, Ν., Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Μτφ: Χ. Θεοδωρίδης, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 13^η Έκδοση, Αθήνα, 1990.
17. Vegetti M., Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, ΤΡΑΥΛΟΣ, 10^η Έκδοση, Αθήνα 2003.
18. Vlastos G., Πλατωνικές Μελέτες, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994.